magazin istoric

ANUL XXIII NR. 4 (265) APRILIE 1989

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXIII
Nr. 4 (265)
aprilie 1989

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
IOANA URSU

SUMAR

1 Mai 1939. Poporul român spune nu fascismului şi războiului:
Ion Popescu-Puţuri 2

1941-1944. P.C.R. iniţiatorul şi făuritorul politicii consensului naţional:
M.C. Stănescu 7

Unicat al artei neolitice. „Îndrăgostiţii" din Sultana:
Emilian Alexandrescu, Mihai Şimon 12

Bobîlna — 1437-1438. Un autentic război ţărănesc:
Victor Jinga 15

Eroica rezistenţă a ţărilor române:
Raymond McNally 19

Laonic Chalcocondil — Dacia lui Vlad Ţepeş:
Cristian Radu Staicu 21

Graţie patriotismului românilor:
George Bengescu 23

Comoara manuscriselor româneşti:
Gabriel Ştrempel 27

Victor Slăvescu — 1939. Note zilnice:
Eugen Preda 33

În Bucureşti, acum 50 ani 44

Itinerar istoric. De la Vîlcele la Mainaş Băi:
Gheorghe David 57

• **Varennes, iunie 1791. „Ne trebuie regele sau capul dumneavoastră":** *André Castelot...* 40 • **Repere istorice. Gibraltar:** *Mihai Manea...* 48 • **1944-1945. Un paraşutist pe frontul de vest:** *Maxwell D. Taylor...* 51 • **Ambasadorii Serenissimei raportează...:** *Constantin Antoniade...* 59 • **Cărţi sosite la redacţie...** 32 • **Telex...** 39 • **Poşta Magazin istoric...** 63

COPERTELE NOASTRE

① ④ Din tezaurul de cultură şi artă păstrat în colecţiile Bibliotecii Academiei R.S. România. Coperta 1: Miniaturi din manuscrisul poemei Erotocrit, caligrafiat în 1787 de logofătul Ioniţă şi „zugrăvit de Petrache logofătul", în „zilele mării sale Nicolae Petru Mavrogheni voievod" (montaj artistic: R.I. Popescu). Coperta 4: Oraşul Troyes (sus) şi Parisul (în reprezentări imaginare) — două din cele 2 500 gravuri dintr-un extrem de preţios incunabul, tipărit în 1493 şi cunoscut sub numele de **Cronica de la Nürnberg** (**Comoara manuscriselor româneşti**, p. 27)

② Puternica personalitate a voievodului Vlad Ţepeş a constituit o sursă de inspiraţie pentru creatorii de artă români. Iată cum l-a redat pictorul Theodor Aman (1831-1891); detaliu din tabloul intitulat **Vlad Ţepeş şi solii turci** (**Eroica rezistenţă a ţărilor române**, p. 19)

③ Aceste splendide obiecte — a) strachină zoomorfă; b) vas antropomorf; c) vas cu capac pictat cu „lalele" — au fost descoperite în aşezarea Sultana, din perioada culturii neolitice Gumelniţa, alături de cuplul „îndrăgostiţilor"; d) — realizare de excepţie a artei neolitice de acum aproape 5 500 ani de pe teritoriul României (**„Îndrăgostiţii" din Sultana**, p. 12)

1 MAI 1939:

POPORUL ROMÂN SPUNE NU FASCISMULUI ŞI RĂZBOIULUI

ION POPESCU-PUŢURI

Sub semnul istoricelor sale biruinţe, al deplinei unităţi de cuget şi de faptă în edificarea noilor trepte ale viitorului socialist şi comunist al patriei, aşa cum l-au prefigurat magistrala expunere din 28 noiembrie 1988 la marele forum al democraţiei muncitoreşti-revoluţionare şi tezele din aprilie 1988 — documente de excepţională valoare teoretică şi practică ale preşedintelui republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, naţiunea română, condusă de partidul său revoluţionar, sărbătoreşte în acest an împlinirea a 50 ani de la marea demonstraţie patriotică, antifascistă şi antirăzboinică de la 1 Mai 1939 şi a o sută ani de la declararea zilei de 1 Mai ca zi a solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc. Moment istoric de o deosebită însemnătate în lupta pentru înlăturarea exploatării şi asupririi de orice fel, pentru apărarea independenţei şi integrităţii teritoriale a patriei, pentru pace şi colaborare cu celelalte popoare, această aniversare relevă pe plan naţional şi internaţional trecutul de luptă al poporului român, contribuţia sa elocventă la mişcarea europeană de rezistenţă antihitleristă.

Desfăşurată într-un moment în care blocul statelor fascisto-revizioniste făcea ultimele pregătiri în vederea declanşării unui nou război mondial, demonstraţia de la 1 Mai 1939 din capitala României a devenit, ca urmare a intensei activităţi a unor militanţi de frunte ai organizaţiei partidului comunist din Capitală — în rîndul cărora s-a detaşat cu autoritate tînărul revoluţionar, marele patriot Nicolae Ceauşescu — o expresie grăitoare a profundului antifascism al poporului român. iniţiată şi organizată pe baza Frontului Unic Muncitoresc, demonstraţia a evidenţiat rolul clasei muncitoare ca principal adversar al fascismului şi revizionismului şi, în acelaşi timp, ca factor catalizator al tuturor claselor şi forţelor sociale interesate în salvgardarea democraţiei, independenţei şi integrităţii statului român. Evenimentele de acum o jumătate de veac au evidenţiat dinamismul şi energia tineretului comunist din Bucureşti, în cadrul cărula, o activitate plină de abnegaţie şi curaj, de dăruire revoluţionară a desfăşurat Elena Petrescu Ceauşescu.

Demonstraţia din Capitală şi din multe alte localităţi ale României de acum 50 ani a fost o ilustrare a clarviziunii şi realismului liniei politice a Partidului Comunist Român privind căile şi mijloacele de barare a ascensiunii fascismului intern şi extern, profilînd opiniei publice europene şi mondiale imaginea unui popor dornic de pace şi libertate, hotărît să înfrunte forţele fasciste şi revizioniste, pentru a apăra unitatea, integritatea şi independenţa statului naţional român. Sub conducerea partidului comunist, poporul român — într-un impresionant spirit de solidaritate — a tras un viguros semnal de alarmă adresat Europei şi lumii întregi pentru unirea tuturor eforturilor în vederea împiedicării dezlănţuirii unui nou război mondial. „Marea demonstraţie de la 1 Mai 1939 **— subliniază secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu —,** organizată pe baza Frontului Unic între comunişti şi socialişti, a constituit răspunsul ferm faţă de capitularea de la München".

Armindenul, „vechea sărbătoare a Daciei", cum sublinia, în 1939, Mihail Sadoveanu, ziua muncii, ziua primăverii de totdeauna, a fost, din cele mai vechi timpuri, un prilej de deosebită sărbătoare pentru români.

Odată cu afirmarea în realităţile social-politice ale ţării, muncitorimea română a sărbătorit 1 Mai, din 1890, primul an al intrării acestei zile în calendarul mişcării muncitoreşti internaţionale. De atunci s-a încetăţenit datina de a serba fiecare 1 Mai, prilej de evidenţiere a sarcinilor luptei revoluţionare, cît şi de trecere în revistă a forţelor maselor muncitoare.

An de an, ziua de 1 Mai şi-a mărit înţelesul şi menirea. Dacă, la început, ea însemna afir-

1 Mai 1939 *(pictură de Eugen Palade)*

marea noului partid al muncitorilor în arena vieții politice românești, ziua revendicării de bază a întregii muncitorimi — 8 ore de muncă —, dacă, mai pe urmă, ea și-a lărgit conținutul, înglobînd în lozincile ei mai toate celelalte revendicări economice ale muncitorimii organizate în partid de clasă și în sindicate revoluționare, cu timpul sărbătoarea de 1 Mai a încadrat în manifestările ei și revendicările politice și sociale care tindeau spre emanciparea desăvîrșită a clasei muncitoare de sub întreita exploatare: economică, politică și socială.

O caracteristică deosebită a mișcării muncitorești din România, încă de la sărbătorirea primului 1 Mai, a fost accentuarea permanentă a necesității unității principiale și de acțiune a întregii clase muncitoare. Evidențiind această necesitate, ziarul *1 Mai*, tipărit într-un număr unic, în anul 1904, releva dorința de a se manifesta „unitatea de concepții, unitatea de principiu, unitatea în țelul ce-l urmărim cu proletariatul internațional".

În toți anii de început ai secolului nostru, pînă la primul război mondial, muncitorimea română a manifestat în unire și cu hotărîre la fiecare 1 Mai. Sărbătorirea acestei zile a fost, de fiecare dată, legată de problemele mari, nodale cu care se confrunta societatea românească a acelor ani. Astfel, ziua de 1 Mai 1907 a purtat pecetea confruntării de clasă din timpul marii răscoale țărănești, cînd autoritățile au luat noi măsuri coercitive și împotriva muncitorilor. În 1916, ziua de 1 Mai a fost sărbătorită, pentru prima dată, în chiar ziua lucrătoare în care cădea și s-a axat, cum era și firesc, pe lupta înverșunată a clasei muncitoare împotriva războiului imperialist declanșat de marile puteri, pentru o neutralitate reală, menită să asigure ființa națională și de stat a poporului român.

În perioada 1919-1921, sărbătorirea zilei de 1 Mai a avut o caracteristică deosebită față de anii precedenți, atît sub raportul condițiilor interne în care mișcarea muncitorească se manifesta, cît și al gradului său de combativitate, al obiectivelor sale organizatorice, politice și sociale. Făurirea statului național unitar român, care a reunit la scara României reîntregite forțele proletariatului din toate provinciile țării, ca și victoria revoluției socialiste din Rusia, cu răsunetul ei internațional, au determinat o creștere fără precedent a avîntului revoluționar. „Anul acesta, ziua de 1 Mai are o înfățișare nouă — scria ziarul *Socialismul* din 25 aprilie 1919. Nu mai este o simplă manifestare a muncii care își strigă dreptul la viață, ci o manifestare a muncii pe cale de dezrobire... Manifestația noastră trebuie să fie o grandioasă întruchipare a stării muncitorimii care își cere drepturile, care cere să poată să-și spună și ea cuvîntul, care cere vot universal real, drept de adunare și coaliție [organizare], libertatea cuvîntului și toate drepturile adevăratei democrații, care ne apropie

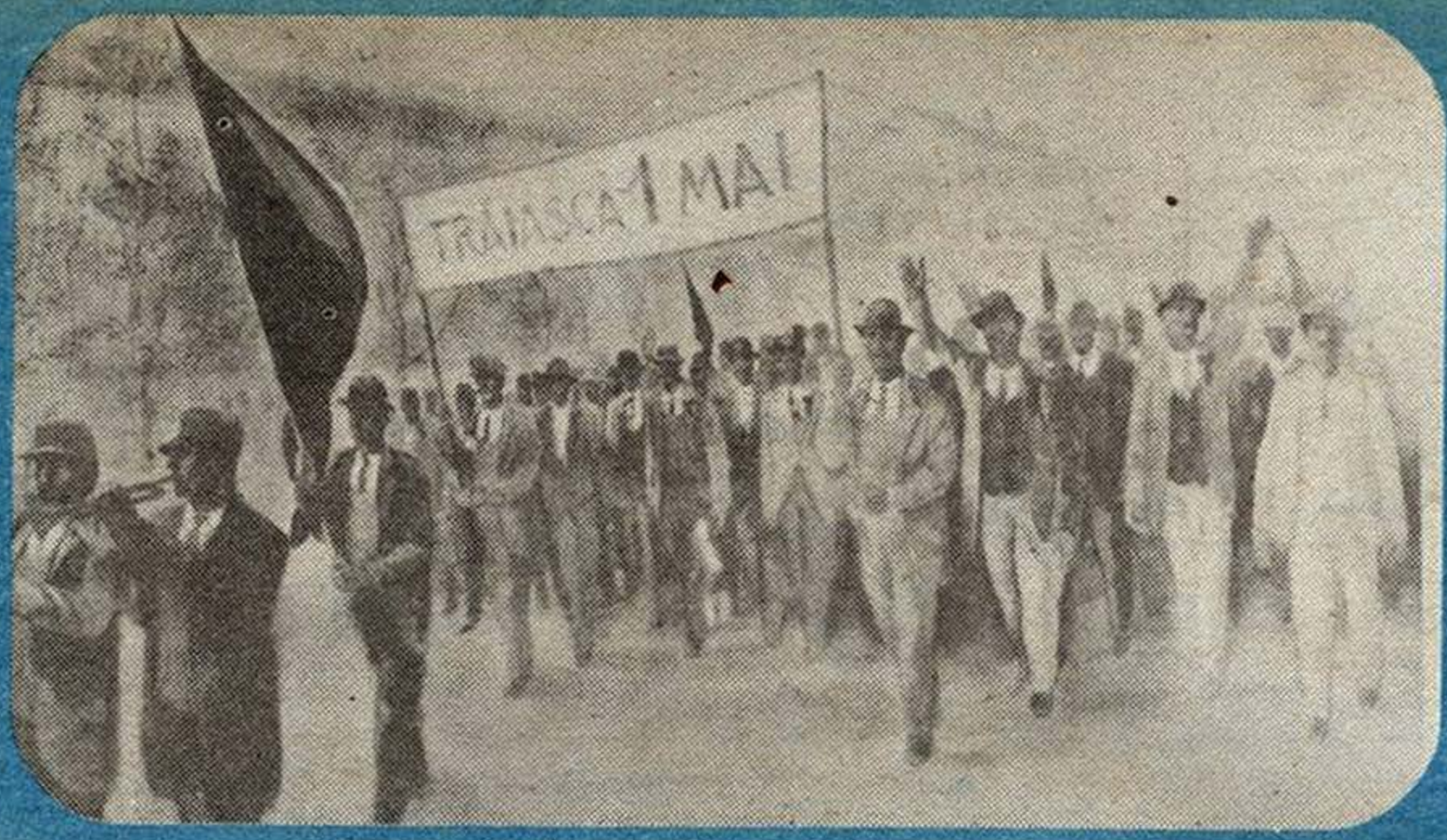

Aspecte din timpul manifestărilor organizate de muncitorimea română de-a lungul anilor în diverse orașe ale țării: Primul 1 Mai (1890), desen de A. Jiquide...

de ţinta noastră finală: dezrobirea prin socialism".

Făurirea Partidului Comunist Român a marcat ridicarea pe o treaptă superioară a luptei clasei muncitoare, a tuturor forţelor progresiste ale societăţii româneşti pentru dreptate socială şi libertate naţională. Prin ideologia şi programul său consecvent revoluţionare şi patriotice, prin supleţea strategiei şi tacticii sale, prin aprecierea lucidă, realistă a evenimentelor, prin excepţionala capacitate de organizare şi de influenţare a mişcărilor sociale progresiste, P.C.R. s-a afirmat, pe scena vieţii politice româneşti, ca marea forţă a regenerării revoluţionare, conducător temerar şi clarvăzător al luptelor maselor pentru continua consolidare a statului naţional unitar, la a cărui făurire muncitorimea română a adus o contribuţie majoră, a mobilizat masele la luptă împotriva dominaţiei străine, pentru respingerea ingerinţelor monopolurilor internaţionale.

P.C.R. a urmărit îndeaproape pregătirea şi desfăşurarea sărbătoririi zilei de 1 Mai în fiecare an, militînd neobosit pentru ca ea să se desfăşoare sub semnul unităţii de acţiune a clasei muncitoare, avîndu-se în vedere necesitatea frontului unic. Cerinţa luptei unite s-a impus în mod obiectiv datorită situaţiei create în mişcarea muncitorească din România la începutul deceniului trei, cînd unitatea organizatorică, politică şi apoi profesională a proletariatului român a fost ruptă temporar. De aceea, sărbătorirea zilei de 1 Mai a constituit, în anii interbelici, un bun prilej de a duce lupta în comun, de a se manifesta deplina unitate a clasei muncitoare.

Faptul că eroicele ridicări la luptă ale muncitorimii române din anii 1929-1933 pentru drepturi economice şi politice, pentru democraţie, independenţă şi suveranitate naţională, desfăşurate sub semnul unităţii de acţiune a muncitorilor, au dus la eşuarea „planului de la Geneva" şi la retragerea din ţară a consilierilor şi experţilor străini, a conferit acestor mari bătălii, în fruntea cărora s-a situat partidul comunist, o puternică semnificaţie internaţională, înscriindu-se, totodată, printre primele mişcări active ale proletariatului din Europa după înscăunarea la putere a nazismului în Germania.

Poporul nostru a avut în Partidul Comunist Român acea forţă capabilă să pătrundă sensul vremurilor şi să concentreze energiile şi voinţele pe poziţii combatante. P.C.R. a avut un rol deosebit de important în ridicarea maselor la rezistenţă împotriva hitlerismului, a revanşismului şi revizionismului, creînd, în 1933 Comitetul Naţional Antifascist[1] — organizaţie deschisă tuturor patrioţilor români, indiferent de clasa socială, de partid politic — în conducerea căruia s-a remarcat de la început activitatea dinamică, pilduitoare a tînărului militant comunist Nicolae Ceauşescu. Prin obiectivele sale — de fundamentală însemnătate pentru destinele ţării, ale poporului român —, prin cuprinderea unor forţe sociale largi, prin linia întregii sale acţiuni politice, Comitetul Naţional Antifascist a marcat, practic, momentul de deschidere pe drumul spre făurirea consensului naţional de luptă care a stat la baza marilor înfruntări istorice de mai tîrziu, din deceniile patru şi cinci ale veacului acesta.

Creşterea spiritului de unitate faţă de pericolul fascismului a dus la închegarea, în toamna anului 1934, a unui front comun de luptă între Partidul Comunist Român, Partidul Socialist Unitar, Comitetul Naţional Antifascist şi Liga Muncii, pe baza unui program minimal de revendicări general-democratice, antifasciste, urmat de memorabilul legămînt democratic antifascist încheiat la Ţebea[2], în decembrie 1935, pe baza propunerilor P.C.R., între Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Madosz, Partidul So-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1983; 12/1969.

...Focșani, 1913...

cialist (Popovici), la care au aderat Frontul Studențesc Democrat și, ulterior, unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat și ale Partidului Național-Țărănesc.

Pe baza unei prețioase experiențe acumulate, a studierii atente a ansamblului factorilor interni și externi, plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 a dat noi indicații, de mare însemnătate, în legătură cu linia politică tactică a Partidului Comunist Român. Punînd în centrul atenției problema creșterii pericolului fascist, revizionist, care amenința integritatea teritorială a țării și însăși ființa națională a poporului român, eliminînd erori comise anterior, plenara a apreciat că „România poate deveni un obiect de reîmpărțire nouă, imperialistă a Europei, iar nu un subiect". Potrivit aprecierilor plenarei, partidului comunist îi revenea sarcina de „a organiza rezistența față de un atac posibil din partea fascismului german și horthyst asupra României". Exprimînd poziția patriotică a comuniștilor, plenara V lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 arăta că ei „vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării", vor „intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste".

Ținîndu-se seama de atitudinea de ostilitate față de hitlerism și față de alinierea României la Axa fascistă manifestată de celelalte partide muncitorești, precum și de grupări și partide burgheze, Partidul Comunist Român și-a stabilit ca obiectiv central al activității sale antrenarea și coalizarea Partidului Social-Democrat, a sindicatelor, a tuturor partidelor și organizațiilor democratice, a național-țărăniștilor, a național-liberalilor, radical-țărăniștilor, conducătorilor și membrilor acestor partide, tuturor muncitorilor și țăranilor, funcționarilor și intelectualilor, elementelor progresiste, a tuturor acelora cărora pacea, securitatea și independența națională a poporului nostru nu le erau indiferente, într-un larg front unitar democratic, pentru salvarea intereselor supreme ale patriei.

Coalizarea acestor forțe comuniștii o vedeau realizabilă și eficientă în jurul proletariatului, în frunte cu P.C.R. care era conștient de rolul său de motor al acțiunii de înfăptuire a Frontului Popular Antifascist. „P.C.R — se sublinia într-o declarație din anul 1938 — nu-și poate juca rolul de principal motor al mișcării antifasciste și al înfăptuirii Frontului Popular Antifascist decît în măsura în care el este capabil să-și cucerească autoritatea în clasa muncitoare și masele largi ale celor ce muncesc și să înfăptuiască legătura lui cu aceste mase... Frontul Popular Antifascist trebuie să cuprindă toate partidele care resping dictatura fascistă și orientarea către Germania hitleristă și Italia fascistă".

În situația internațională deosebit de sumbră, contradictorie și amenințătoare, cînd, după instaurarea dictaturii personale a lui Carol II, în februarie 1938, toate partidele politice existente în țară au fost declarate desființate, P.C.R., cu structuri organizatorice ilegale care împînzeau ansamblul țării reîntregite din 1918, constituia singurul partid revoluționar capabil să organizeze și să opună o înverșunată rezistență împotriva atentatelor la libertatea și independența poporului român. Avînd drept busolă sigură materialismul dialectic și istoric, P.C.R a reușit să se orienteze pe deplin realist în analiza condițiilor interne și internaționale, ceea ce i-a dat nu numai convingerea deplină în justețea acțiunilor sale, ci a insuflat membrilor săi și sentimentul dăruirii pînă la jertfă. Forța, înțelepciunea, capacitatea de organizare, toate aceste trăsături deosebite prin care P.C.R. s-a afirmat în momente hotărîtoare pentru soarta întregului popor, a României reîntregite, după cum rezultă din amintirile vechilor militanți ai partidului comunist, au stat la baza unității de acțiune a clasei muncitoare, care s-a manifestat cu succes în bresle, în cadrul cărora comuniștii,

...Bucureşti, 1920

socialiştii, social-democraţii au acţionat uniţi pentru promovarea intereselor fundamentale ale muncitorimii. Totodată, s-a lărgit colaborarea cu oamenii politici din rîndul fostelor partide burgheze, precum şi cu membri ai guvernului de dictatură regală care se opuneau ascensiunii fascismului pe plan extern şi agresivităţii Germaniei naziste.

Subliniind cu claritate menirea şi sarcinile deosebite ale Partidului Comunist Român în acele momente de o tensiune deosebită, conducerea sa indica, în ajunul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1939: „Avangardei clasei muncitoare din România — P.C. din România — îi revine sarcina de a lua, împreună cu toate partidele, organizaţiile şi elementele democratice, pacifiste, patriotice, iniţiativa luminării maselor largi populare asupra pericolului imediat de înrobire a ţării de către Hitler — înrobire care înseamnă nu numai pierderea independenţei naţionale, lichidarea oricărui rest de libertăţi democratice, intensificarea exploatării, restaurarea barbariei medievale —, dar şi prefacerea tuturor popoarelor balcanice în carne de tun pentru războiul totalitar al lui Hitler..."

Partidul revoluţionar al clasei muncitoare a confirmat astfel rolul încredinţat de dezvoltarea istoriei — dobîndit printr-o luptă eroică, neabătută — de a fi forţa cea mai înaintată a societăţii, capabilă să polarizeze lupta poporului român pentru apărarea independenţei şi integrităţii teritoriale a României reîntregite, împotriva primejdiei fascistehitleriste, pentru lărgirea libertăţilor democratice existente şi pentru adoptarea unor legiuiri menite să ducă la îmbunătăţirea situaţiei social-economice a maselor populare de la oraşe şi sate, pentru a întări capacitatea de apărare a ţării.

În acele condiţii istorice grele şi deosebit de complexe, au avut loc — ca o încoronare a luptei antifasciste şi antirăzboinice desfăşurate de masele populare pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale a României — puternicele întruniri şi demonstraţii de la 1 Mai 1939.

Aşa cum apreciază secretarul general al P.C.R., tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care a avut un rol determinant în organizarea şi desfăşurarea lor, *„1 Mai 1939 s-a transformat într-o puternică manifestare împotriva fascismului şi războiului, numărîndu-se printre puţinele manifestări din Europa care au avut loc în condiţiile cînd fascismul era în ofensivă după München. Poporul român, sub conducerea comuniştilor, în alianţă cu socialiştii, cu alte forţe democrate, şi-a exprimat voinţa de a face totul pentru a împiedica ascensiunea fascismului, instaurarea dictaturii fasciste în România. A fost o dovadă a maturităţii clasei muncitoare, a posibilităţilor de care dispunea atunci poporul nostru, forţele sale revoluţionare şi progresiste de a organiza cu succes lupta împotriva războiului şi fascismului"*. De aceea, marile manifestaţii şi demonstraţii antifasciste, antirăzboinice şi antirevizioniste de la 1 Mai 1939 din România constituie, cum vom vedea în partea a doua a acestui articol, un moment culminant al valului luptei populare din acea perioadă, în fruntea căreia s-au situat comuniştii. Desfăşurate sub semnul unităţii de acţiune între comunişti şi socialişti, ele au marcat un moment superior în lupta pentru unitatea clasei muncitoare, confirmînd pe deplin strategia politică a Frontului Unic Muncitoresc. Ele au contribuit nemijlocit la clarificarea liniei tactice adoptate de P.C.R. în anii rezistenţei antihitleriste, linie tactică ce a asigurat coalizarea, în jurul partidului comunist, a tuturor forţelor politice patriotice şi progresiste din România şi înfăptuirea măreţului act istoric de la 23 August 1944. ■

(Va urma)

Este meritul istoric al Partidului Comunist Român că în aceste grave împrejurări a reușit să găsească calea pentru colaborarea cu toate forțele antifasciste în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste, scoaterii României din războiul antisovietic și alăturării sale coaliției antihitleriste, dezvoltării democratice a țării.

Rezultatul acestei politici s-a concretizat în realizarea Frontului Unic Muncitoresc, în unirea forțelor democratice, în stabilirea colaborării cu cercuri militare, inclusiv cu monarhia.

NICOLAE CEAUȘESCU

P.C.R. INIȚIATORUL ȘI FĂURITORUL POLITICII CONSENSULUI NAȚIONAL

M. C. STĂNESCU

Organizarea rezistenței antihitleriste, a luptei împotriva dominației naziste, în anii 1941-1944, luptă al cărui corolar strălucit l-a reprezentat istoricul act de la 23 August 1944, moment marcînd începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român, reprezintă una din nepieritoarele pagini din istoria Partidului Comunist Român, mărturie probatoare a patriotismului și atașamentului comuniștilor față de popor și patria română. Înzestrat cu un program de acțiune clar, izvorît din cerințele arzătoare ale momentului istoric, slujind cu devotament interesele majore ale patriei, revendicările stringente ale maselor, ceea ce dovedea realism și clarviziune politică, Partidul Comunist Român a fost forța politică hotărîtoare care a militat cu consecvență și în spiritul înaltei responsabilități istorice pentru reunirea, într-un singur front de luptă, a tuturor forțelor politice naționale, dispuse să acționeze pentru înlăturarea regimului antonescian, scoaterea României din războiul împotriva Națiunilor Unite, alungarea cotropitorilor hitleriști, eliberarea completă a teritoriului patriei, recîștigarea independenței și suveranității naționale, pentru instaurarea unui regim politic democratic. Aceste țeluri au fost formulate, cu deosebită claritate, încă din 1941, în documentele programatice difuzate de P.C.R. larg în țară, precum Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 **și mai ales în** Platforma-program din 6 septembrie 1941, **intitulată semnificativ** Lupta poporului român pentru libertate și independență națională[1]. **Acestea au fost urmate și completate, ulterior, de** Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 **și de alte asemenea documente.**

Înfăptuirea consensului național pentru salvarea țării din grava situație în care se afla a avut ca pivot Frontul Unic Muncitoresc. Unitatea de acțiune și concepție tactică dintre cele două partide muncitorești, P.C.R. și P.S.D., a fost liantul ce a asigurat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și transformarea ei într-un instrument de maximă autoritate în tratativele purtate cu celelalte partide și grupări politice antifasciste. Se urmărea coalizarea și gruparea lor la actul istoric de răsturnare a regimului antonescian, de scoatere a țării din alianța cu Germania hitleristă, de alăturarea ei la Națiunile Unite, de alungarea trupelor hitleriste și eliberarea nordului Transilvaniei cotropit de Ungaria horthystă în urma Dictatului fascist de la Viena.

Referindu-se la împrejurările istorice concrete în care s-a desfășurat activitatea P.C.R. în acel an, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază: „Meritul nepieritor al partidului nostru comunist este că, în pofida greutăților, a terorii fasciste, dînd glas frămîntărilor și aspirațiilor uriașei majorități a populației țării, a știut să unească în jurul său cele mai largi forțe democratice și patriotice, afirmîndu-se ca un adevărat catalizator al voinței și intereselor poporului".

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1981.

Comuniștii sînt hotăriți să lupte „fără nici o altă condiție"

Documente pe care le-am cercetat de curînd în arhive aduc noi și semnificative mărturii ce profilează o imagine mai cuprinzătoare și mai nuanțată asupra eforturilor depuse de partidul comunist, clarviziunii, consecvenței și fermității cu care el a acționat. Aceste noi mărturii reconstituie momente din îndelungatele tratative purtate de reprezentanții P.C.R. cu cei ai P.S.D., pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, și, concomitent, cu alte partide și formațiuni politice antihitleriste, în vederea constituirii unui larg front național antihitlerist.

Un astfel de document, ce se referă la tratativele purtate de Partidul Comunist Român cu celălalt partid muncitoresc, relevă inițiativele care au condus la relațiile cu șeful Partidului Social-Democrat, Constantin Titel Petrescu. Conducerea partidului comunist a considerat că, în acel moment, el era persoana potrivită pentru un asemenea dialog. Se avea în vedere și faptul că, anterior, liderul social-democrat nu se situase pe poziții ostile față de P.C.R., iar după februarie 1938, cînd Carol II instaurase regimul său personal și trecuse la desființarea partidelor politice, se manifestase cu consecvență ca un adept al formelor democratice, antidictatoriale de conducere a statului. Din punct de vedere practic, a contat și faptul că C. Titel Petrescu, fiind avocat, în cabinetul său se putea prezenta orice „client" și deci putea fi mai ușor contactat, fără a se atrage atenția organelor de urmărire ale regimului antonescian.

În timpul convorbirilor dintre comuniști și reprezentanții celorlalte forțe politice antihitleriste au mai fost utilizate însă și alte locuri de întîlnire.

Delegația P.C.R., alcătuită din Mihai Magheru și Petre Ion, care, la începutul anului 1942, a luat legătura cu C. Titel Petrescu, n-a fost primită cu bunăvoință de acesta; liderul P.S.D. a motivat că nu poate discuta despre o colaborare eficientă și concretă pînă nu se va înregistra o victorie a Aliaților asupra hitleriștilor în Africa de Nord.

Prin aceiași delegați, P.C.R. a dus tratative intense și sistematice, în 1942, și cu reprezentanții P.N.Ț. și ai altor partide. În urma mai multor contacte cu ei, la sfîrșitul anului, ținînd cont de ultimele evoluții ale evenimentelor interne și externe, partidul comunist a elaborat un nou document programatic pe baza căruia urmau să se poarte discuțiile cu partenerii săi. Acest document — intitulat *Scrisoarea din 20 decembrie 1942 a C.C. al P.C.R.* — cuprinzînd propuneri și principii clare, menite să faciliteze dialogul, a fost destinat conducerilor P.N.Ț. și P.S.D. „Partidul nostru — se preciza în document — este condus numai de interesele clasei muncitoare din România și ale poporului român, care trebuie să lupte alături de toate popoarele iubitoare de libertate, pentru cauza lor comună și măreață, a eliberării poporului român și a întregii omeniri progresiste de sub jugul tiraniei hitleriste". Comuniștii se declarau gata să lupte „fără nici o altă condiție, pînă la orice sacrificiu din partea noastră, în interesul poporului român..., să luptăm fără nici o altă condiție pentru eliberarea poporului român din Ardealul de Nord de sub jugul lui Horthy și Hitler". Subscriind la conținutul *Cartei Atlanticului*[1] — elaborată de S.U.A. și Marea Britanie, la care, ulterior, a aderat și U.R.S.S. —, privind condițiile postbelice, P.C.R. aprecia drept cea mai stringentă cerință națională, în acel moment, retragerea grabnică a armatei române în țară și încheierea păcii separate cu cele trei mari puteri ale Națiunilor Unite. Pentru înfăptuirea acestor obiective, comuniștii propuneau realizarea unei coaliții a tuturor forțelor patriotice în cadrul „frontului patriotic al întregului popor român".

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1986.

Să se treacă imediat la crearea Frontului Național Antihitlerist

La 15 și 21 ianuarie 1943, reprezentanții P.C.R. au avut alte discuții cu C. Titel Petrescu și, respectiv, cu I. Maniu. Cu acest prilej, separat, celor doi interlocutori le-a fost înmînată *Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 20 decembrie 1942*. În cadrul convorbirilor, cum rezultă din raportul întocmit după întîlnire de către cei doi reprezentanți ai partidului comunist, delegații P.C.R. au răspuns întrebărilor și obiecțiilor celor doi lideri și le-au cerut să accepte trecerea neîntîrziată la crearea Frontului Național Antihitlerist. Președintele P.N.Ț. n-a refuzat colaborarea și încheierea unei înțelegeri cu P.C.R. — cu păstrarea independenței politice și ideologice a fiecărei părți —, dar a formulat o serie de condiții care nu erau de natură să faciliteze dialogul. Prizonier al propriilor sale poziții de clasă, speriat de eventualele schimbări pe care le-ar fi putut aduce în ordinea de stat prezența activă a maselor în viața politică a țării, I. Maniu, ca și C.I.C. Brătianu, conducătorul celuilalt mare partid al burgheziei române, era preocupat

de găsirea unei soluții de ieșire din război pe o cale care să excludă participarea comuniștilor și tratativele cu Uniunea Sovietică, printr-o înțelegere exclusivă cu puterile occidentale ale coaliției antihitleriste. Așa se explică faptul că, în ciuda repetatelor declarații, prin care se arătau de acord să colaboreze „cu toate partidele care stau pe aceeași bază politică [antihitleristă, antiantonesciană și de alianță cu Națiunile Unite], în special cu Partidul Comunist din România", reprezentanții celor două partide burgheze n-au întreprins acțiuni, n-au avut inițiative din care să rezulte intenția lor de a activa eficient pentru răsturnarea regimului antonescian. De altfel, conduita lui I. Maniu fusese limpede explicată de el însuși încă din 1941, prin scrisoarea din 27 septembrie, adresată dr. N. Lupu: „Să fim pregătiți că după încetarea războiului se vor produce mari dezordini sociale și economice în întreaga Europă, dar mai ales în sud-estul ei. Nu putem spera că marile puteri, oricare dintre ele va fi învingătoare, vor putea lua rolul de jandarm, pentru păstrarea ordinei. Vor fi mulțumite dacă vor putea ține ordinea la ele acasă. *Singura noastră mîntuire va fi ordinea noastră internă și o armată bine închegată, cu moralul ei păstrat întreg*" [subl. ns.].

În ceea ce privește tratativele cu Titel Petrescu, desfășurate la începutul aceluiași an 1943, acesta s-a arătat și mai reticent, refuzînd să primească *Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 20 decembrie 1942* și să stea de vorbă cu delegații acestuia, afirmînd că îi va întîlni numai după debarcarea trupelor aliate din Africa de Nord în Europa.

„Momentul oportun" a sosit

În aceste împrejurări, conducerea partidului comunist

Sabotarea transporturilor militare germane de către mișcarea de rezistență antihitleristă din România; una dintre lozincile răspîndite de comuniști

a luat inițiativa creării unei noi organizații, ce reunea, sub conducerea P.C.R., o seamă de forțe care se arătaseră gata să lupte pentru eliberarea națională și socială a poporului român. O astfel de idee fusese avansată încă din vara anului 1942, dar ea s-a materializat în primăvara lui 1943 prin crearea Uniunii Patrioților, organizație al cărei program a fost publicat, sub for-

mă de manifest, cu titlul *Români!*, la 8 aprilie, și în gazeta ilegală *România liberă* din 15 aprilie, purtînd titlul *Ce vrea Uniunea Patrioților*. La baza acestui program stăteau punctele cuprinse în *Platforma-program a P.C.R. din 6 septembrie 1941*: „Scopul nostru principal și imediat — se arăta în document — este unirea tuturor forțelor naționale românești într-un singur front patriotic de luptă pentru eliberarea patriei de sub jugul hitlerist". În rîndurile Uniunii Patrioților au intrat persoane de cele mai diferite orientări politice — de la comuniști pînă la membri ai partidelor politice burgheze tradiționale —, aceeași structură avînd și conducerea organizației.

La sfîrșitul lunii aprilie 1943, din inițiativa conducerii P.C.R., o delegație a Uniunii Patrioților s-a întîlnit cu reprezentanți ai mai multor partide, cărora le-a prezentat programul noii organizații.

La 17 mai, delegații P.C.R. au avut o nouă discuție cu președintele P.N.Ț., dar, de această dată, acesta s-a situat pe o poziție categoric negativă față de aceea avută la ultima lor întîlnire, desfășurată la 13 aprilie. După cum rezultă din raportul întocmit de delegații comuniști, aceștia i-au arătat liderului național-țărănist, pe un ton foarte ferm, că, în condițiile în care situația devenea tot mai gravă, nu exista decît o singură soluție salvatoare: „acțiunea imediată și hotărîtă pentru ieșirea din război, încheierea păcii și izgonirea trupelor hitleriste din țară". Maniu a răspuns că trimitea în fiecare lună cîte un memoriu lui Antonescu, menționînd că pe ultimul, semnat de el și de C.I.C. Brătianu, dictatorul pusese disprețuitor rezoluția: „Nu mă interesează ce gîndesc acești domni". Memoriile, i-au replicat interlocutorii săi, sînt și ele bune, dar e nevoie în primul rînd de fapte, că, rămînînd în inactivitate, ulterior va da socoteală în fața poporului. La toate acestea, cum aflăm din raportul amintit, Maniu a încercat să explice cum vedea el și apropiații săi organizarea acțiunii eliberatoare. Pentru aceasta, a afirmat el, era nevoie de răsturnarea lui Antonescu, și în acest scop se gîndea să colaboreze cu toate forțele politice, inclusiv cu comuniștii. El s-a declarat de acord cu punctele programatice formulate de comuniști, dar — în același timp — a încercat să minimalizeze rolul partidului comunist și a activității acestuia, ceea ce i-a determinat pe delegații P.C.R. să precizeze: „Cele cîteva mii de oameni ai noștri [ai comuniștilor], care zac în închisoare, sînt dovada că tocmai noi sîntem aceia care luptăm, că noi realizăm de mult punctele din platforma de acțiune și continuăm și vom continua s-o facem... Fără partidul comunist nu se poate realiza o acțiune eficace".

În cursul lunii mai 1943 s-au purtat noi discuții și cu reprezentanții P.S.D., de data aceasta înregistrîndu-se unele progrese. Astfel, în ziua de 27 mai, delegații P.C.R. au avut o lungă discuție cu C. Titel Petrescu. Liderul social-democrat a afirmat că era de acord cu realizarea Frontului Unic Muncitoresc, dar „la momentul oportun", apreciind că, deocamdată, cele două partide puteau organiza unele manifestări muncitorești comune. În privința Frontului Național Antihitlerist, și aceasta, după opinia lui, trebuia organizat tot „la momentul oportun". Date fiind însă frămîntările care aveau loc în sînul conducerii și activului de bază ale P.S.D. în legătură cu formularea unei linii politice mai ferme și mai realiste, ca și insistențele P.C.R. de a se răspunde mai clar propunerilor sale, liderul social-democrat a informat că partidul său hotărîse formarea unui comitet de acțiune însărcinat să țină legătura cu delegații partidului comunist. Reprezentanții acestui comitet urmau a fi desemnați în ședința plenară a Comitetului Executiv al P.S.D. din 3 iunie și numele lor vor fi comunicate celor doi reprezentanți ai P.C.R. la următoarea întîlnire, fixată pentru ziua de 4 iunie. C. Titel Petrescu s-a declarat de acord și cu formarea unui comitet comun pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc și a Frontului Național Antihitlerist, precizînd că P.S.D. era pentru organizarea unor acțiuni comune cu P.C.R., dar că nu sosise încă „momentul oportun". Ca și mai înainte, el condiționa totul de debarcarea Aliaților în Europa.

În cadrul discuției, C. Titel Petrescu a arătat că se afla în consultări permanente cu conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. În realitate, atunci, ca și mai tîrziu, cum aveau s-o dovedească faptele, el se afla sub influența lui I. Maniu, de unde și încercarea sa repetată de a temporiza lucrurile. Reprezentanții comuniștilor i-au arătat că Frontul Unic Muncitoresc și Frontul Național Antihitlerist, pe care C. Titel Petrescu nu le respingea în principiu, nu se puteau realiza spontan, „la momentul oportun", ci acum, cînd sosise „ceasul al doisprezecelea; că, deci, «momentul oportun» a sosit"; tărăgănînd, au spus ei, își lua o mare răspundere în fața clasei muncitoare. Liderul social-democrat a replicat că își asuma această răspundere, din moment ce știa că acum „nu se poate face nimic".

Un ton constructiv

În vara anului 1943, activitatea asiduă desfășurată în direcția făuririi Frontului Unic Muncitoresc și a unirii tuturor forțelor patriotice antihitleriste a fost facilitată și de hotărîrea Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste din 15 mai privind autodizolvarea acestui organism. La această importantă măsură a aderat și Partidul Comunist Român, printr-un reprezentant al său aflat la Moscova. Autodizolvarea Cominternului a fost primită cu satisfacție de comuniștii

români, ca, de altfel, de comuniștii din toate țările, știut fiind faptul că unele practici și orientări ale Internaționalei Comuniste exercitaseră o influență negativă asupra activității unor partide comuniste din diferite țări, între care și asupra celui din România. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că unele directive ale Cominternului, din anii premergători izbucnirii războiului, *„care veneau în contradicție cu linia politică a partidului, au provocat o adîncă confuzie și dezorientare în partid, au frînat pentru un timp activitatea sa, au creat pericolul îndepărtării de partid a unor largi categorii sociale, a numeroase grupări politice. Ele au avut repercusiuni grave asupra întregii activități desfășurate în România pentru unirea poporului împotriva fascismului și agresiunii Germaniei"*.

În legătură cu măsura Comitetului Executiv al Cominternului, P.C.R. a adoptat un document propriu intitulat *Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste*, prin care și-a făcut cunoscut punctul de vedere în legătură cu acest eveniment și și-a exprimat hotărîrea neabătută de a se situa în continuare în fruntea luptei clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice, progresiste pentru salvarea patriei din grava situație în care se afla. Aceste declarații au fost însoțite de continuarea cu și mai mare stăruință a operei de organizare a forțelor rezistenței antihitleriste, de strîngerea lor în cadrul unor formule organizatorice unitare. Astfel, la 15 august 1943, reprezentanții P.C.R. au avut o nouă întrevedere cu delegatul P.S.D. în cadrul căreia acesta din urmă a declarat că era de acord cu „formarea unui comitet de acțiune" în vederea creării Frontului Național Antihitlerist, urmînd ca la următoarea întîlnire să comunice numele social-democraților care „fac parte din comitet".

Discuțiile au înregistrat noi progrese cu prilejul întîlnirii din 17 august 1943; delegația P.C.R. era compusă din aceleași persoane, în timp ce aceea a P.S.D. era formată din Ștefan Voitec și Victor Brătfăleanu, militanți de stînga ce se pronunțaseră și acționaseră deseori, în perioada interbelică, pentru înfăptuirea unității politice și profesionale a clasei muncitoare din România. Cu acest prilej, comuniștii le-au înmînat *Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste*, iar reprezentanții P.S.D. au făcut declarații în legătură cu propunerile cuprinse în *Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 20 decembrie 1942*. Între altele, ei au afirmat că, în general, P.S.D. era de acord cu propunerile P.C.R. și că „vor publica un document în care este precizată atitudinea lor, că azi sînt gata de acțiune, deoarece au rezolvat toate neînțelegerile dintre ei". Din raportul redactat de delegații partidului comunist cu privire la desfășurarea acestei întîlniri rezultă că ei au cerut ca P.S.D. să dea răspuns, pînă la 24 august, la propunerea privind constituirea Frontului Național Antihitlerist la care reprezentanții P.S.D. au arătat că, pentru aceasta, aveau nevoie de un termen mai mare, „pentru a consulta pe tovarășii lor din provincie".

La aceeași întîlnire, s-a venit cu o declarație nouă, precizînd că „social-democrații, în curînd, vor face o propunere de unificare a P.C.R. cu P.S.D., după ce vor cunoaște documentele privind dizolvarea Internaționalei Comuniste". Apoi, a adăugat că lumea vorbește mult despre Frontul Național Antihitlerist, dar rezultatele concrete nu se văd. Delegații P.C.R. au răspuns că „realizarea mai demult a F.U.M., ca bază a Frontului Patriotic [Național], ar fi permis realizări mai mari, că nu din vina noastră nu s-a realizat F.U.M." Ei au precizat că, în concepția P.C.R., F.U.M. trebuia să aibă două obiective: front comun în impunerea revendicărilor social-economice ale clasei muncitoare și acțiune comună față de partidele burgheze — de exemplu, ducerea de tratative cu ele prin intermediul unei delegații comune — pentru a le determina să accepte aderarea la Frontul Național Antihitlerist.

La 23 august 1943, într-o întîlnire cu Mihai Magheru, Mihai Ralea, care, ca și Lothar Rădăceanu, făcea parte din conducerea Partidului Socialist-Țărănesc, și-a afirmat dorința de a adera la Uniunea Patrioților, împreună cu toți adepții săi, precum și hotărîrea de a propaga ideea necesității creării unui organism național care să concentreze toate forțele patriotice antihitleriste. M. Ralea a precizat că social-democrații adepți ai F.U.M. „sînt oarecum grupați în jurul lui L. Rădăceanu".

Concomitent cu întîlnirile și discuțiile cu P.S.D., reprezentanții P.C.R. au continuat dialogul și cu liderul P.N.Ț. Delegații săi au avut o întîlnire cu acesta la 4 august 1943, cu care prilej i-au înmînat *Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste* și au dezbătut problema creării organismului unic al mișcării de rezistență. Maniu s-a arătat dispus să participe la inițierea unei acțiuni în vederea răsturnării regimului antonescian, retragerea armatei române de pe front, încheierea păcii, instaurarea unui regim democratic și refacerea integrității teritoriale a patriei prin eliberarea Transilvaniei de Nord, dar, deocamdată, el nu vedea încă necesară organizarea unei astfel de acțiuni. Remarcînd totuși o schimbare de ton în limbajul liderului național-țărănist față de U.R.S.S., cei doi delegați comuniști apreciau în raportul lor că acest fapt s-ar fi putut datora unei eventuale sugestii pe care Maniu ar fi primit-o din partea cercurilor conducătoare din S.U.A. și Marea Britanie. ■

(Va urma)

În anii 1924-1925, profesorul Vladimir Dumitrescu publica — în paginile noii reviste a Muzeului Național de Antichități, intitulată Dacia — primele rezultate ale campaniilor sale de săpături din așezarea de pe dealul Gumelnița, aflată la aproximativ 4 km nord-est de orașul Oltenița, județul Călărași. Astfel intra în conștiința științifică a vremii o nouă cultură a neoliticului dunărean, denumită după locul amintit mai sus, unde se făcuseră primele cercetări.

De fapt, începutul deceniului trei al secolului XX a constituit momentul în care, sub conducerea lui Vasile Pârvan și a lui Ioan Andrieșescu, ajutorul și colaboratorul său, s-au pus bazele unei adevărate școli de arheologie pentru cercetarea comunei primitive. Reprezentanții acesteia aveau să creioneze prin cercetările lor caracteristicile unor lungi perioade din istoria civilizației umane de pe teritoriul României, pentru care nu există alte izvoare. Epoca neolitică (desfășurată de-a lungul a trei milenii, între 5 500-2 500 î.e.n.) se dezvăluia unei generații de care o despărțeau mii și mii de ani.

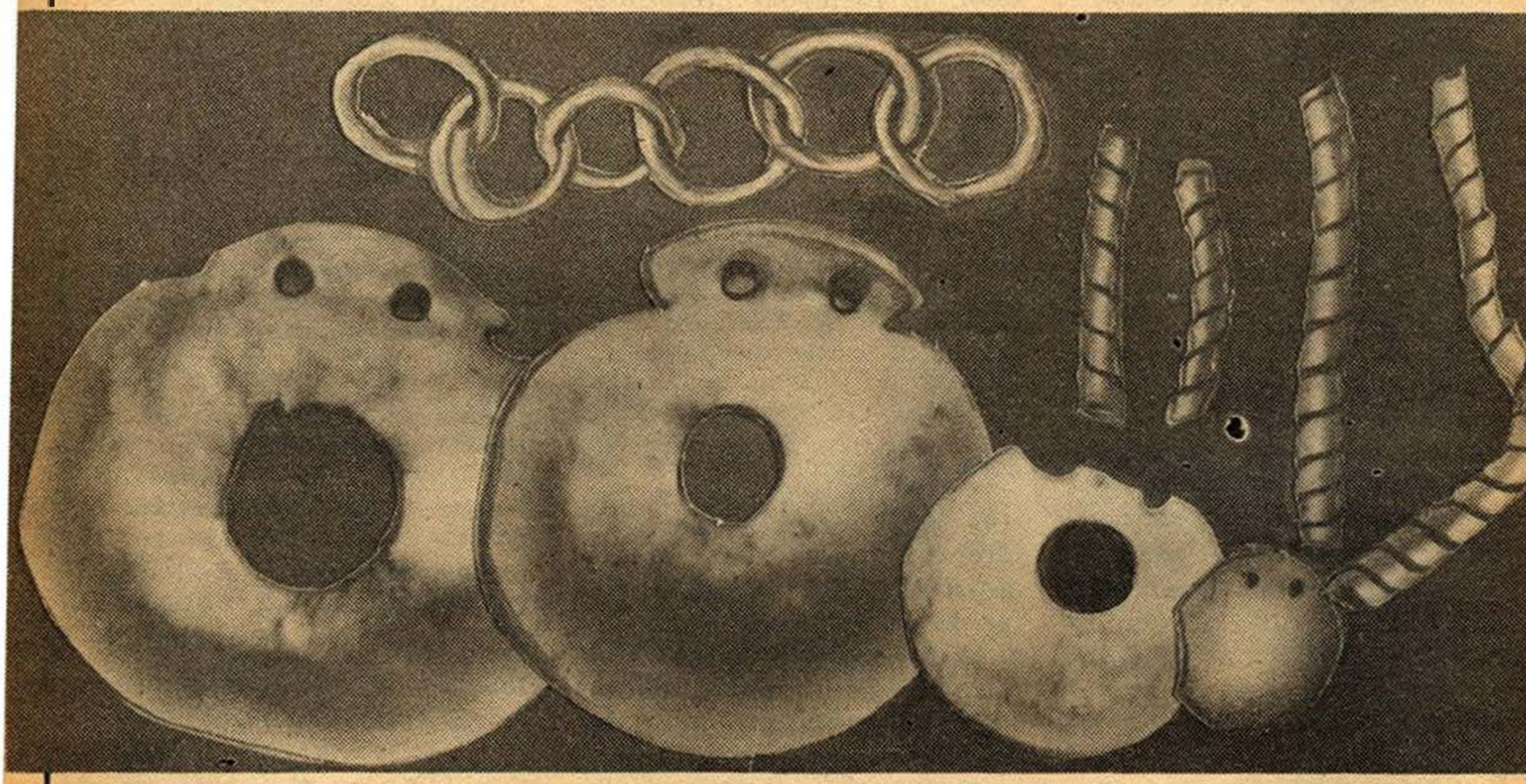

Unicat al artei neolitice

„ÎNDRĂGOSTIȚII" DIN SULTANA

EMILIAN ALEXANDRESCU, MIHAI ȘIMON

Neoliticul a constituit prima epocă revoluționară din evoluția omului și deci din istoria omenirii. Trecînd de la o viață de „prădător" al naturii (vînătoare, pescuit și cules) la una de cultivator al pămîntului și crescător de animale, omul și-a schimbat nu numai modul de procurare a mijloacelor de trai, ci și concepția despre lume, despre propria lui existență. Perioada finală a neoliticului a primit — datorită descoperirii metalurgiei aramei și aurului — un nume distinct: eneolitic (de la cuvîntul latin *aeneus*, aramă, și *lithos*, piatră în greceşte). Cea mai cunoscută cultură[1] a acestei perioade este, desigur, cea cucuteniană[2], care a cuprins partea de est a țării, fiind renumită prin ceramica pictată bi și tricromă.

Contemporană cu aceasta, chiar precedînd-o cu puțin, s-a dezvoltat cultura Gumelnița, care cuprinde întreg mi-

[1] În arheologie, prin termenul de cultură se desemnează totalitatea vestigiilor vieții materiale și spirituale descoperite, ce permit reconstituirea imaginii unei comunități omenești care ocupa un anumit teritoriu. Diferitele culturi neolitice sînt denumite de obicei fie după numele localității în care s-au făcut primele descoperiri, fie după cel al așezării în care s-au găsit cele mai importante vestigii.

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1970, 5/1982, 12/1984, 4-5/1985.

leniul IV î.e.n. și puțin din începutul celui următor. În perioada de maximă înflorire (3800 î.e.n.-3400 î.e.n.), numită și faza Sultana — după numele uneia dintre așezările în care s-au găsit importante vestigii din acel interval de timp — cultura Gumelnița a acoperit toată Muntenia și Dobrogea, Bulgaria centrală și răsăriteană, trecînd dincolo de Munții Balcani, pînă aproape de țărmurile Mării Egee. În afară de Gumelnița și Sultana, alte așezări din țara noastră în care s-au făcut descoperiri mai însemnate sînt Hîrșova, Căscioarele și Ulmeni. Finețea și rafinamentul uneltelor de piatră cioplită, al obiectelor de podoabă, mai ales ale ceramicii pictate cu grafit, culoare și uneori chiar cu aur și existența unor diferențieri sociale atestate de tezaurele descoperite, impun astăzi reconsiderarea imaginii despre această cultură.

Eterna biruință a vieții

Spre deosebire de arta paleoliticului și de cea a mezoliticului, arta neolitică prezintă un caracter abstract-geometric. Aplecarea omului din neolitic spre schematizare trebuie căutată în primul rînd în modificarea modului său de trai. Preocupat acum — datorită îndeletnicirilor de bază, de cultivator și crescător de animale — de fertilitatea pămîntului, de perpetuarea vieții, fenomene complexe și greu de înțeles dat fiind nivelul său de cunoștințe, omul din neolitic a căutat totuși să le domine. Îi stăteau la îndemînă două căi. Prima consta în personificarea acestor forțe, pentru a putea stabili un „dialog" cu ele. Cea de a doua era schematizarea geometrică a reprezentărilor artistice, pentru a putea exprima realitatea prin simboluri grafice.

Un capitol important al artei neolitice îl constituie sculptura. Realizările acesteia sînt grăitoare, căci datorită lor se ridică, măcar parțial, vălul care ascunde diferite aspecte ale gîndirii oamenilor acelei epoci și ale conștiinței lor sociale. Cele mai multe statuete neolitice sînt de dimensiuni modeste. Meșterii neoliticului au căutat însă și au reușit (cel mai adesea) să realizeze mai mult decît o simplă sugerare a realităților modelate în lut, dînd opere de o incontestabilă valoare plastică. De pildă, „Gînditorii", descoperiți mai ales în cadrul culturii Hamangia (cea mai veche cultură neolitică de pe teritoriul Dobrogei) redau o atitudine specific umană. Cele două statuete găsite la Cernavodă au fost socotite de prof. univ. dr. Dumitru Berciu, pe bună dreptate, o capodoperă a artei neolitice. Mai puțin cunoscute sînt însă statuetele de cupluri bărbat-femeie scoase la iveală în așezările din cadrul culturii Gumelnița. Prima dintre ele a fost găsită chiar în apropierea localității care a dat numele culturii, de către prof. Vladimir Dumitrescu. Acesta o caracteriza astfel într-o lucrare apărută în anul 1974: „O apariție cu totul neobișnuită pînă acum este o statuetă-grup de la Gumelnița... Faptul că bărbatul își petrece brațul stîng pe după gîtul femeii, iar aceasta îi cuprinde mijlocul cu brațul drept denotă, în afară de ineditul realizării, un sentiment aproape neașteptat la o sculptură eneolitică... În sculptura neoeneolitică din România și din regiunile vecine, în care singurele grupuri descoperite pînă acum sînt mama cu copilul în brațe și statuetele cu două capete de la Rastu și de la Vinča, grupul de la Gumelnița este unic aproape din toate punctele de vedere..."

Ulterior au mai fost descoperite și alte reprezentări de asemenea cupluri. Dar nici una nu se ridică la nivelul celei găsite acum cîțiva ani într-una dintre cele mai importante așezări gumelnițene de la noi — Sultana. Fotografia acestui unicat al artei neolitice este reprodusă, pentru prima oară, pe coperta 3 a revistei *Magazin istoric*. Nu numai maniera în care sînt redate personajele — atitudinea bărbatului, care cuprinde cu mîna stîngă, într-un gest protector, umărul femeii, este de o tandrețe desăvîrșită — dar și plasarea lor în centrul unui vas singularizează această descoperire. Cele două personaje sugerează seninătate, relaxare, liniște sufletească. Așezarea lor în interiorul vasului arată clar că bărbatul și femeia reprezintă centrul vieții, elementele sale fundamentale și izvorul existenței. Această realizare plastică desăvîrșită ilustrează conștientizarea de către populația culturii eneolitice Gumelnița, încă acum aproximativ 5 500 ani, a unei idei pe care o vom regăsi ulterior exprimată în toate marile mitologii ale lumii, din Mesopotamia și pînă în China: nașterea universului prin separarea a două principii fundamentale ale vieții, cel feminin și cel masculin. Unirea lor, prin căsătoria sacră, asigura reîntoarcerea naturii la viață și belșugul recoltelor. Motivul spiralic pictat pe corpul femeii sugerează prelungirea la infinit a acestui proces, „eterna reîntoarcere" — după expresia lui Mircea Eliade — constituind garanția menținerii și perpetuării vieții. Acest ciclu neîntrerupt este subliniat și de coloritul vasului: romburi roșii (viața) și albe (moartea) care trec dintr-unul într-altul. Această bicromie fundamentală, caracteristică plasticii eneolitice de pe întreg teritoriul României, dovedește puterea unei gîndiri intuitive pentru care continua regenerare a naturii exprima eterna biruință a vieții asupra morții, a luminii asupra întunericului. Cuplul „îndrăgostiților" din Sultana poate fi considerat un arhetip, un model originar al concepției omului despre existență. Cele două personaje, încarnarea scenariului mitologic al creării și perpetuării lumii, plasează cultura Gumelnița în spațiul spiritual al civilizațiilor care, mai tîrziu, vor fixa și în scris acest univers simbolic.

Dar cine au fost creatorii acestei capodopere? Cum au trăit acei oameni? Beneficiind de o climă care, în această parte sudică a României, era ceva mai blîndă decît cea de astăzi, grupurile comunităților neolitice s-au răspîndit încetul cu încetul, urmînd mai ales firul văilor rîurilor, pe terasele Dunării sau în zonele din jurul lacurilor și al bălților din cîmpie. Pe la mijlocul epo ii neolitice, așezările au devenit stabile. A ur-

mat o evoluție caracterizată prin continuitate, trecerile de la o etapă la alta fiind greu de precizat.

Ce anume a determinat această statornicie? Răspunsul se leagă, fără îndoială, de modul în care oamenii își asigurau resursele de hrană. Deveniți cultivatori și crescători de animale, ei nu aveau motive să părăsească locul atîta vreme cît acesta le asigura condiții îndestulătoare de viață. Cultivarea pămîntului practicată în cadrul culturii Gumelnița se ridica la nivelul specific tehnicii mileniului VI î.e.n. Numărul mare de săpăligi din corn de cerb, topoarele cu tăiș din silex, dar mai ales brăzdarele executate tot din corn ilustrează perfecționarea uneltelor agricole; mai mult, brăzdarul de mari dimensiuni descoperit în așezarea gumelniteană Căscioarele, județul Călărași, dovedește că se trecuse deja la tracțiunea animală. Descoperirea și a unei cantități apreciabile de boabe de grîu carbonizate, cît și de oase de animale domesticite arată că membrii comunităților gumelnițene atinseseră un stadiu avansat al culturii materiale.

Așezările specifice acestei perioade ilustrează și ele nivelul dezvoltării. Satele erau înconjurate cu șanțuri adînci, menite să le protejeze. Dar aceste șanțuri limitau posibilitățile de extindere ale așezărilor respective. Noile familii care se închegau și nu mai găseau loc trebuiau deci să părăsească așezarea și să întemeieze alta nouă.

În ciuda acestei răspîndiri spațiale, cultura Gumelnița prezintă o remarcabilă unitate, reflectată mai ales în ceramică. Fapt cu atît mai semnificativ cu cît formele, dar mai ales decorul vaselor constituie elementele cele mai sensibile la eventuale procese de regionalizare sau de influențare din afară. Și totuși, cum se explică faptul că, în ciuda unor distanțe de sute de kilometri, regăsim aceleași motive ornamentale, fie că este vorba despre așezările de la Sultana, Hîrșova sau de cele de dincolo de Munții Balcani? Răspunsul trebuie căutat în faptul că agricultura, ocupația de bază, a fost dublată de o activitate meșteșugărească specializată. S-a atras atenția mai de mult asupra existenței unor meșteșugari specializați în olărit. Imensa cantitate de ceramică descoperită aproape în fiecare așezare nu putea fi produsă decît de oameni eliberați de alte îndeletniciri. Să nu uităm că pentru arderea unui vas și fixarea stratului de decor era necesară atingerea unor temperaturi de 900-1200°C, ceea ce presupunea stăpînirea unor tehnologii. O dovadă a specializării o constituie și existența unor matrițe cu ajutorul cărora se executau, prin presare în lutul moale, mai ales părțile inferioare ale vaselor, completate apoi prin „sudarea" lor cu celelalte părți de vase, produse, de asemenea, separat. Unor meșteșugari specializați le putem atribui și mărgelele din cristal de stîncă cu 21 fețe șlefuite și pandantivul din piatră descoperit în așezarea de la Gumelnița — ce amintește uimitor de „pasărea măiastră" a lui Brâncuși. Acest pandantiv se prindea la gît cu un șnur ce trecea printr-un orificiu cu diametrul mai mic de 1 mm. Cu ce unelte a putut fi executat un astfel de orificiu într-o epocă în care acele de oțel erau necunoscute, rămîne o enigmă.

Au existat oare și negustori? Greu de dat un răspuns sigur la această întrebare. Probabil că — asemenea olarilor din vremuri mai apropiate — meșteșugarii se deplasau din loc în loc, schimbîndu-și marfa cu produse necesare traiului lor.

Cu 5 500 ani în urmă

Gradul înalt de dezvoltare materială atins de populația culturii Gumelnița s-a reflectat și în structurile sociale din cadrul comunităților. Așa cum dovedesc descoperirile arheologice, se contura un proces de stratificare. În întreaga arie gumelniteană s-au descoperit tezaure și obiecte de ceremonial. Între acestea se numără și tezaurul găsit de arheologul Cornel Hălcescu în aceeași așezare, Sultana, de unde provine și grupul statuar prezentat mai înainte. Sînt opt piese din aur de peste 23 carate — deci aproape aur pur — în greutate totală de 36,17 gr. O piesă unicat pînă acum este un lanț format din zale de aur. Asemenea zale izolate, folosite drept cercei, s-au mai descoperit, dar niciodată reunite într-un lanț. Toate acestea sînt dovezi ale apariției unei categorii sociale cu o poziție privilegiată, care avea nevoie de simboluri pentru a marca prestigiul de care se bucura. Dacă adăugăm și existența unei categorii de luptători — îngropați împreună cu topoarele lor de luptă la Ulmeni, județul Călărași — avem imaginea unei societăți structurate, în care marea masă o formau agricultorii. Alături de aceștia, dar cu un statut social diferențiat, se aflau meșteșugarii. Pe o treaptă superioară se situau personajele cu un rol social, religios — poate și politic — însemnat. Este vorba deci de o evoluție remarcabilă, asemănătoare și pînă la un punct paralelă în timp cu aceea a civilizațiilor egipteană și mesopotamiană. Am văzut că faza de maximă dezvoltare a culturii Gumelnița — din care datează vasul și tezaurul prezentate — se încadrează cronologic între anii 3800 î.e.n.-3400 î.e.n. Faza ultimă a acesteia, caracterizată printr-un evident declin, rezultat al unei evoluții ce se osificase și se închisese în sine, refuzînd căutarea noului, a fost contemporană cu începutul statului egiptean (3200 î.e.n.), cu epoca predinastică a civilizației sumeriene și anterioară celei minoice dezvoltate în Creta.

Realizările materiale ale oamenilor din cultura eneolitică Gumelnița — ceramica frumos ornamentată și reprezentările plastice păstrate, modul în care s-au raportat la existență, atît cît putem descifra din puținele mărturii păstrate — ne trezesc în egală măsură uimirea și admirația, dar și regretul că dispariția ei a fost atît de bruscă. Invazia unor triburi indo-europene, venite dinspre răsărit, i-a pus capăt. Ca și culturile Cucuteni și Petrești, ea a lăsat însă urme adînci în cultura materială și spirituală, în basmele, obiceiurile și datinile poporului român. ■

1437-1438: BOBÎLNA — UN AUTENTIC RĂZBOI ȚĂRĂNESC

Prof. dr. VICTOR JINGA

În numarul 1, din ianuarie 1873, al revistei Transilvania, **George Barițiu începea publicarea unui studiu intitulat** Despre bellulu civile transilvane din anii 1437-1438. **„Revoluțiunea cea mare și războiul civil de care fusese ea însoțită în anul 1437-1438 — arăta marele gazetar și istoric — a durat aproape un an și a fost decizătoare asupra poziținei politice a acestui mare principat, a soartei locuitorilor lui, iar mai ales asupra națiunii românilor". Din aprilie-mai 1437 pînă în februarie 1438, această luptă a cuprins importante regiuni ale Transilvaniei, extinzîndu-se cu repeziciune și căpătînd caracterul unui autentic război țărănesc. Iobagilor români și maghiari li s-au alăturat numeroși meșteșugari și tîrgoveți, pături nevoiașe ale orașelor, mișcarea fiind întîia mare acțiune revoluționară a țărănimii asuprite din spațiul carpato-dunărean și una dintre cele mai importante mișcări țărănești din evul mediu european.**

Amploarea ei și caracterul complex al conflictului dintre țăranii iobagi și nobilime, ca și urmările deosebite pe plan social-economic și cultural religios au suscitat interesul cercetărilor istorice[1] mai vechi și mai noi[2], asupra desfășurării, caracterului și implicațiilor acestei mari lupte de eliberare socială și națională.

---

[1] Revista noastră a publicat, de-a lungul anilor, numeroase articole consacrate diferitelor aspecte ale acestei mari ridicări la luptă a țărănimii, precum și altor mișcări țărănești transilvane din epoca feudală. Vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 12/1971, 5/1974, 10/1977, 10/1980, 10,11/1984, 3/1987.

[2] Originar din comuna Satulung — azi orașul Săcele —, județul Brașov, Victor Jinga (n. 1901) a făcut studii economice încununate cu titlul de doctor obținut în 1925 la Institutul superior de științe economice din Veneția. A fost profesor titular la Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj. Între 1 februarie și 24 noiembrie 1939 a fost subsecretar de stat la Economia națională. Autor a numeroase lucrări cu caracter economic, s-a afirmat și ca istoric, prin cărțile: *Probleme fundamentale ale Transilvaniei* (2 volume), apărută în 1945; *Principii și orientări ale comerțului exterior al României 1859-1916* (1975); *Moneda și problemele ei contemporane* (2 volume), apărută în 1981.

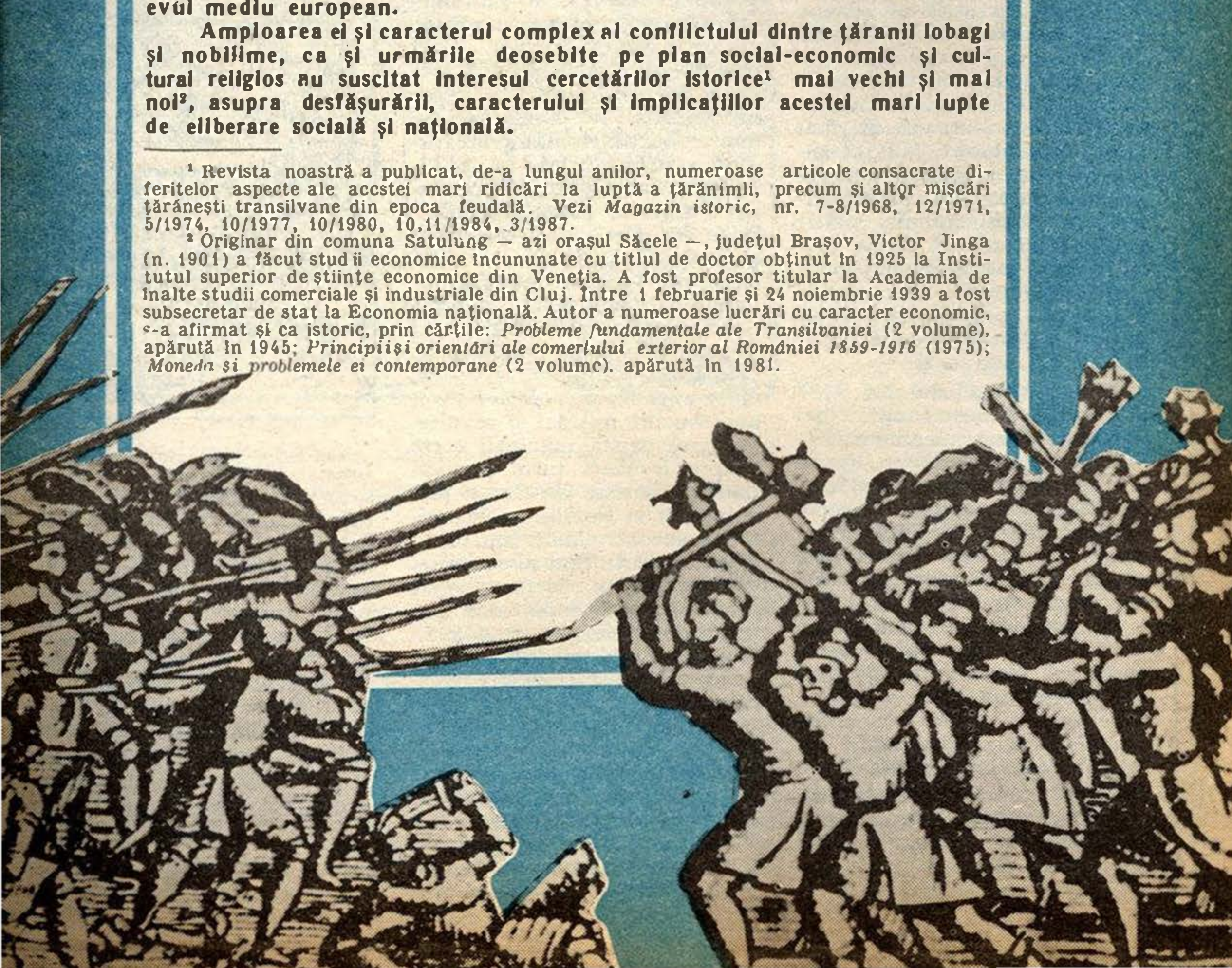

Asemenea marilor furtuni ale naturii

Scînteia care a aprins flacăra revoltei în anul 1437 a fost de ordin financiar. Episcopul catolic din Alba Iulia — Gheorghe Lepeş — ştia de la fratele său, vicevoievod al Transilvaniei, că regalitatea ungară intenţiona să introducă în circulaţie o nouă emisiune monetară. Era o modalitate frecventă de sporire a veniturilor Coroanei, în epoca feudală, deoarece, pentru a putea schimba moneda veche în monedă nouă, trebuia plătit un suprapreţ *(Draugfeld)*. Acest suprapreţ era şi mai mare în cazul în care noua monedă avea un conţinut mai mare în argint sau cînd titlul metalului preţios era mai ridicat. Aşa s-a întîmplat şi în 1436, cînd regalitatea a introdus în circulaţie o emisiune monetară cu o valoare mai mare a banilor. Episcopul Lepeş, care nu strînsese dijma de pe feudele episcopiei timp de trei ani, a cerut dijma pe toată perioada, solicitînd ca ea să fie plătită în monedă nouă, mult mai valoroasă şi mai greu de procurat, ceea ce însemna pentru dijmaşi o îndoită speculare: prin preţul suplimentar ce trebuia plătit pentru procurarea noilor monede (încă rare şi cu circulaţie restrînsă) şi prin faptul că, avînd un conţinut sporit de argint, aceste noi monde aveau o valoare mai mare.

Dar furtuna de la 1437 a avut cauze mult mai adînci şi acestea trebuie căutate în veacurile de asuprire şi umilire socială la care fuseseră supuşi iobagii şi, în general, masele de locuitori sărmani. O dovadă este faptul că la ea au luat parte şi reprezentanţi ai altor categorii sociale: mica nobilime — care nu plătea dijmă episcopiei şi deci nu era afectată de măsura abuzivă a episcopului Lepeş —, meseriaşi şi tîrgoveţi, care, de asemenea, nu erau supuşi unui regim fiscal identic cu al ţăranilor iobagi.

Nemulţumirea mocnea deci în mai multe straturi şi stări sociale ale populaţiei, cu precădere în rîndul ţărănimii iobage, a cărei covîrşitoare majoritate o constituiau românii. Odată cu începutul infiltrării feudalităţii maghiare în Transilvania, pe măsura cotropirii unor regiuni ale ei, situaţia ţărănimii române a cunoscut o înrăutăţire permanentă. Acesteia îi fuseseră răpite pămînturile, apele, pădurile şi păşunile, fiind aruncată pentru multe secole în întunericul robiei feudale, cu sarcini grele şi numeroase, în continuă creştere. Legi şi decrete severe apărau lăcomia şi interesele felurite ale nobilimii. Mulţi ţărani ardeleni scăpau de această viaţă amară prin fugă, părăsind Transilvania şi aşezîndu-se în Ţara Românească şi în Moldova, unde traiul era mai lesnicios; împotriva fugarilor se decretau şi se practicau urmăriri, se pronunţau şi se executau restricţii şi sancţiuni aspre.

În secolul XIV şi prima parte a sec. XV, privaţiunile de libertate şi asupririle se înteţiseră peste măsură în Transilvania. Protestele ţărănimii răbufneau ici-colo, anunţînd marea revoltă socială. Înainte de 1437, s-au produs mai multe mişcări ţărăneşti în zona Bistriţei, a Timişoarei şi în alte părţi. Românii făgărăşeni s-au răsculat în 1433-1434, răscoala lor propagîndu-se pînă în Ţara Haţegului, unde a fost condusă de cnezi şi preoţi; căpeteniile au fost aduse în 1435 în faţa Tribunalului de judecată, condus de voievodul Ladislau Csaki şi supuse la grele pedepse. În primăvara anului 1437, în chiar anul marii ridicări deci, au izbucnit mişcări şi revolte. Deşi nu există mărturii certe despre legături între participanţii la aceste mişcări şi răsculaţii de la Bobîlna, concomitenţa acestor ridicări la luptă (din centrul Transilvaniei şi din partea ei de nord-vest) nu poate fi întîmplătoare. Similitudinile se păstrează şi în felul în care au fost conduse mişcările respective, cu căpetenii alese şi din partea ţăranilor şi a orăşenilor. În fruntea răscoalei din teritoriul sătmărean s-au aflat un jude sătesc, Martin, şi un meseriaş din Satu Mare, pe numele său Valentin. Forţele militare nobiliare au înăbuşit în timpul verii răscoala din zona sătmăreană, supunînd la aspre pedepse pe răsculaţi şi căpeteniile lor.

Tabăra de pe dealul Băbdiu

În primăvara anului 1437, nemulţumiţi de măsura abuzivă a episcopului Gheorghe

Lepeş, ţăranii din mai multe sate de pe teritoriul comitatului Solnoc-Dăbîca s-au adunat în apropiere de localitatea Olpret (situată la 20 km vest de Dej), pe un deal din vecinătate, unde şi-au alcătuit o tabără după modelul husit. Cu privire la locul aşezării taberei sînt necesare cîteva precizări. Numele vechi al dealului, folosit şi astăzi de către localnici, este Băbdiu (sau Băbghiu — în graiul locului). Bobîlna este un toponim intrat relativ recent în circulaţie, reprezentînd transpunerea denumirii Băbdiu (Bob-

dyalu) preluată de unguri. De altfel, pînă în primele decenii al secolului nostru (*harta topografică a României*, din anul 1919) locul e cunoscut sub numele lui străvechi, românesc, de Băbdiu.

Cu privire la componența etnică a țăranilor adunați pe acest loc, istoriografia a avut păreri diferite. Istoriografia ungară, pornind de la consi-

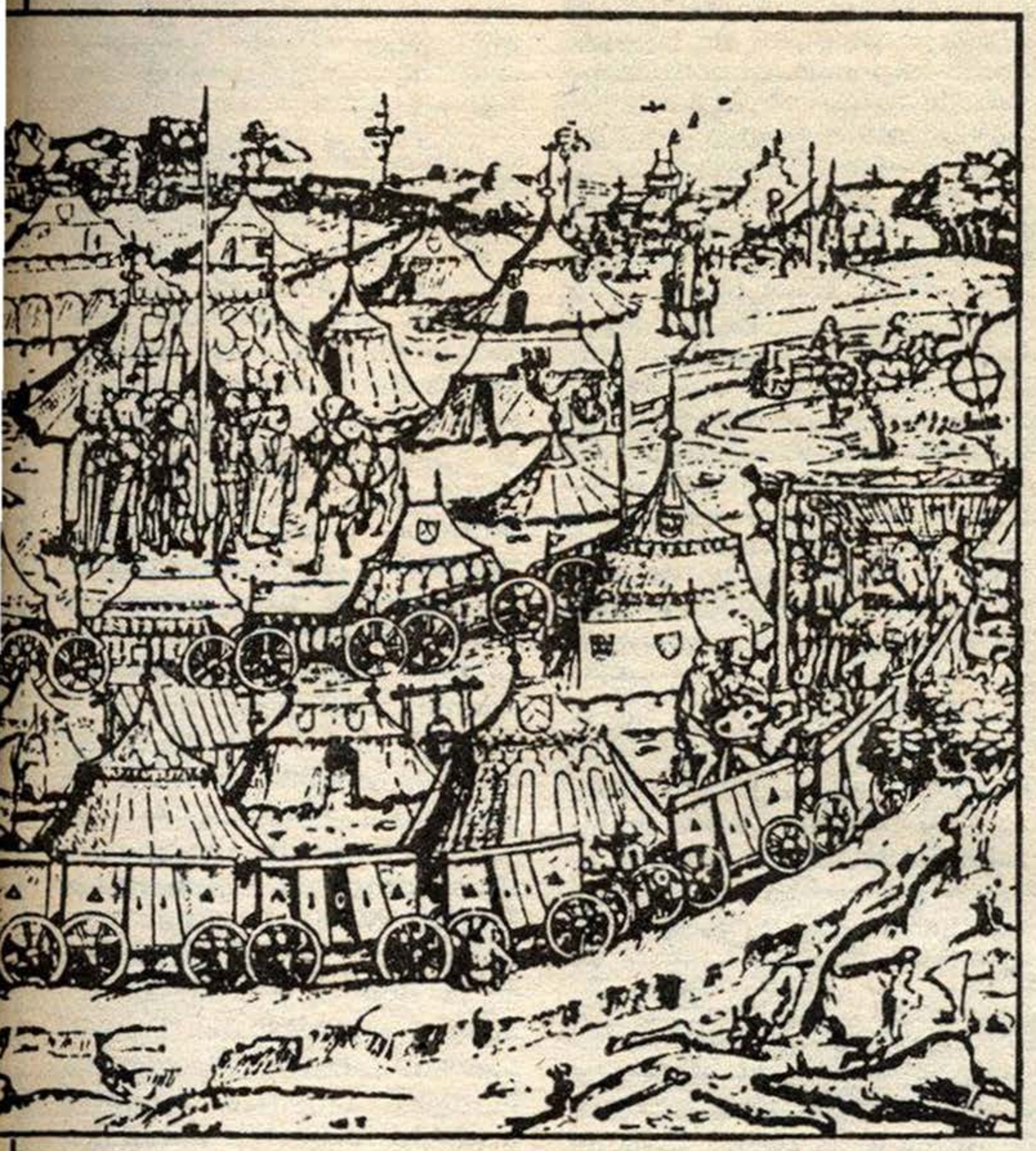

Tabără de care după model husit, folosită și de țărani în răscoala din 1437

În p. 15: *miniaturi de epocă înfățișînd oastea nobiliară și țărănească*

derentul că Solnoc-Dăbîca a fost întîiul comitat din Transilvania ocupat de regalitatea maghiară, a acreditat ideea unei preponderențe maghiare a țăranilor participanți la răscoală. Situația, de fapt, se prezintă altfel: imediat în jurul Băbdiului erau și sînt sate românești: Teocul de Sus, Sigău, Zăpîrț, Olpret, Oșorhei, Buduș, Igriți. În 1891 — cu toată politica de maghiarizare desfășurată timp de secole de autorități — comitatul avea, cum rezulta din statistica întocmită de oficialitățile austro-ungare, o populație de 218 000 locuitori, dintre care 167 000 erau români. Cu 454 ani înainte proporția era, desigur, și mai favorabilă românilor. Istorici unguri obiectivi ca Balay László sau Kövary László au subliniat caracterul preponderent românesc al revoluției. Ultimul dintre ei considera, cum se menționa în monografia comitatului Solnoc-Dăbîca întocmită în ultimul deceniu al secolului trecut „evenimentele de la Olpret ca o tristă tragedie a iobagilor valahi". Cu toate acestea, falsificînd datele istorice, lucrarea menționată afirma că „teatrul evenimentelor, Olpret și împrejurimile sale, au fost atît de maghiare, încît... nu apare deloc vreo denumire valahă", opinie preluată și în alte lucrări istorice ungare. Statistica infirmă categoric asemenea aserțiuni: în 1900, satul Olpret (azi Bobîlna) avea, după recensămîntul întocmit chiar de autoritățile austro-ungare, 1 197 locuitori, dintre care 1 102 erau români. Satul Bogata Ungurească, implicat de asemenea în evenimentele din 1437, număra, la aceeași dată, 438 locuitori, dintre care 388 români, iar Voievodeni (Vaidaháza), de unde era originar stegarul răsculaților, avea 1 017 locuitori, dintre care 1 001 români. Proporția etnică din 1900 nu putea fi mult deosebită de aceea din 1437.

Analiza tuturor mișcărilor populare dovedește că ele nu se fac cu țărani aduși de pe alte meleaguri. Ca atare, participarea țăranilor răsculați în anul 1437 trebuie să fi fost și ea proporțională cu structura populației din zonă. Avem, desigur, în vedere și faptul că la orice mișcare de acest fel nu a participat întreaga populație și, poate, nu toți cei nedreptățiți. Dar astfel de situații nu au putut modifica, în linii mari, structura etnică a participanților.

Dacă participarea românească la răscoală a fost covîrșitoare, se cuvine supusă analizei și problema conducerii ei. Pentru prima fază a luptelor sînt menționate numele a doi conducători, Budai N. Antal (cunoscut și sub numele de Anton cel Mare din Buda) și Vaidaházi Nagy Pál, purtătorul de drapel. În tr-o fază ulterioară, la înțelegerea dintre nobili și răsculați din 6 iulie 1437, „adeverită" de Conventul din Cluj-Mănăștur sînt menționați patru „nobili bărbați", iar din partea țăranilor „cinstiții bărbați" Ladislau Biró, judele Vincențiu, Ladislau Bana— toți iobagi din Olpret, Anton din Bogata Ungurească, Gal și magistrul Anton din Chendru, magistrul Toma din Sic, Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj, Ladislau din Anteș și magistrul Pavel din Voivodeni.

Țăranii români, majoritar participanți la răscoală, nu vorbeau altă limbă decît cea românească. Cum să asculte și să execute comenzile primite dintr-o altă limbă, știut

fiind că în luptă comenzile nu se dau prin interpreți? Nu este exclus așadar ca numele unora dintre delegați să fi fost schimbate sau stîlcite. Bana, Kendi (foarte probabil un Cînde, nume larg răspîndit între români) fiind edificatoare în această idee. De asemenea, faptul că stegarul răsculaților, magistrul Pavel, era originar din Vaidaháza (Satul Voievodului sau Voivodeni) este ilustrativă pentru participarea masivă românească, știut fiind că instituția voievodală și cnezială erau caracteristice comunităților românești[1].

72 zile victorioase

Analiza componenței etnice a participanților la răscoală aduce implicit în discuție obiectivele urmărite. Au fost acestea exclusiv sociale, determinate doar de situația de iobagi a țăranilor răsculați — cum au subliniat numeroși istorici din țara vecină? Sau obiectivele sociale — evidente în revendicările formulate în cadrul înțelegerilor de la Bobîlna și Apatiu — s-au împletit cu cele de neam? Înainte de toate, caracterul național al revoluției din 1437 a fost imprimat de faptul că ea a izbucnit și s-a desfășurat pe un pămînt locuit covîrșitor de români.

În studiul consacrat evenimentelor, lui George Barițiu i se părea că componenta națională ar fi lipsit: „Revoluția din anii 1437-1438 — scria el — s-a manifestat printr-un război civil iscat între democrație și aristocrație, fără distincțiune de naționalitate, însă cu caracter religios". Remarca sa, justă în prima ei parte, căci într-adevăr iobagii — români și maghiari, deopotrivă — s-au ridicat împotriva exploatării nobiliare, este pasibilă de corective în a doua ei parte. Caracterul religios de care vorbește Barițiu are în vedere lupta iobagilor împotriva clerului catolic și, în replică, măsurile restrictive luate ca represiune în dauna ortodoxiei. Or, singurii ortodocși din Transilvania, la acea dată, erau românii; așadar „distincțiunea de naționalitate" era precisă și reală. Aceeași concluzie o sugerează și una din consecințele mediate fundamentale ale mișcării, constituirea Uniunii celor trei națiuni *(Unio trium nationum)*, compusă din nobilimea maghiară, fruntașii secui și patriciatul săsesc, cu excluderea totală a românilor de la drepturile naționale și politice pe care le avuseseră în vechime. Excluderea românilor din rîndul „națiunilor" (și a ortodoxismului din rîndul religiilor recepte) nu putea fi decît o consecință a participării masive a românilor la evenimente, ca și a obiectivelor lor de luptă care, desigur, vizau și revendicări cu caracter național.

Din întîia ciocnire cu nobilii, țăranii au ieșit victorioși. Lupta a fost precedată însă de o încercare de încheiere pașnică a conflictului. Analiza documentelor (numeroasele discuții preliminare purtate cu nobilii) vădesc încercarea țăranilor de a soluționa pașnic rezolvarea cererilor lor. În acest scop, țăranii au trimis soli cu propuneri în tabăra voievodului Ladislau Csáky, mobilizată de îndată ce vestea adunării răsculaților pe dealul Băbdiu a ajuns la curtea voievodală. Solii nu numai că nu au fost primiți și nu li s-au ascultat revendicările, ci au fost asasinați din dispoziția voievodului. Cu acest masacru a început, de fapt, războiul țărănesc din 1437. Victoria obținută de răsculați la sfîrșitul lunii iunie în tabăra de la Băbdiu-Bobîlna, a pus în mare dificultate oastea nobiliară, care a acceptat începerea unor tratative și încheierea unei înțelegeri cu răsculații. Înțelegerea de la 6 iulie 1437 încheiată la Bobîlna și adeverită de Conventul din Cluj-Mănăștur era, în aceste împrejurări, o stratagemă a nobililor, menită să asigure cîștigarea unui răgaz. Profitînd de acest răstimp pe care îl ofereau tratativele, nobilii au realizat, la 72 zile după tratativele de la Bobîlna, propria lor înțelegere, la Căpîlna (1-6 septembrie), luînd, practic, inițiativa.

Reînceperea luptelor dintre răsculați și nobili, bătălia nedecisă de la Apatiu (sfîrșitul lui septembrie) și noua înțelegere dintre țărani și nobili încheiată în această localitate (cu prevederi ce restrîngeau considerabil cererile răsculaților) au diminuat, în cele din urmă, elanul țăranilor, care, în februarie 1438, au fost învinși.

Anul 1437 a fost, pentru românii din Transilvania, un răstimp de mari frămîntări, lupte, revendicări, speranțe. Remediul aproape unanim așteptat era înlăturarea feudalismului. De la început însă s-au dezvăluit condițiile grele în care se putea dezvolta în epocă un război popular. Husitismul nu putuse oferi țăranilor învățăminte îndestulătoare pentru organizarea și dobîndirea unui succes de durată. Raporturile de putere au fost, inițial, favorabile țărănimii, dar n-au putut fi păstrate. Lipsa unei conduceri unitare, capabile, ferme și de prestigiu a contribuit, de asemenea, la înfrîngere, îndreptățind concluzia exprimată de *Meyers Neues Lexikon* (vol. II, 1972, p. 407): „Răscoala de la Bobîlna a țăranilor români și maghiari din Transilvania din 1437/1438, care s-a îndreptat împotriva asupririi feudalilor unguri și a bisericii catolice, a cuprins aproape întreaga Transilvanie. Răsculații au obținut, prin forță, concesiuni precise, care însă nu au fost luate în seamă cînd nobilimea a redobîndit superioritatea militară".

Deși înfrîntă, marea ridicare la luptă din 1437 a evidențiat capacitatea combativă a țărănimii asuprite, majoritar românești, combativitate care avea să capete apoi expresii vii în noianul înfruntărilor sociale și naționale ce au marcat istoria Transilvaniei în veacurile ce au urmat. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 5-8/1986.

EROICA REZISTENȚĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

Prof. dr.
RAYMOND McNALLY,
Boston College — S.U.A.

În urmă cu 20 ani, publicam în *Magazin istoric*, împreună cu prof. dr. Radu Florescu, un articol intitulat *În căutarea lui Dracula*[1]. Cartea pe care am scris-o apoi împreună, în limba engleză, a preluat acest titlu: *In Search of Dracula* (În căutarea lui Dracula) și a apărut în anul 1972. Ea a devenit un best-seller internațional, fiind tipărită nu numai în Statele Unite, dar și în Marea Britanie, apoi tradusă și tipărită în franceză, portugheză, italiană, suedeză, spaniolă, sîrbo-croată și japoneză. Au apărut și mai multe ediții populare. Încurajați de acest succes, am scris o altă carte, un studiu științific, cu note de subsol, despre viața lui Vlad Țepeș, intitulat *Dracula: a Biography of Vlad the Impaler. 1431-1476* (Dracula: o biografie a lui Vlad Țepeș. 1431-1476), tipărit în 1974. Studiul nostru a fost prezentat în *The New York Times*, *Time Magazine*, *Newsweek* și alte publicații.

Înainte de lucrarea noastră, apăruseră puține studii cu caracter biografic, datorită relativei sărăcii a izvoarelor existente. Astăzi, situația s-a schimbat în mare măsură. Cele mai multe enciclopedii și lucrări de referință din întreaga lume oferă acum informații despre Vlad Țepeș. Locurile istorice românești de care este legat numele său au atras mii de turiști în România. Atît eu, cît și prof. Florescu am ținut conferințe despre Vlad Țepeș în fiecare stat din S.U.A., cît și în Canada, Marea Britanie și Franța.

Interesul față de Dracula a continuat să crească. Din anul 1973 am ținut cursuri universitare despre locul lui Vlad Țepeș în istoria României și a Europei. De asemenea, am prezentat numeroase comunicări științifice pe aceeași temă la diverse reuniuni, precum cea ținută la sesiunea organizată de *Romanian Studies Association* (Asociația de studii române) de la Ohio State University și la conferințe naționale și internaționale de istorie organizate în diferite locuri pe glob. În 1980, după ce luasem parte la cel de-al IV-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene de la Ankara, din 1979 — și unde au participat și istorici români[2] — am pornit într-o expediție pentru a încerca să găsesc ruinele fortăreței Eğrigöz, din Anatolia, unde a fost ținut captiv Vlad în adolescență. Aceste căutări s-au finalizat într-un scurt articol pe care l-am scris pentru *Magazin istoric* și în care apărea o fotografie realizată de mine a ruinelor de la Eğrigöz, prima imagine a acestora publicată vreodată[3].

Mulți istorici români au scris articole și cărți valoroase despre diferite aspecte ale epocii lui Vlad Țepeș. Există, de asemenea, un excelent capitol despre campaniile militare ale lui Vlad în lucrarea apărută în mai multe volume *Istoria militară a poporului român*, coordonată de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu.

De curînd, în *Magazin istoric* au apărut două foarte interesante articole. Primul, intitulat *Cei mai de seamă dascăli și oșteni*, de Radu-Ștefan Ciobanu, se ocupă de șederea lui Vlad Dracul și Vlad Țepeș la Sighișoara[4]. Al doilea, reprezintă o contribuție deosebită a unui excelent cercetător și om de știință, prof. dr. Virgil Cândea, intitulată: *Vlad Țepeș: portret necunoscut la Stuttgart*[5]. Este vorba de o mare descoperire, care demonstrează că acest voievod pe care istoriografia română îl numește Vlad Țepeș, era cunoscut în occidentul european mai ales cu numele Dracula, mai concret Vladislav Dracula Wallachiae Weywoden. Cuvîntul Dracula era determinat de apartenența la Ordinul Dragonului, care fusese acordat tatălui său de către împăratul Sfîntului Imperiu roman de neam german, regele Sigismund de Luxemburg, în anul 1431, la Nürnberg.

Știm că legatul papal al Papei Pius II (Aeneas Silvius Piccolomini), pe nume Nicolae de Modrussa, s-a în-

Vlad Țepeș (acuarelă de Costin Petrescu)

[1-5] *Magazin istoric*, nr. 12/1969; 7/1979; 10/1984; 11/1987; 2/1988.

tîlnit cu Vlad Ţepeş la Buda, în anul 1464. El l-a descris pe conducătorul român, numindu-l Draculus. Doar o mică parte a textului lui Modrussa a fost publicată pînă acum[1]. Întregul text al lui Modrussa va trebui să vadă lumina tiparului într-o bună zi, căci el conţine informaţii valoroase nu numai despre Vlad Ţepeş, ci şi în general despre români. Am reuşit să obţin din arhivele Vaticanului o copie a aces ui text. Din dorinţa de a oferi cititorului cît de cît o imagine a celor scrise de Modrussa, voi cita doar începutul acestui pasaj: „Nicolaus, episcop de Modrussa, începe prima car e *Despre războaiele goţilor*[2].

Întrucît urmează să discut războaiele goţilor, cele mai teribile pe care le-a îndurat pămîntul Italiei, am socotit că trebuie să prezint pe scurt originea aces ui popor şi cauzele unui asemenea mare dezastru, aşa încît ceea ce voi povesti să poată fi mai uşor înţeles de toţi. Tradiţia spune. că goţii erau oameni din Scythia, care, fiind numiţi geţi de strămoşii noştri, locuiau pe malurile lui Tanais şi ale lacului Maeotis [Marea de Azov]. Sau, cum credea Strabo, pe cîmpiile ce se întind între Ister şi Boristene.

Această afirmaţie poate fi înţeleasă mai sigur chiar şi azi, prin aceea că de-a lungul acelei părţi a ţărmului Euxinului[3] se întîlnesc urmaşi ai acestui popor şi chiar şi regiunea mai păstrează numele de Gothia. Şi la aceasta se mai adaugă ur ătorul fapt: nu departe de această zonă se află oraşul Thomis[4], despre care se ştie că a fost întemeiat de Thomisa, regina goţilor, pe cînd se reîntorcea de la omorîrea lui Cyrus; tot aici, se plîngea Ovidiu, în exilul său, că a tremurat de teama teribilelor măceluri ale geţilor".

Din moment ce Şerban Papacostea a tradus deja în limba română o parte a textului publicat de Mercati, ţin doar să îi subliniez încă o dată importanţa. Modrussa atestă faptul că valahii vorbeau o latină populară, dar foloseau limba latină pură atunci cînd discutau cu străinii. Această informaţie de la Modrussa trebuie să se fi aflat la baza pasajului din *Comentariile* Papei Pius II (*Commentarii Rerum Memorabilum*, Frankfurt, 1614) în care este vorba despre vlahii

[1] G. Mercati, ed. *Notizie varii sopra Niccolo Modrussiense*, în *Opere minore*, vol. 4, Vatican City, 1937, pp. 205-258. Pasajul referitor la Dracula se găseşte sub titlul *Ladislav IV Vaievoda di Valacchia Sue Crudeta, Sua Prodezza contro i Turchi*, pp. 247-249 şi a fost, parţial, tradus în limba română de Şerban Papacostea, *Cu privire la geneza şi răspîndirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş*, în *Romanoslavica*, 13, 1966.

[2] Avertizăm cititorul că Modrussa folosea denumiri geografice din latina clasică, precum Ister pentru Dunăre, şi că multe din aprecierile lui cu caracter istoric au la origine o părere istorică larg răspîndită în acea vreme, prin care geto-dacii erau identificaţi cu goţii.

[3] Marea Neagră.

[4] Constanţa.

Laonic Chalcocondil:

Dacia lui Vlad Ţepeş

Asediul şi cucerirea Constantinopolului (29 mai 1453) de către otomani, sub conducerea lui Mehmed II, a zguduit profund lumea din vremea respectivă. În perioada următoare, în operele unor gînditori, istorici şi oameni politici din fostul imperiu a apărut tot mai stăruitor ideea refacerii stăpînirii biz ntine. Între autorii preocupaţi în acest sens a fost şi cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil.

Ştim foarte puţine lucruri despre viaţa şi activitatea acestui cărturar. Atît cît ne-a lăsat el însuşi, cîteva date autobiografice ce pot fi desprinse din opera sa şi din sumara, dar admirativa descriere pe care i-o face cărturarul umanist italian Ciriaco Pizzicolli, ce l-a cunoscut în 1447. S-a născut la Atena, prin deceniul trei al sec. XV, într-o familie bogată şi influentă, care, intrînd în conflict cu Nerio II Acciajuoli, ducele Atenei, a trebuit să se stabilească în Peloponez, la Mistra. Aici l-a cunoscut Ciriaco Pizzicolli, care a rămas impresionat de cultura tînărului Laonic. A fost un sprijinitor al despotului Peloponezului, Demetrios, şi al cumnatului acestuia, Matthaios Asanes, la îndemnul cărora şi-a scris, consideră istoricii, opera — lucru ce se poate deduce din felul în care justifică politica acestora de dezbinare între statele şi stătuleţele greceşti, politică ce a stat, de fapt, la baza luptelor dintre formaţiunile politice greceşti şi a uşurat penetraţia otomană. Nu i-a urmat totuşi pînă la capăt; în vreme ce aceştia s-au supus otomanilor, devenind timarioţi (posesori ai veniturilor unei feude, în schimbul serviciului militar sau civil ai sultanului), Laonic a rămas în Peloponez, iar ulterior s-a reîntors în Atena şi apoi a trăit în insulele Corfu şi Creta, scriindu-şi lucrarea de căpetenie, intitulată *Expuneri istorice*. Cunoscător al culturii antice şi îndeosebi al scrierilor lui

„care vorbesc un soi de italiană" și se relatează apoi despre isprăvile lui Dracula pe care Modrussa le-a aflat din gura lui Matei Corvin[1].

Noua carte la care lucrez acum împreună cu prof. Radu Florescu și care urmează să apară la sfîrșitul anului 1989, îl va prezenta pe Vlad Țepeș în contextul epocii sale și al contemporanilor săi, Papa Pius II, sultanii Murad II și Mehmed II, Sigismund și Frederic III[2], împărați ai Sfîntului Imperiu roman, Matei Corvin și alții. Îl vom plasa astfel pe Vlad Țepeș în contextul Europei epocii sale. El s-a născut pe cînd Jeanne d'Arc era predată de către o curte ecleziastică, aflată sub controlul englezilor, autorităților civile, pentru a fi arsă în piața publică din Rouen, ca vrăjitoare. Tot atunci a avut loc încoronarea unui băiat de 10 ani sub numele Henric VI, primul rege englez la Paris, în vreme ce războiul de 100 ani se îndrepta spre final, așa încît în 1456, cînd Vlad și-a început principala sa domnie, singurul loc unde mai flutura drapelul englez pe solul francez era Calais.

Și îl vom compara, desigur, pe Vlad Țepeș cu John Tiptoft, conte de Worcester, pentru că și acesta obișnuia să tragă în țeapă, ca și sultanul Mehmed II. Tiptoft i-a pedepsit astfel pe rebelii din Lincolnshire, în 1470, și și-a cîștigat renumele infam de „măcelarul Angliei". Însuși regele Angliei, Richard III (1483-1485), era prezentat ca un ticălos în cronicile adversarilor săi din familia Tudorilor, într-o manieră foarte asemănătoare cu aceea în care Dracula era caracterizat drept crud în cronicile și pamfletele germane, alcătuite sub influența negustorilor saxoni din Transilvania, care îl urau pe Dracula pentru că acesta încercase să le distrugă monopolul comercial.

Vom descrie situația politică din Germania, Imperiul otoman și Ungaria, comparînd-o cu aceea din Țara Românească. Vom explica statutul Transilvaniei, al Țării Românești și al Moldovei unor cititori din Statele Unite, care, din păcate, confundă adesea geografia sud-estului european. Vom căuta să lămurim rolul boierilor români, ca și pe cel al lui Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei.

Vom pătrunde în perioada de tinerețe a lui Vlad Țepeș și a studiilor sale la Sighișoara și la Tîrgoviște, în relațiile speciale cu tatăl său, Vlad Dracul. Vom explora perioada în care Vlad Țepeș s-a aflat ostatec la otomani și rolul jucat de tatăl lui Dracula în așa-numita „campanie lungă" din 1443, cît și în bătălia de la Varna din 1444[3]. Apoi vom

---

[1] Vezi Mercati, *Opere Minore*, IV, pp. 248-249.

[2] Frederic III de Habsburg (1440-1493) ultimul împărat încoronat la Roma, în 1452.

[3] *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

Herodot, pe care le-a imitat în formă și stil, Chalcocondil a descris, din punct de vedere geografic, istoric, etnografic și economic diverse țări și popoare, realizînd o imagine de ansamblu a lumii contemporane lui.

Firește, un loc important în cadrul scrierii sale revenea luptei antiotomane. Prăbușirea forțelor bizantine se datora, după părerea sa, faptului că acestea s-au măcinat în lupte interne, începînd cu războiul dintre împărații Andronic II și Andronic III și încheind cu disputele din Peloponez, din anul 1460. Pe de altă parte, ascensiunea puterii otomane ar fi fost facilitată de războaiele de pradă și cucerire, purtate de turci, războaie ce ar fi determinat constituirea unei armate permanente, disciplinată și echipată cu arme de foc; Chalcocondil subliniază, de asemenea, marea putere economică a otomanilor.

Autorul menționat relevă, totodată, că unele state au reușit să oprească expansiunea otomană, deși nu au beneficiat de sprijinul unei coaliții. Astfel de țări au fost: Veneția (cea mai apropiată de idealul de guvernare al autorului), statul lui Timur Lenk și Țara Românească din vremea lui Vlad Țepeș. Toate aceste țări aveau ceea ce Laonic numea „eunomie" („bună lege"), un fel de constituție optimă ale cărei trăsături erau: forță militară disciplinată, liniște în țară, prosperitate economică sub un conducător viteaz și înțelept. Referindu-se la români, Chalcocondil scria că după marele voievod Mircea „au răsărit în Dacia domni în număr mare, cînd unul cînd altul, pînă în vremea de azi așezîndu-se la cîrmuirea țării". Vlad a procedat energic: și-a format „cum a ajuns domn... o gardă personală nedespărțită de el", a tras în țeapă posibilii trădători, cu „banii și averea și celelalte bunuri" ale acestora „dăruindu-și" ostașii devotați, încît „peste puțin timp s-a ajuns la o prefacere mare și starea Daciei a fost cu totul schimbată de omul acesta". Aceste schimbări s-au văzut cu deosebire în timpul războiului antiotoman purtat de Vlad Țepeș în anul 1462, cînd oastea sultanului Mehmed II a invadat Țara Românească. Laonic Chalcocondil ne-a lăsat cea mai amănunțită descriere a celebrului atac de noapte din 16/17 iunie 1462, atac surpriză (model de artă militară) ce urmărea uciderea sultanului, provocarea de pierderi și demoralizarea oastei dușmane; Laonic sublinia disciplina armatei muntene, aflată mereu în apropiere („la un zbor de săgeată") de cea a sultanului, fără ca acesta să o poată descoperi.

Potrivit relatării, faptele de vitejie ale lui Vlad Țepeș ar fi stîrnit admirația sultanului, care, „cuprins de uimire, spunea că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri atît de mari și știe să domnească și să se poarte cu supușii lui într-un chip mai presus de firea omenească... Acest bărbat care săvîrșește asemenea isprăvi s-ar putea învrednici de mai mult .

Cristian Radu STAICU

încerca să explicăm cititorului obişnuit din Occident de ce Iancu de Hunedoara a organizat expediţia în Ţara Românească, din noiembrie şi pînă în decembrie 1447, pentru a-l înlătura din domnie pe Vlad Dracul şi cum a fost ucis Mircea, fratele mai mare al lui Dracula.

Reverberaţiile provocate de căderea Constantinopolului în 1453 vor fi atent comentate ca şi consecinţele acesteia pentru Vlad Ţepeş. Fratele său, Radu cel Frumos, n-a rezistat presiunilor sultanului. Dar Vlad Ţepeş nu s-a lăsat îngenunchiat şi a luptat pentru a-şi menţine independenţa. El a avut o domnie scurtă de două luni în 1448, revenind apoi pe tron din 1456 pînă în 1462. Există foarte mult material despre rezistenţa eroică a lui Vlad Ţepeş în faţa înaintării otomane, pe care noi trebuie să îl înfăţişăm într-o formă cît mai interesantă şi mai atrăgătoare pentru cititorul anglo-saxon. Vom prezenta cererile adresate de Papa Pius II către Matei Corvin, dogele Veneţiei şi marele conducător albanez Skanderbeg, pentru a pune pe picioare o cruciadă care să-i vină în ajutor lui Vlad Ţepeş în războiul său cu otomanii.

Vom arăta repercusiunile internaţionale ale acestei campanii din 1462, cînd în onoarea lui Vlad Ţepeş s-au cîntat *Te Deum*-uri în catedrala Nôtre Dame din Paris, pe insula Rhodos şi la Roma. Vom reconstitui atacul înşelător al lui Vlad Ţepeş la sud de Dunăre[1], adoptarea tacticii pămîntului pîrjolit pe ambele maluri ale Dunării şi faimoasa noapte a groazei din 16-17 iunie 1462, noaptea atacului asupra taberei sultanului, pentru că armata lui Vlad era depăşită numeric şi domnul român ştia că singura cale spre succes era să încerce să îl omoare pe sultan. Din nefericire, ienicerii s-au strîns în jurul cortului sultanului şi l-au salvat de la o moarte sigură. Bătălia s-a încheiat în favoarea lui Vlad Ţepeş şi Ţara Românească nu a devenit un paşalîc; ea şi-a păstrat autonomia.

Vom reface traseul retragerii lui Vlad către refugiul său de la Poenari, modul cum otomanii au bombardat cetatea cu tunurile din lemn de cireş şi cum a scăpat Vlad peste munţi doar pentru a fi apoi arestat de oamenii lui Matei Corvin la Piatra Craiului[2]. Plănuim, de asemenea, să cercetăm anii lui Vlad Ţepeş trăiţi în captivitate la curtea ungară, căsătoria lui cu una din rudele lui Corvin, cum şi-a construit o casă la Sibiu şi ultima sa domnie doar de 3 luni, din 1476. Vor fi analizate, de asemenea, circumstanţele speciale ale morţii sale, cît şi locul unde se presupune că se află mormîntul său la Snagov.

În ultimul capitol vom stărui asupra biografiei singurului său fiu legitim, Mihnea, supranumit „cel Rău", care a sfîrşit asasinat în 1510, lîngă biserica romano-catolică, (azi evanghelică) din Sibiu, unde i se află şi corpul. Vom trasa biografiile descendenţilor direcţi şi indirecţi pînă la pateticul Petru Şchiopul[3], îngropat în localitatea Bolzano, din Tirolul italian.

Vlad Ţepeş rămîne astfel, cum o arată chiar acest articol, un subiect pasionant al evului mediu românesc, pentru cititorii din lumea întreagă.

Sperăm să putem contribui prin cartea pe care o scriem la formarea unei imagini istorice veridice la cititorul de limbă engleză, despre un voievod erou al luptelor pentru apărarea libertăţii şi independenţei poporului român. ■

GRAŢIE PATRIOTISMULUI ROMÂNILOR

GEORGE BENGESCU

În 1899, la Bruxelles, în Editura „Paul Lacomblez" apărea volumul Cîteva suvenire ale carierei mele, de George Bengescu, „fost ministru plenipotenţiar", în ale cărui pagini erau evocaţi Ion Ghica (1817-1897), Vasile Alecsandri (1821-1890) şi Alexandru Lahovari (1841-1897). Dintre aceştia, după cum se ştie, primii doi s-au ilustrat şi printr-o bogată activitate politică, literară şi diplomatică, în slujba propăşirii ţării, a cauzei unirii, pentru dreptate şi libertate socială.

Autorul acestor însemnări s-a născut la 30 august 1848 la Craiova, în familia lui Grigore Bengescu (1824-1881), descendent al unei vechi spiţe de boieri gorjeni. Tatăl său a îndeplinit importante funcţii: prefect de judeţ, membru al Obşteştii Adunări, ministru de culte şi justiţie, director general al teatrelor etc. Elena, mama lui Grigore, era fiica unuia dintre ctitorii culturii româneşti de la începutul veacului XIX, marele vornic Iordache Golescu[1].

G. Bengescu şi-a făcut studiile în Franţa şi Belgia, fiind licenţiat al Facultăţii de litere din Paris (1869) şi al celei de drept din Liège (1871). Întors în ţară, a fost numit procuror pe lîngă Tribunalul Ilfov, apoi profesor la Liceul „Matei Basarab" din Capitală. În 1872, a fost, pentru scurt timp, secretar al Agenţiei române din Viena. Peste zece ani — răstimp în care s-a ocupat la Paris cu cercetări de istorie literară — a reintrat în diplomaţie, îndeplinind succesiv funcţiile de secretar de legaţie la Londra (1882) şi Paris (1885), consilier (1889) şi ministru plenipotenţiar la Bruxelles şi Haga (1891) şi la Atena (1896). În aceste misiuni diplomatice, a avut ocazia să-i cunoască şi să lucreze cu Ion Ghica, reprezentantul român la Londra, Vasile Alecsandri, ministrul ţării la Paris, Al. Odobescu, consilier de legaţie tot în capitala Franţei etc. (La rugămintea lui Odobescu, a tradus, de altfel, primele capitole din monumentala monografie a acestuia, Tezaurul de la Pietroasa[2], al cărei prim volum a apărut la Paris în 1889).

Dar numele lui G. Bengescu a rămas legat nu atît de activitatea sa diplomatică, cît, mai ales, de opera sa de istoric literar şi de cercetător al legăturilor româno-franceze. În urma unor minuţioase investigaţii în biblioteci şi arhive franceze, a publicat o Bibliografie franco-română a sec. XIX (Paris, 1895, ediţia a doua în 1907), precum şi mai multe lucrări consacrate istoriei româneşti (Alexandru cel Bun, Viena, 1882, în colaborare, Chestiunea dinastică în România, Paris, 1896 etc.). A fost, de asemenea, unul dintre cei mai competenţi editori şi bibliografi ai lui Voltaire din secolul trecut. În colecţiile de la British Museum a descoperit mai multe scrisori inedite ale lui Voltaire, pe care le-a publicat în volum în 1887. A colecţionat un mare număr de ediţii vechi şi rare din scrierile filosofului francez pe care, în 1893, le-a donat Bibliotecii Naţionale din Paris.

Pentru rîvna şi competenţa puse în editarea şi cunoaşterea operei voltairiene, G. Bengescu a fost ales membru în consiliul de administraţie (1894) şi vicepreşedinte (1898) al Societăţii de istorie literară din Franţa. A fost, de asemenea, premiat (în 1883 şi 1891) de către Academia Franceză, fiind primul român laureat al prestigiosului for ştiinţific şi cultural. În 1882, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1921 membru titular.

Discursul său de recepţie, Despre activitatea literară a unor membri ai familiei Golescu în secolul al XIX-lea, n-a mai fost rostit sub cupola academică, G. Bengescu stingîndu-se din viaţă la 23 august 1922. Textul a fost publicat, în 1923, împreună cu răspunsul pregătit de N. Iorga, în vol. LII al colecţiei Academia Română. Discursuri de recepţiune.

Din volumul său din 1899 — foarte puţin cunoscut — am selectat cîteva fragmente din capitolul închinat lui V. Alecsandri, faţă de care G. Bengescu a nutrit o sinceră şi caldă admiraţie[3]. Însemnările sale din perioada cînd Alecsandri s-a aflat în misiune diplomatică la Paris evocă, îndeosebi, marea dragoste de ţară a poetului, de locurile natale, care a constituit elementul fundamental al întregii sale creaţii literare.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5, 6/1971; 3/1987.

[3] În 1886, 1888 şi 1892, G. Bengescu a publicat în revista *Convorbiri literare* un studiu şi cîteva amintiri referitoare la V. Alecsandri, reluate în mare parte în cartea din 1899. A scos, în 1902, un volum cu traducerea în limba franceză a pastelurilor bardului de la Mircești (*Pastels. Poésies roumaines de V. Alecsandri*, Bruxelles, „P. Lacomblez", Paris, „Le Soudier"). De asemenea, în *Revue des Deux Mondes*, decembrie 1910, a tipărit studiul *Un poéte diplomate roumain du XIX-e siècle Basile Alecsandri*.

Dulcele sunet al limbii româneşti

Alecsandri! Cîte suvenire depărtate[1], *confuze chiar în inima mea, acest nume evocă dinaintea ochilor mei: primii ani ai vieţii mele, trăiţi, la Bucureşti, în casa strămoşească a Goleştilor; impresiunile mele de copil; primele mele lecţiuni de româneşte: prima seară ce petrecusem la Teatrul Român [Teatrul Naţional] şi, mai presus de toate, o admiraţiune fără mărgini pentru marele poet ale cărui versuri au răsunat pe buzele mele chiar din ziua în care am început a studia!*

Şi, într-adevăr, încă din prima mea tinereţe, am fost cuprins de un viu entuziasm pentru poeziile lui Alecsandri. Pe cînd mumă-mea mă învăţa a citi franţuzeşte, pe cînd repetam, cu multe greşeli şi cu o ignoranţă absolută a prozodiei, însă cu o mare rîvnă şi cu multă luare aminte, Rugăciunea unui copil, *de Lamartine, profesorul meu de româneşte mă punea să recitez* Dorul Românceі, Andrei Popa, Adio Moldovei *[poezii de V. Alecsandri] şi-mi aduc aminte că, încă de atunci, versurile lui Alecsandri au mişcat mai mult inima mea de copil şi de român decît strofele cele mai armonioase ale autorului* Meditaţiilor.

Un alt suvenir depărtat şi plăcut al copilăriei mele este prima seară ce am petrecut la Teatrul Român, al cărui director general era atunci părintele meu. Se da vestita Chiriţa *a lui Alecsandri, reprezentată la Iaşi în 1850 şi jucată de incomparabilul nostru Millo*[2] *pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti (după ce artistul se mută în Ţara Românească). Plăcerea ce resimţii în acea seară fu cu atît mai vie cu cît mă pregăteam tocmai atunci a părăsi România pentru a merge să-mi încep studiile în străinătate şi parcă din fundul lojei o voce misterioasă îmi şoptea: „Rîde, rîde, băiete, căci mulţi ani vor trece pînă să mai auzi încă o dată pe vreo scenă dulcele sunet al limbii româneşti".*

Printre cărţile ce adunasem în lăduţa mea, cînd plecai din ţară, se găsea prima ediţiune a Doinelor, *tipărită de De Soye şi Bouchet, la Paris, în 1853*[3], *şi dacă n-am uitat cu totul limba părintească, în zidurile Liceului Louis le Grand, aceasta o datoresc obiceiului ce luasem de a scoate, în orele de recreaţie, scumpa cărticică din fundul pupitrului meu de şcolar şi de a citi într-una versurile nemuritorului nostru poet, pe care-l admiram de atunci pe atît pe cît l-am iubit mai tîrziu.*

De la 1857 la 1871 — cît am fost student la Paris — n-am avut fericirea de a cunoaşte personal pe Alecsandri, cu toate că el venea adeseori să vadă pe fratele său, regretatul colonel Ion Alecsandri, care era aşezat în Francia şi căruia mă prezentase scumpul meu camarad de la Louis le Grand, George Duca[4], *nepotul lui Alecsandri.*

Întorcîndu-mă însă în România, la 1871, una din cele dintîi persoane cu care avusei onoarea de a intra în relaţiune fu Vasile Alecsandri, pe care-l întîlneam adeseori la fraţii Steriadi, în acea casă plăcută, a cărei afabilă şi voioasă ospitalitate n-a uitat-o nici unul din aceia care au călcat, măcar o dată, pragul ei. Acolo se adunau la masă, de una sau de două ori pe săptămînă, Vasile şi Ion Alecsandri, doctorul Marcovici[5], *Ion A. Cantacuzino (Zizin)*[6], *George Duca etc.; şi nimic nu era mai vesel decît acele prînzuri, din care ceremonialul era cu totul exclus şi în care verva fiecăruia îşi da un liber curs.*

Alecsandri, care de firea lui era foarte vesel, făcea mare haz de petrecerile noastre şi, fiindcă-i plăcea mult tinerimea, el se simţea fericit în mijlocul nostru, mai cu seamă că o mare parte dintre noi eram de curînd veniţi de la Paris, unde poetul locuise multă vreme şi de unde se întorsese în ţară cu o preţioasă comoară de suvenire.

Doi mari prieteni

Gustul teatrului, pe care-l aveam amîndoi, şi mai ales gustul repertoriului Comediei Franceze, unde petrecuserăm, şi unul şi altul, la epoce deosebite, un şir îndelungat de seri neuitate (Alecsandri era dealtmintrelea mare prieten cu Got[7], *fostul decan al casei lui Molière), aceeaşi aplecare, aceeaşi pornire comună spre arta dramatică atraseră curînd asupra mea atenţiunea lui Alecsandri. O traducţiune în versuri franceze a* Steluţei[8], *ce încercai pe atunci şi care fu publicată de*

---

[1] Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din original. Am transcris textul conform normelor ortografice actuale, păstrînd însă unele particularităţi ale autorului (ex. *Francia*, pentru Franţa, *epoce* pentru epoci, *atenţiune* pentru atenţie etc.). Explicaţiile din paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin.

[2] Matei Millo (1813-1896), mare actor român, creatorul multor roluri din teatrul lui V. Alecsandri, printre care şi cel — în travesti — al eroinei titulare din suita pieselor cu „Coana Chiriţa".

[3] Este vorba de primul volum de poezii originale ale lui Alecsandri, *Doine şi lăcrimioare*, publicat la Paris.

[4] Gheorghe Duca (1846-1899), născut la Iaşi, inginer, profesor universitar la Bucureşti, director general al C.F.R. şi al Şcolii de poduri şi şosele; a condus lucrările de amenajare a portului Constanţa; a fost tatăl lui I. Gh. Duca (1879-1933), fruntaş al Partidului Naţional-Liberal, asasinat de legionari în 1933, pe cînd era prim-ministru (*Magazin istoric*, nr. 12/1983).

[5] Alexandru Marcovici (1835-1886), medic al poliţiei sanitare (1864), medic primar la spitalul „Colţea" şi profesor de clinică medicală şi terapeutică la Bucureşti.

[6] I.A. Cantacuzino-Zizin (1829-1898), om politic român, director general al teatrelor, agent diplomatic la Belgrad şi ministru de finanţe (1870); în 1848 a întreprins o lungă călătorie în S.U.A.; traducătorul lui Schopenhauer în limba franceză.

[7] Edmond Got (1822-1901), actor francez, societar al Comediei Franceze (1850), creatorul unor numeroase roluri, în special în piesele lui Alexandre Dumas-fiul.

[8] Poezie din volumul din 1853, închinată amintirii Elenei Negri, logodnica poetului.

Marsillac[1] *în* Journal de Bucarest, *mă puse în legătură şi mai intimă cu Alecsandri, astfel că, în 1885, cînd el fu numit ministru al ţării la Paris, bucuria mea fu fără margini. Depărtat din România de la 1873, mă reîntîlnisem numai odată cu marele poet, în 1882, la Londra, unde autorul* Pastelurilor *venise în gazdă la vechiul şi bunul său amic, Ion Ghica.*

N-am nevoie de a aminti cît de mare a fost dragostea ce din copilărie a legat pe Ion Ghica şi pe Alecsandri şi ce influenţă fericită geniul unuia a exercitat asupra spiritului şi talentului celuilalt. Scrisorile lui Ion Ghica către Alecsandri *sînt bine cunoscute de toţi aceia care iubesc literatura noastră modernă; ele constituie corespondenţa oareşcum „literară" a acestor doi bărbaţi eminenţi: însă ceea ce publicul nu ştie şi ceea ce am avut norocul de a cunoaşte şi de a vedea de aproape este glumeţia şi verva ce domneau în corespondenţa lor intimă, precum şi în conversaţiunea lor familiară. Nu era mai mare bucurie pentru Alecsandri decît de a primi adeseori de la Ion Ghica scrisori în care situaţia politică a ţării, calităţile sau cusururile bărbaţilor de la guvern, toate întîmplările însemnate din România sau din străinătate erau comentate cu acea fineţă umoristică*

[1] Ulisse de Marsillac (1821-1877), profesor şi ziarist francez, stabilit în România. A scos ziarele *Voix de la Roumanie* (1861-1866), *Moniteur roumain* (1868-1870), *Journal de Bucarest* (1870-1877). A publicat, în 1871, o istorie a armatei române.

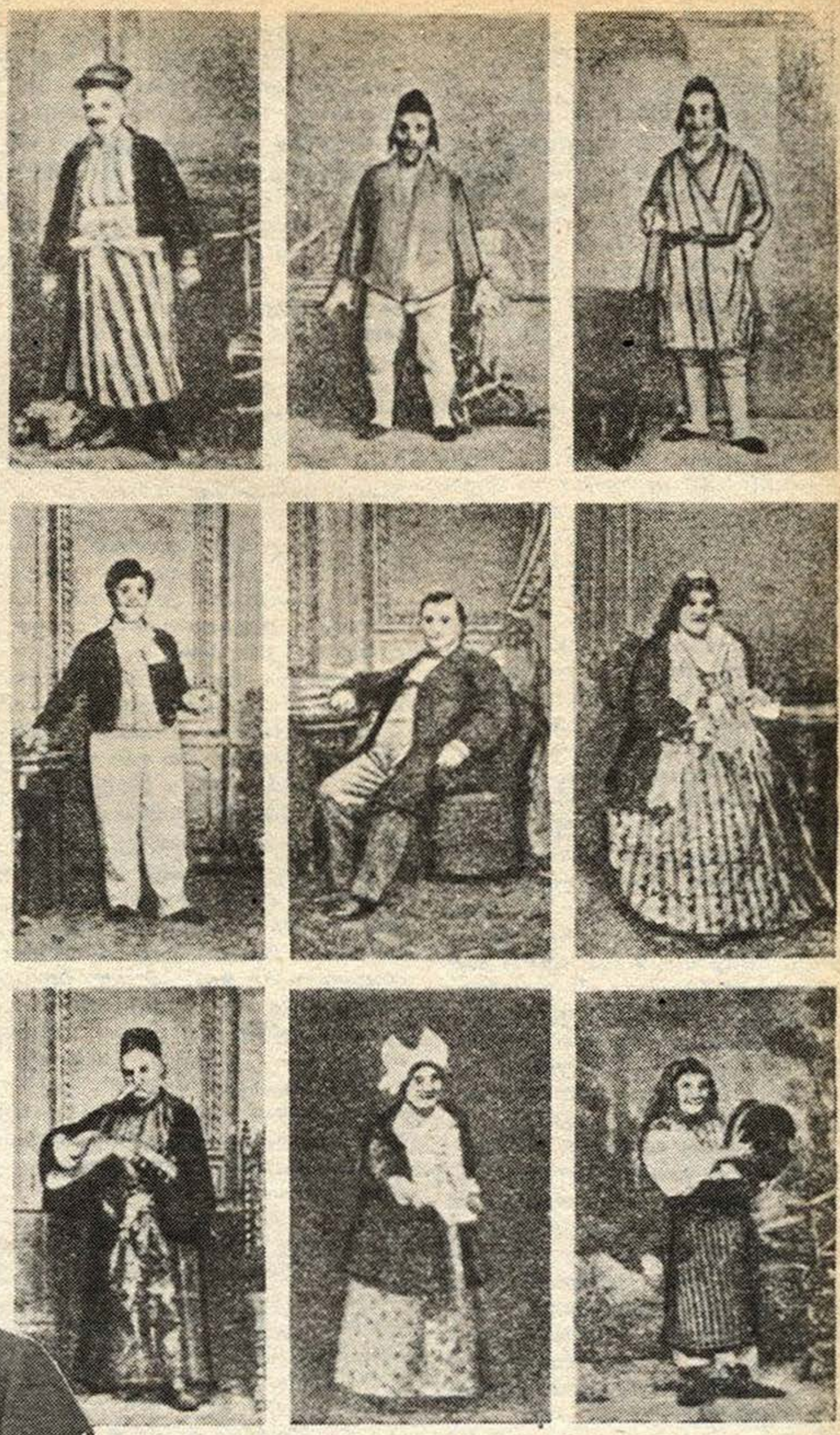

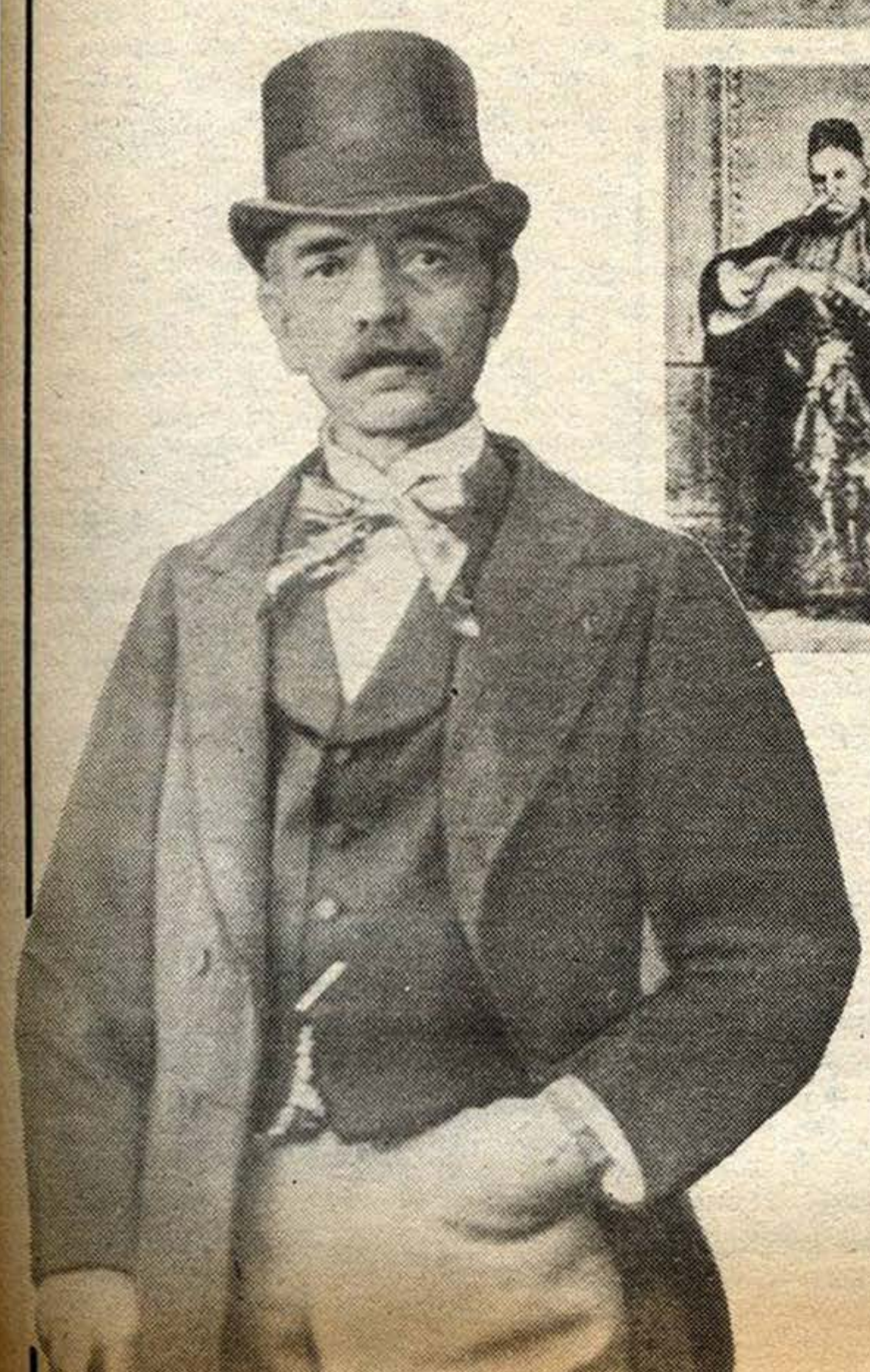

Vasile Alecsandri şi (sus) cîteva din personajele pieselor sale interpretate de marele actor Matei Millo

In p. 23:
G. Bengescu — portret reprodus în ediţia postumă a discursului său de recepţie la Academia Română (Bucureşti, 1932)

ce caracteriza tot ce ieşea din condeiul autorului Convorbirilor economice; *iar, pe de altă parte, plăcerea cea mai mare a lui Ion Ghica era de a veni să petreacă vreo cîteva zile la scumpul său prieten şi coleg din Paris. Pentru aceste ocazii solemne, doamna Alecsandri — o gospodină vestită, — pregătea „curechiurile" sale cele mai nimerite, atît de felurite şi de înfricoşate [în sensul de copioase] încît Ion Ghica, doritor de a le cinsti după meritul lor, se ducea să caute prin oraş vreun prieten al casei şi, introducîndu-l în sufrageria lui Alecsandri, zicea cu un zîmbet glumeţ: „Am adus un ajutor".*

Cînd Ghica nu mergea seara la teatru, el se aşeza, într-un jeţ, lîngă Alecsandri, şi stam atunci împreună ore întregi, el vorbind de tinereţea lor, de luptele lor politice, de tot ce realizase generaţia din care ei făceau parte pentru progresul şi binele ţării, eu ascultîndu-i în tăcere şi căutînd a mă folosi de aceste convorbiri, din care, bineînţeles, nu pierdeam nici un cuvînt.

Alecsandri fusese numit ministru la Paris în februarie 1885. Deşi eram asigurat de toată bunăvoinţa lui, totuşi crezusem de cuviinţă de a-i scrie pentru a-i prezenta felicitările mele, arătîndu-i totodată ce mare interes aveam, din pricina lucrărilor mele literare, de a nu fi depărtat de la postul meu. El binevoi a-mi răspunde imediat.

[În continuare, autorul citează din scrisorile trimise de Alecsandri la 7 şi, respectiv, 10 februarie, prin care poetul îl anunţa că, intervenind pe lîngă ministrul de externe, Ion Câmpineanu, acesta a reînnoit numirea lui Bengescu în postul diplomatic din capitala franceză].

Eram în culmea dorinţelor mele: singurul nor pe orizont era că, din pricina stării sănătăţii, precum şi a afacerilor sale, Alecsandri hotărîse de a nu porni la postul său decît pe la aprilie. Cine va înlocui pe Odobescu? [care era secretar unu al Legaţiei române]. Care va fi noul personal ales de Alecsandri? Aceste chestiuni mă preocupau cu drept cuvînt [autorul spera să fie numit în locul lui Odobescu, lucru ce s-a şi petrecut la sfîrşitul lunii martie].

Numirea mea de prim-secretar deveni oficială la 12 aprilie. Aveam atunci, în diplomaţie, un stagiu de patru ani, din care zece luni la Viena, ca prim secretar de agenţie, şi aproape trei ani şi jumătate ca secretar al doilea la Londra şi la Paris.

Deşi mîndr de a reprezenta în străinătate România independentă, Alecsandri părăsi ţara cu mîhnire, parcă ar fi presimţit toate supărările ce-l aşteptau la sosirea să în Paris. Legaţiunea noastră era atunci instalată într-un otel particular din strada Penthièvre, stradă cam zgomotoasă, din pricina marii mişcări de trăsuri şi de căruţe de tot felul ce treceau pe acolo, mai ales noaptea şi în zorii zilei. Deprins de multă vreme cu liniştea şi cu tăcerea cîmpiilor, obişnuit a privi mereu orizontul nemărginit al Mirceştilor şi, din cabinetul său de lucru, a-şi îndrepta vederea spre întinderea cerului albăstrui, Alecsandri fu rău impresionat cînd se văzu închis între zidurile cam întunecoase ale unei case fără aer şi fără soare.

Obligat a respecta contractul ce ne lega cu proprietarul acelui otel — care oferea dealtmintrelea toate avantajele şi toate inconvenientele instalărilor parisiene şi de care mulţi miniştri plenipotenţiari, şi poate chiar ambasadori, s-ar fi mulţumit — Alecsandri fu cîteva săptămîni omul cel mai nenorocit din lume. Antipatia ce avusese de la început pentru noua sa locuinţă deveni atît de mare încît, într-o seară, el îşi puse, pe tăcute, într-o lădiţă tot ce-i era trebuincios pentru noapte şi se duse să doarmă la otel „Mirabeau". Şi, pe cît timp fu silit să ocupe localul din strada Penthièvre, poetul pleca în fiecare seară de acasă şi mergea să petreacă noaptea în rue de la Paix, reîntorcîndu-se a doua zi de dimineaţă la reşedinţa lui oficială, obosit, necăjit. Trecuse vremea cînd Alecsandri, mai tînăr cu vreo patruzeci de ani, trăia vesel şi fericit într-o odăiţă din strada Racine, tocmai în casa şi în apartamentul în care răposatul arhimandrit Iosafat Snagoveanu era să înfiinţeze, cu cîtva timp mai în urmă, prima capelă română din Paris! ■

Introducere selecţie şi note:
Ioan LĂCUSTĂ

CLIO ANUNŢĂ

SECRETELE CIVILIZAŢIEI MOCHE

Lîngă satul Sipau din Peru a fost descoperit un mormînt de acum 1500 ani al unui preot-războinic, anunţă revista Newsweek. Arheologii au lucrat cu migală, timp de două luni, pentru a scoate la lumină vestigii de preţ ale unei civilizaţii despre care se ştiau prea puţine lucruri. Între anii 250 şi 750, deci cu mult înaintea incaşilor, coasta nordică a actualului stat Peru a fost controlată de poporul Moche. Folosind un ingenios sistem de canale de irigaţii, acest popor a transformat zona dintre Anzi şi Pacific într-un pămînt roditor. Apoi, a dispărut brusc din istorie.

Arheologii peruani au comparat descoperirea lor cu cea a mormîntului faraonului egiptean Tutankhamon, din 1922. Mormîntul de lîngă Sipau este considerat drept cel mai bogat dintre cele săpate vreodată în emisfera vestică. Între obiectele descoperite se numără: o coroană, un scut şi un clopot de ceremonie, toate din aur masiv, un colier din acelaşi metal cu „orhide" din aur şi lapislazuli, o mască, brăţări cu sute de mărgeluşe din turcoaze, 16 discuri din aur şi multe alte obiecte.

Analizele chimice au arătat că aurul provenea din Anzii de est, turcoazele din nordul Argentinei şi lapisul din Chile, ceea ce arată întinderea comerţului practicat de populaţia Moche. Totodată, ea stăpînea o înaltă artă a prelucrării metalelor: obiectele din cupru sînt placate cu aur după o tehnică pe care europenii au utilizat-o abia cîteva secole mai tîrziu. Există apoi statueta unui războinic, de mărimea unui deget, atît de minuţios lucrată, încît detaliile nu pot fi distinse decît la microscop.

Arheologii cred că pe acel platou trebuie să mai fie şi alte asemenea morminte pe care speră să le descopere înaintea temuţilor huasqueros — jefuitorii de morminte.

D.M.

COMOARA MANUSCRISELOR ROMÂNEŞTI

GABRIEL ŞTREMPEL

Pe fostul Pod al Mogoşoaiei (actuala Calea Victoriei), în mijlocul aglomeraţiei citadine, se mai păstrează un pîlc de copaci din fosta pădure a Cotrocenilor de la marginea ei dinspre răsărit. Cîţiva ulmi uriaşi, salcîmi şi oţetari scorburoşi au supravieţuit măcinărilor vremii. Ei înconjură astăzi, împreună cu liziera de castani, plantaţi în urmă cu o sută de ani, o instituţie fără de care cu greu s-ar putea concepe progresul de idei şi cel al ştiinţelor, culturii şi artelor din ţara noastră: Biblioteca Academiei R.S. România.

Înfiinţată în 1867, aproape concomitent cu fondarea Academiei Române[1], biblioteca înaltului for ştiinţific s-a constituit, de-a lungul a aproape un veac şi un sfert de existenţă, într-o prestigioasă instituţie de cultură naţională.

După cum se ştie, la întemeierea Academiei Române, învăţaţii reuniţi în sînul ei îşi asumaseră mandatul de a lucra la întocmirea dicţionarului şi gramaticii limbii române, precum şi a istoriei poporului român. Fără o bibliotecă bine întocmită însă nici unul dintre aceste deziderate nu putea fi îndeplinit. Aceasta au înţeles-o şi B.P. Hasdeu, şi Al. Odobescu, şi Ion Ghica, şi M. Kogălniceanu, şi D. Sturdza şi alţi cărturari patrioţi care au pus bazele Bibliotecii Academiei.

Dar nu la istoria acestei instituţii vrem să ne referim în paginile de faţă, ci la comorile spirituale pe care le-a adunat şi la oamenii care au pus manuscris lîngă manuscris, document lîngă document, volum lîngă volum, cărămizi de aur pentru înălţarea şi îmbogăţirea ei.

6 000 tomuri

Se impune să remarcăm adevărul că Biblioteca Academiei este opera întregului nostru popor, unde săraci şi bogaţi, intelectuali de prestigiu sau modeşti învăţători de sat din provinciile istorice, chiar în perioada cînd acestea încă nu erau unite cu ţara, şi-au trimis, cu generozitate şi entuziasm, obolul lor pentru constituirea şi continua sporire a fondurilor ei. Instituţie istorică, Biblioteca Academiei tezaurizează în fondurile ei efigiile unităţii noastre spirituale, materializate în cărţile şi manuscrisele care, de-alungul secolelor, au păstrat şi perpetuat limba şi cultura poporului, de o parte şi de alta a Carpaţilor.

În toamna anului 1876, după ce August Treboniu Laurian[2] îşi împlinise al doilea său mandat de preşedinte al Academiei Române, Ion Ghica a fost ales pentru fotoliul cel dintîi al instituţiei ştiinţifice naţionale şi avea să rămînă în istoria academică prin două fapte de seamă: aşezarea definitivă, sub preşedinţia lui, a Academiei Române în formele ştiute şi donarea manuscriselor lui Nicolae Bălcescu, intimul său prieten din copilărie, pe care acesta i le încredinţase înainte de moarte. Era cea mai preţioasă comoară de gîndire şi simţire patriotică pe care pînă atunci o depusese cineva în colecţiile Bibliotecii. Donaţia cuprindea, printre altele, *Istoria Românilor supt Mihai Voievod Viteazul*, în două redacţiuni, *Reforma socială la români*, *Manualul bunului român*, împreună cu *Testamentul* şi mai multe documente rămase de la marele gînditor şi luptător revoluţionar. Doi ani mai tîrziu, în 1878, scrierile lui Bălcescu erau tipărite într-o primă ediţie îngrijită de Al. Odobescu.

Se cuvine amintită, de asemenea, contribuţia lui Odobescu la sporirea fondurilor Bibliotecii Academiei, unde a depus numeroase documente istorice, piese numismatice, gravuri şi desene. În 1876, la cîteva luni după donaţia lui Ghica, Odobescu a dăruit tezaurul de manuscrise ale poeţilor Văcăreşti, primite de la Iancu Văcărescu. Donaţia era însoţită de o splendidă scrisoare de omagiere adusă memoriei acestor cărturari-poeţi, iubitori de limbă şi ţară, scrisoare în care Odobescu îşi exprima şi încrederea în instituţia în plină dezvoltare, unde aşezase spre veşnică păstrare acel depozit de manuscrise.

Dar Odobescu mai are un merit, ce se cere amintit. În timpul excursiilor de studii făcute în nordul Olteniei şi Munteniei el a descoperit un mare număr de cărţi, necu-

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1986; 2/1989.

noscute pînă atunci, cum a fost *Liturghierul* imprimat la Tîrgoviște în anul 1508 (cea dintîi tipăritură românească), atrăgînd atenția forurilor culturale de resort pentru salvarea imensului patrimoniu de valori ce zăcea, neștiut și în primejdie de a se pierde, în atîtea și atîtea lăcașuri din țară. În urma sesizărilor și eforturilor lui Odobescu, multe din manuscrisele și vechile noastre tipărituri au început a fi căutate, cu tot mai multă stăruință; găsite, ele au fost îndreptate spre fondurile Academiei.

Un alt mare istoric, Nicolae Iorga, a determinat la începutul veacului nostru preluarea de către Bibliotecă a fondurilor mănăstirești de cărți și manuscrise, ieșite de mult din uz, și punerea lor la îndemîna cercetătorilor din toată țara.

O dată cu numirea, în anul 1879, a lui Ioan Bianu[1] la conducerea Bibliotecii Academiei — unde avea să rămînă nu mai puțin de 56 ani, pînă la moartea sa, în februarie 1935 — colecțiile acesteia au început a fi organizate sistematic, compartimentele (în vigoare și astăzi) fiind pe deplin stabilite. Ansamblul de valori a sporit cu fiecare an. Îndeosebi, au intrat acum în fondurile Bibliotecii un număr important de valoroase manuscrise românești din sec. XVI-XIX, multe din acestea fiind în mai multe variante. Să mai consemnăm faptul că în colecțiile Bibliotecii Academiei s-au adunat, de-a lungul celor peste 120 ani de existență, aproximativ 6 000 tomuri de manuscrise, prezentate de noi în cele patru volume ale *Catalogului* publicat la Editura științifică și enciclopedică, începînd din anul 1978.

Sînt valori inestimabile pentru istoria culturii și civilizației noastre, evidențiind dezvoltarea unitară, schimbul permanent de valori spirituale între țările române, precum și situarea acestora în circuitul cultural universal, contribuția originală adusă de poporul român la dezvoltarea tezaurului de gîndire și frumos al umanității.

Sînt comori de limbă și literatură, începînd cu primele traduceri în românește, *Psaltirea Scheiană*, *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Hurmuzachi*, din sec. XVI și pînă la manuscrisele marilor clasici ai culturii noastre din sec. XIX-XX.

Portretele domnitorilor români

Să ne întoarcem însă la ideea de bază a acestor însemnări, și anume aceea a evidențierii cîtorva valori fundamentale pentru istoria și cultura poporului român aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei. Printre acestea, de o importanță deosebită — prin unicitatea sa — este *Pomelnicul mănăstirii Bistrița* din Moldova. Scris pe pergament și numărînd 106 pagini, manuscrisul a început să fie redactat în vremea lui Alexandru cel Bun și a fost încheiat după domnia lui Petru Rareș. Sînt trecute aici toate personalitățile Moldovei dintr-o perioadă de mai bine de 150 ani, fapt ce-i conferă o valoare istorică de primă mărime pentru stabilirea succesiunii domnilor pe tronul Mușatinilor. Impresionantă este pagina unde (probabil la porunca domnului) sînt înșirați — în cadența glorioasă pe care a folosit-o și Delavrancea în *Apus de Soare* —, marii boieri și oșteni căzuți la Războieni (26 iulie 1476) cu sabia în mînă, striviți, dar nu înfrînți, de mulțimea otomanilor.

Manuscrisul a fost descoperit în anul 1879 de către D.A. Sturdza (1833-1914), care avea să devină nu numai o personalitate de seamă a vieții academice, ci și cel mai mare donator de colecții pentru Bibliotecă. Mii de manuscrise în toate limbile, mii de gravuri, desene, hărți geografice și istorice, zeci de mii de documente, valori numismatice și filatelice, nenumărate cărți și colecții de periodice au fost donate de către D.A. Sturdza Bibliotecii, îmbogățindu-i fondurile cu reprezentative valori de artă și cultură. Tot Dimitrie A. Sturdza a inaugurat, la 14 august 1874, seria donațiilor de portrete ale domnitorilor români, făcute de gravori contemporani. Printre cele 18 portrete, dăruite de el, figura cel realizat de Aegidius Sadeler cu efigia, după natură, a lui Mihai Viteazul, gravurile din sec. XVII-XVIII cu chipurile voievozilor Gheorghe Ștefan, Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu, Dimitrie Cantemir, Nicolae și Constantin Mavrocordat etc. Portretul lui Matei Basarab, lucrat în dăltiță de Willem Hondius, a fost donat de către D.A. Sturdza patru ani mai tîrziu. Tot el a depus în colecțiile Bibliotecii în 1877, una din operele poetice fundamentale ale veacului XVII: manuscrisul original al *Psaltirii* în versuri, pe care Dosoftei[2] îl dăruise lui Duca vodă, versiune cu prețioase note autografe ale învățatului mitropolit.

De o mare importanță pentru istoria culturii românești și pentru studiul limbii și literaturii populare, este și un alt manuscris, dăruit tot de către Dimitrie A. Sturdza în anul 1880, cunoscut îndeobște sub denumirea de *Codex Sturdzanus*. Scris la finele veacului XVI și la începutul celui următor, studiat și publicat de marele Hasdeu în *Cuvinte din bătrîni*, manuscrisul cuprinde cele mai vechi legende populare în limba română, legende apocrife, răspîndite mai întîi în centrul Transilvaniei și apoi dincoace

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1986; 8/1985.

de munți, fapt relevant pentru unitatea de limbă și cultură de-o parte și de alta a Carpaților. Copistul, popa Grigore din Măhaci (de aici denumirea dată de Hasdeu de „Texturi măhăcene"), a lăsat cîteva însemnări interesante, printre care și una cu privire la bătălia lui Mihai Viteazul de la Mirăslău (18 septembrie 1600).

Cronografe și letopisețe

Un loc important în această neprețuită comoară culturală din colecțiile Bibliotecii Academiei îl dețin manuscrisele de istorie, de la cele mai vechi cronografe și cronici din sec. XVII și pînă la operele lui N. Bălcescu, B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul, N. Densușianu, Gr. Tocilescu, C. Giurescu, P.P. Panaitescu și alții.

Să stăruim, în continuare, asupra cîtorva din aceste valoroase manuscrise, revelatoare pentru începuturile și dezvoltarea istoriografiei în limba română.

În deceniul patru al secolului trecut, în cadrul general al procesului de înnoire a societății românești, interesul pentru istoria patriei a cunoscut o dezvoltare deosebită. Intelectualii și revoluționarii generației de la 1848 au făcut din istorie una dintre armele puternice de luptă în slujba realizării deziderateIor libertății și dreptății naționale și sociale, a modernizării țărilor române. Acum, istorici precum M. Kogălniceanu (în 1840, în *Arhiva românească*) sau Nicolae Bălcescu și A.T. Laurian (în 1845-1848 în *Magazin istoric pentru Dacia*) au publicat bogate extrase din cronicile Moldovei și, respectiv, Muntemei.

Cel dintîi care s-a ocupat cu adunarea și editarea critică, sistematică, a manuscriselor vechilor cronici moldovenești a fost Mihail Kogălniceanu, care în anii 1845-1846 a scos *Letopisețele țării Moldovei*. Pe unele din acestea le avea din bibliotecile înaintașilor săi, inclusiv din aceea a lui Enache Kogălniceanu[3], căruia i s-a atribuit una din cronicile mărunte de la finele sec. XVIII. Alte manuscrise i-au fost împrumutate de către prieteni de familie sau amici personali. Din rîndul acestora trebuie amintiți în mod special, Cezar Bolliac, D.A. Sturdza, V.A. Urechiă, D. Sturdza-Șcheianu sau Nicolae Istrati de la Rotopănești (Suceava), deținătorul unor splendide tomuri de cronici muntenești. Manuscrisele strînse de Kogălniceanu au intrat, în deceniul opt al secolului trecut, în colecțiile Academiei, constituind un valoros fond de cercetare, consultat și folosit de toți cei care au publicat ediții critice din scrierile cronicarilor noștri.

Dintre aceste manuscrise să amintim mai întîi două vechi cronografe. Unul, tradus de Pătrașco Danovici treti logofăt, a fost scris în anul 1689 de către Gavril diacul din Bălțătești-Neamț pentru Ion Iordache Cantacuzino, vistiernic, într-o superbă grafie, împodobit cu numeroase miniaturi, frontispicii și majuscule bogat colorate. Altul, din același grup de cronografe Pătrașco Danovici, a fost copiat în anul 1707 pentru stolnicul Dimitrie Ursachi. De dimensiuni apreciabile, cum sînt toate aceste manuscrise de istorie universală, volumul are peste 870 pagini, este scris îngrijit și împodobit cu frontispicii și desene florale în peniță.

Bogat reprezentată în colecțiile manuscriselor de la Academie este literatura istorică din sec. XVII-XVIII, atît prin scrierile cronicarilor de seamă ai Munteniei și Moldovei — ctitori ai istoriografiei în limba română —, cît și prin operele unor cărturari de mai mică însemnătate, dar a căror contribuție nu poate fi trecută cu vederea cînd evocăm începuturile și dezvoltarea literaturii istorice de la noi.

Dintre manuscrisele de cronici muntenești, deosebit de valoros este unul care cuprinde, într-o scriere artistică din primele decenii ale s c. XVIII, *Letopisețul Cantacuzinesc*, un text fragmentar din *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu[3] și un altul din *Cronica oficială a domniei lui Constantin Brîncoveanu* de Radu Greceanu[4]. Peregrinările manuscrisului sînt interesante. Copiat în Țara Românească, a ajuns în biblioteca mănăstirii Neamț, apoi în proprietat a lui Nicolae Istrati, care l-a dăruit lui M. Kogălniceanu, a cărui parafă în tuș albastru se află aplicată de două ori pe filele tomului.

Studiat de N. Bălcescu

În anul 1882 a intrat în patrimoniul Academiei o altă versiune a *Letopisețului Cantacuzinesc*, scrisă la înce utul sec. XVIII. La 13 octombrie 1718, manuscrisul făcea parte din cărțile lui Manea Mătăsaru, care îl cumpărase pe preț de doi taleri. Nu după multă vreme, volumul se afla la un dascăl, Ilie, tocmai la Constantinopol, de la care

[3-4] *Magazin istoric*, nr. 5/1986; 7/1977; 2/1987; 7/1987.

l-a achiziționat Enache Kogălniceanu. Iată, pentru izul arhaic, textul însemnării așezate după marca proprietății lui Manea Mătăsaru: „Și pi urmă, viind la Țarigrad, s-au vîndut cu voe noastră, aici, dumisale Enache Kogălniceanu, biv vătaf za aproz cînd era cu mazîlie mării sale Ioan Constandin Mihai Cehan Racoviță voevod, cînd era cursul anilor de la Hristos 1761, avgust 12". La rîndul său, Enache Kogălniceanu precizează, în grecește: „Acest hronograf [se obișnuia să se dea cronicilor această denumire] l-am cumpărat de la Constantinopol, de la prea învățatul chir Ilie dascălul al Făcăoaiei, împreună cu alte cărți, la Kurucești, la 1761, august 12".

Aceste peregrinări ale manuscriselor de cronici evidențiază, și pe această cale, largul interes pe care istoria patriei o avea în straturi diferite ale societății românești, precum și cinstirea de care se bucurau scrierile cronicarilor noștri. Să mai notăm că o *Istorie a domnilor Țării Românești* de Radu Popescu, scrisă de Constantin Căpitanul în anul 1761, aparținea prin 1812 unui călugăr, Pahomie, de la Poiana Mărului (Rîmnicu Sărat) de la care a cumpărat-o postelnicul Pană zugravul, cu prețul de „taleri 33". De prisos să mai subliniem costul ridicat al codicelor în această vreme de maxim interes pentru istoria națională. Cercetat de către Nicolae Bălcescu, ale cărui însemnări le întîlnim la fila 58, manuscrisul a fost probabil împrumutat de acesta de la Cezar Bolliac, căruia i-a aparținut volumul, înainte de a-l încredința lui D.A. Sturdza, care l-a depus la Academie.

În fine, să ne oprim și asupra unei culegeri de cronici privitoare la domnia lui Nicolae Mavrocordat în amîndouă țările române (alcătuite de Nicolae Costin, Axinte Uricariul și Radu Popescu), copiată de pana artistului în ale scrierii care a fost popa Stanciu, paroh al ctitoriei lui Antim Ivireanul și datată București, 20 martie 1722. În același an, pentru acest popa Stanciu, un oarecare ucenic al său, Efrem Grămăticul, copia cea mai veche versiune pe care o cunoaștem din *Didahiile* inegalabilului orator care a fost Antim Ivireanul[1]. Splendide frontispicii colorate și majuscule împodobesc opera popii Stanciu, dăruită Bibliotecii la 1886 de către V.A. Urechiă.

Un somptuos manuscris ce a aparținut domnitorului Mihail Racoviță, al cărui blazon și inițiale figurează pe a doua copertă, cuprinzînd cronica lui Grigore Ureche și *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Miron Costin, copiate la început de veac XVIII, are și el mica sa istorie de acum o sută și mai bine de ani. Scris de unul dintre cei mai cunoscuți grămătici, Grigoraș sin (fiul lui) Vasile Uricariul, probabil pentru domnul amintit, manuscrisul a aparținut mamei lui V.A. Urechiă, după cum consemnează istoricul în anul 1860, pe prima filă: „A fost al meu, aflat la mama". Volumul are o remarcabilă valoare sub raportul acurateței textului și a fost cercetat de P. P. Panaitescu la alcătuirea edițiilor sale de cronici.

Un alt manuscris copiat tot de Grigoraș sin Vasile Uricariul, în anul 1726, conținînd fragmente din cronicile lui Ureche și ale Costinești lor, este semnificativ pentru felul în care erau difuzate, în trecut, textele istorice. Potrivit unei însemnări, aflăm că toate cheltuielile de copiere au fost suportate de către Toader Costache, al treilea logofăt, posesorul cronicii, executîndu-se „trei letopisață în zilele luminatului și prea înălțat domn, mărie sa Alexandru Ioan Mavrocordat voevod, 1786, avgust 4. Ștefan Stîrce". Iar pe o altă filă citim: „Di pe acest leatopisăț am scris și eu un leatopisăț, în zilele prea luminatului și prea înălțat domn, măriia sa Constandin Alexandru Moruz voevod, 1803, săptemvrie 20. Antohi Sion".

Cronicile reunite ale Munteniei și Moldovei

În a sa monumentală *Istorie a literaturii române din secolul al XVIII-lea*, N. Iorga observa tendința copiștilor (impusă de dorințele cărturarilor) de a aduna într-un singur volum, de mari dimensiuni, toate cronicile privitoare la istoria Moldovei și Țării Românești. El numea această nouă formă de difuzare a izvoarelor narative marile compilații de cronici.

Printre copiștii care rămîn recunoscuți ca deosebit de prolifici în copierea acestui gen de manuscrise se numără Ioasaf Luca, nepot de soră a lui Ion Neculce[2], a cărui operă a difuzat-o, de altfel, și în numeroase manuscrise separate. Dintre manuscrisele ieromonahului Luca ce au străbătut pînă la noi, șase se păstrează la Biblioteca Academiei. Trei cuprind cronicile fundamentale ale Moldovei și transmit cele mai complete texte ale lui Neculce. O culegere de cronici moldovenești din 1766 a fost scrisă pentru postelnicul Alexandru Hurmuzachi, rudă prin alianță cu familia Luca și cu Neculce „întru pomenirea răposaților domni a pămîntului Moldovei". De la familia Hurmuzachi, manuscrisul a ajuns în proprietatea Sturzeștilor. La 1839, vornicul Alexandru Sturdza îl parafa și stabilea numărul filelor. Cele peste 870 pagini cuprind, lucru mai rar întîlnit, pe lîngă letopisețele Costineștilor, întreaga operă a lui Ioan

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1975; 5/1985.

Neculce, inclusiv *Predoslovia* letopiseţului său, ce nu s-a mai păstrat decît într-o singură versiune. Kogălniceanu a folosit acest manuscris în editarea colecţiei sale de cronici, socotindu-l ca fiind cel mai complet.

Un voluminos manuscris de 1 040 pagini cuprinde pe lîngă textul fragmentar al *Letopiseţului* lui Ioan Neculce, *De neamul moldovenilor* şi *Letopiseţul* lui Miron Costin, precum şi *Letopiseţul* lui Nicolae Costin. În sfîrşit, un manuscris alcătuit în 1766, pentru şi cu cheltuiala marelui spătar Iordache Cantacuzino, tot de Ioasaf Luca, are, în afara cronicilor amintite, şi *O samă de cuvinte*, text păstrat, de asemenea, în foarte puţine copii. Cum aflăm dintr-o însemnare de pe manuscris, acesta a făcut parte din biblioteca lui Alexandru Hasdeu: „A lui Alexandru Hăjdeu, primit în dar de la prinţipele Gheorghe Matheu Cantacuzino. 23 aprilie 1829, Chişinău". De asemenea, parafa în tuş a lui Kogălniceanu atestă că la data cercetărilor sale manuscrisul îi aparţinea.

Ne reţin atenţia, în continuare, două volume ale unui manuscris cuprinzînd cronica paralelă a Ţării Româneşti şi Moldovei. Atribuit de unii istorici lui Axinte Uricariul, acest unicat, ce ocupă peste 1 600 pagini, reuneşte cronicile fundamentale ale celor două ţări, adunate probabil la sugestia lui Nicolae Mavrocordat, domn cu o rafinată cultură, stăpînitor mulţi ani al ambelor ţări. Primul volum al manuscrisului, copiat în Moldova pe la 1730, prezintă evenimentele istorice de la întemeierea acestui principat şi pînă la 1633. Al doilea tom, continuîndu-l pe cel dintîi, este scris în Ţara Românească, în aceeaşi vreme şi relatează istoria ţărilor române pînă în anul 1724. Aceste scrieri — care au ajuns după anul 1900 în proprietatea Bibliotecii Academiei, o ediţie a lor fiind în curs de pregătire — constituie o mărturie elocventă a faptului că pentru cărturarii şi oamenii politici ai vremii istoria ţărilor române era una singură, expresie a unităţii de neam, limbă şi cultură a poporului.

Românii — toţi de un neam

Manuscrisele cronicilor noastre naţionale reunite în colecţiile Bibliotecii Academiei — valoroase prin vechimea şi realizarea lor artistică — constituie un preţios tezaur de mărturii privind vechimea şi continuitatea poporului nostru, unitatea pe pămînturile strămoşeşti, lupta românilor pentru independenţă şi libertate, împotriva dominaţiei străine. Scrise, cum consemnează Ureche, „să rămîie feciorilor şi nepoţilor, să le fie de învăţătură, despre cele rele să se ferească şi să se socotească, iar despre cele bune să urmeze şi să înveţe şi să se îndirepteze", vechile noastre letopiseţe evocă străduniile cărturarilor români din sec. XVII-XVIII de a cerceta şi scrie istoria naţională în lumina unei investigaţii documentare ample, cernînd adevărul de informaţia eronată.

După cum scria Miron Costin, datoria cronicarului era de a nu „lăsa iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scriitori". De aceea, continuă el: „Primit-au gîndul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor şi seminţie sînt lăcuitorii ţării noastre; Moldovei şi Ţării Munteneşti şi românii din ţările ungureşti, că tot un neam sînt şi o dată discălecaţi".

Între multele concluzii comune cronicarilor, se desprinde înainte de toate conştiinţa unităţii poporului nostru. Idee reliefată atît de Grigore Ureche, cît şi de Miron Costin, D. Cantemir sau C. Cantacuzino, care scria: „Însă rumânii înţeleg nu numai ceştia de aici [din Ţara Românească] ce şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sînt şi moldovenii şi toţi cîţi şi într-altă parte se află şi au această limbă". Aceeaşi idee este subliniată şi de Nicolae Costin, bine informat — ca şi tatăl său Miron Costin — despre originea daco-romană a poporului român, unitatea sa teritorială, continuitatea de limbă şi care notează că numele de român „au ţinut şi ţin pînă astăzi; şi încă mai bine muntenii decît moldovenii, că ei şi acum dzic şi scriu Ţara Românească şi românii acei din Ardial".

Consemnînd faptele de vitejie ale domnitorilor români în apărarea pămînturilor ţărilor lor, evocînd viaţa şi luptele unor străluciţi conducători de ţară şi oşti, precum Alexandru cel Bun, Mircea cel Mare, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Ion Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, cronicile noastre au transmis posterităţii o pilduitoare comoară de dragoste de ţară. Ele au format şi educat generaţii şi generaţii de cărturari şi oameni politici, de luptători pentru libertatea pămînturilor strămoşeşti. Scrise „de cei de locu", după cum nota Neculce, ele au constituit, prin lecţia de istorie inclusă în paginile lor, cărţi de educaţie patriotică a poporului.

Rostul şi menirea lor în viaţa colectivităţii au fost astfel formulate de acelaşi mare cărturar şi scriitor de istorie care a fost Ion Neculce: „Deci, fraţilor cetitorilor, cu cît vă viţi îndemna a ceti pre acest letopisăţu mai mult, cu atît veţi şti a vă feri de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri de sfaturi, ori de taină, ori de oştire, ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste". ■

CLIO ANUNȚĂ

TEZAUR DE ARGINT

În mai 1988, pe teritoriul Kremlinului din Moscova — anunță revista sovietică Voprosî istorii *(nr. 9/1988) — s-a descoperit un tezaur conținînd piese de argint, din perioada dinaintea invoziei mongole (jumătatea secolului XIII). Slab morcată în izvoarele scrise și insuficient elucidată de descoperirile arheologice, istoria timpurie a orașului Moscova, menționat pentru prima oară în cronici în anul 1147* (Magazin istoric, *nr. 6/1977), s-a îmbogățit astfel cu o mărturie de primă importanță. Tezaurul are 198 piese de argint: brățări felurite, inele, salbe, medalioane, agrafe, nasturi, monede, obiecte de toaletă personală etc. Tipologia obiectelor ce-l compun și datarea stratului arheologic permit plasarea lui în prima jumătate a veacului XIII.*

Cui au aparținut aceste obiecte de podoobă, atît de damă, cît și bărbătești? Probabil familiei cneazului Vladimir Iurevici, nepotului lui Vsevolod III, poreclit Cuib Mare (1176-1212). Căzut prizonier și răpit de mongoli — o căror armată condusă de Batu-han, nepotul lui Genghis-han, a prădat Riazanul, Moscova și Vladimirul și a înfrînt oștile cnejilor ruși în bătălia de pe rîul Sit (iarna 1237-1238) — acesta a murit împreună cu familia sa, așa încît comorile sale au rămas „fără stăpîn".

Rămîn de precizat tehnica de prelucrore și locul producerii lor: Vladimir, Suzdal, Riazan sau alt centru al Rusiei vechi.

F.D.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI (1918-1940), VOL. III** *(autori:* **Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Ioan Talpeș, Milică Moldoveanu, Viorica Moisuc, Constantin Botoran, Petre Bărbulescu;** *coordonator:* **Viorica Moisuc).**

Editura militară, București, 1988, 388 pp., 18 lei: *culegere de studii ce abordează într-o viziune complexă, pe baza unor documente inedite, probleme majore ale politicii externe românești din perioada interbelică.*

● **G.I. Brătianu — O ENIGMĂ ȘI UN MIRACOL ISTORIC: POPORUL ROMÂN** *(ediție îngrijită, studiu și note de* **Stelian Brezeanu).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 212 pp., 16,50 lei: *cunoscutul studiu consacrat originii și continuității poporului român în străvechea vatră carpato-danubiano-pontică; s-a reeditat și versiunea în limba franceză.*

● **Constantin Mustață — ÎN VÎLTOAREA VREMURILOR. REMEMORĂRI. CONFESIUNI. ATITUDINI.**

Editura militară, București, 1988, 328 pp., 13 lei: *interviuri cu o serie de personalități ale vieții culturale și științifice care au trăit în perioada tragicelor evenimente din anii 1940-1944 în teritoriul României vremelnic ocupat prin Dictatul de la Viena.*

● **MĂRTURII PRIVIND LUPTA ROMÂNILOR DIN PĂRȚILE ARDEALULUI PENTRU PĂSTRAREA FIINȚEI NAȚIONALE PRIN EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ (1784-1918)** *(prefață de dr.* **Timotei Sevicu;** *studiu introductiv, note și comentarii prof. dr.* **Vasile Popeangă).**

Arad, 1986, 410 pp. + 32 pl.: *documente din fondul de arhivă al Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului.*

● **VOCABULARUL REPREZENTATIV AL LIMBILOR ROMANICE** *(sub egida Institutului de Lingvistică al Universității din București; coordonator:* **Marius Sala).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 630 pp., 47 lei: *o pertinentă analiză istorică și comparată a lexicului celor nouă limbi romanice, subliniind locul limbii române în ansamblul spirituolității lingvistice latine.*

● **Al. Alexianu — MODE ȘI VEȘMINTE DIN TRECUT.**

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 453 pp.; vol. II — 398 pp., 44 lei: *cinci secole de istorie a costumului românesc.*

● **Dan Mihai Bârliba, Gheorghe Prisăcaru — PARTIDELE POLITICE ȘI TINERETUL. REPERE VEST-EUROPENE.**

Editura politică, București, 1987, 200 pp., 11 lei: *relația dintre noile generații și viața politică într-o serie de țări ale Europei Occidentale din ultimele două decenii.*

● **Pierre Lévêque — AVENTURA GREACĂ** *(traducere de* **Constanța Tănăsescu).**

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 475 pp.; vol. II — 454 pp., 48 lei: *istoria lumii grecești, privită în ansamblu, din neolitic și pînă la cucerirea romană.*

PLANȘELE NOASTRE

Pagini de istorie din trecutul teatrului românesc, la a cărui dezvoltare în veacul XIX o contribuție de seamă a adus Vasile Alecsandri, poetul, dramaturgul și diplomatul evocat de G. Bengescu în însemnările sale memorialistice.

①-④ Teatrul Național din București (a — vechea clădire într-un desen din 1856; b — foaierul acestuia în perioada interbelică) și Teatrul Național din Iași (h), pe ale căror scene au fost prezentate nemuritoare creații din repertoriul românesc. Printre acestea, piesele lui V. Alecsandri **Fîntîna Blanduziei** (c) și **Ovidiu** (d), trilogia istorică a lui B.Șt. Delavrancea: **Apus de soare** (e), **Viforul** (f), **Luceafărul** (g) ale căror personaje au fost însuflețite de mari actori, precum C.I. Nottara, Aristizza Romanescu, Grigore Manolescu, Petre Liciu, Ion Petrescu, Ion Brezeanu, G. Storin, N. Soreanu, Ion Livescu, Agatha Bîrsescu, Aristide Demetriade, V. Maximillian, Zaharia Bîrsan ș.a. **(Grație patriotismului românilor,** p. 23)

a

ALBUM ISTORIC

b

c

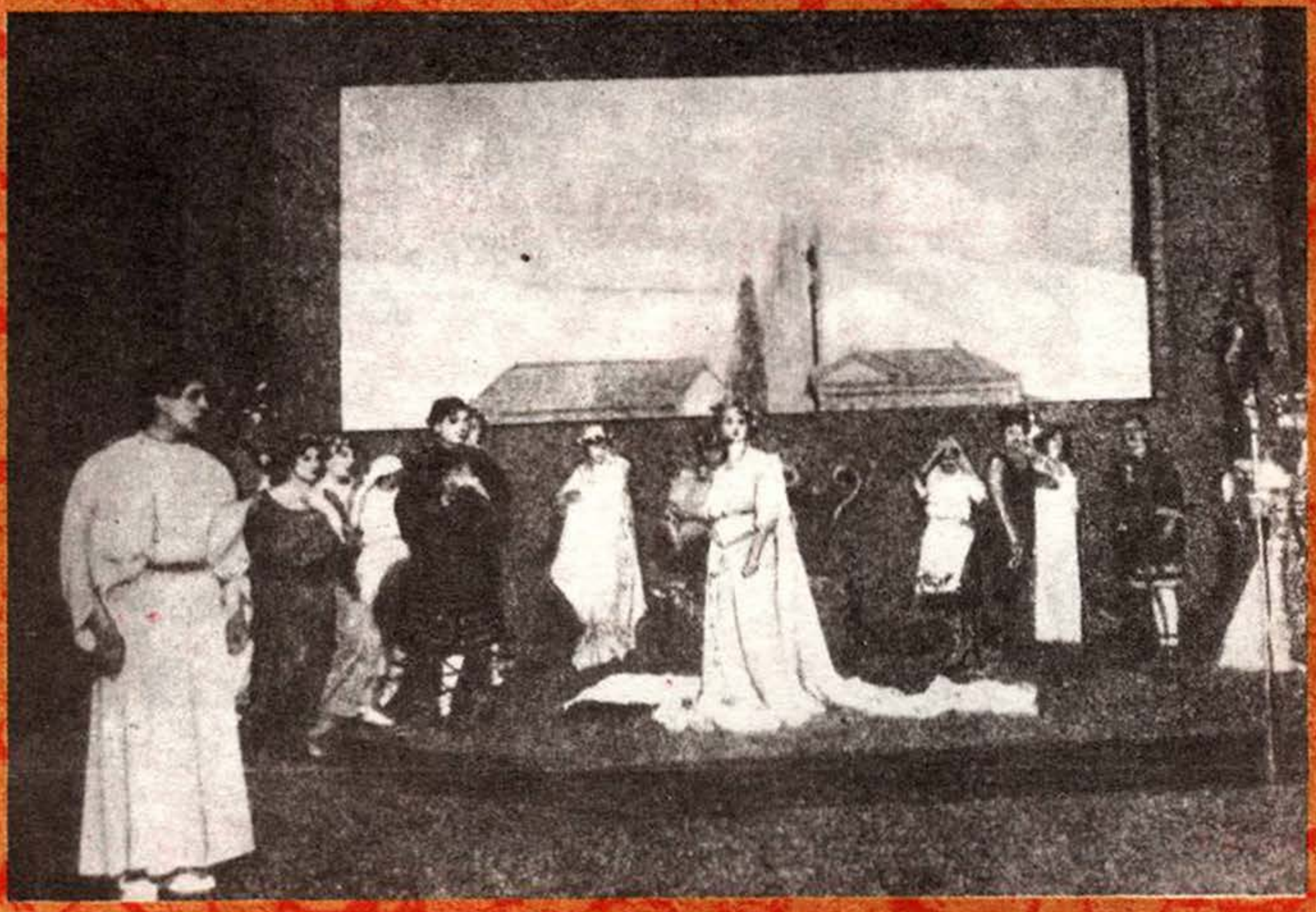

d

g

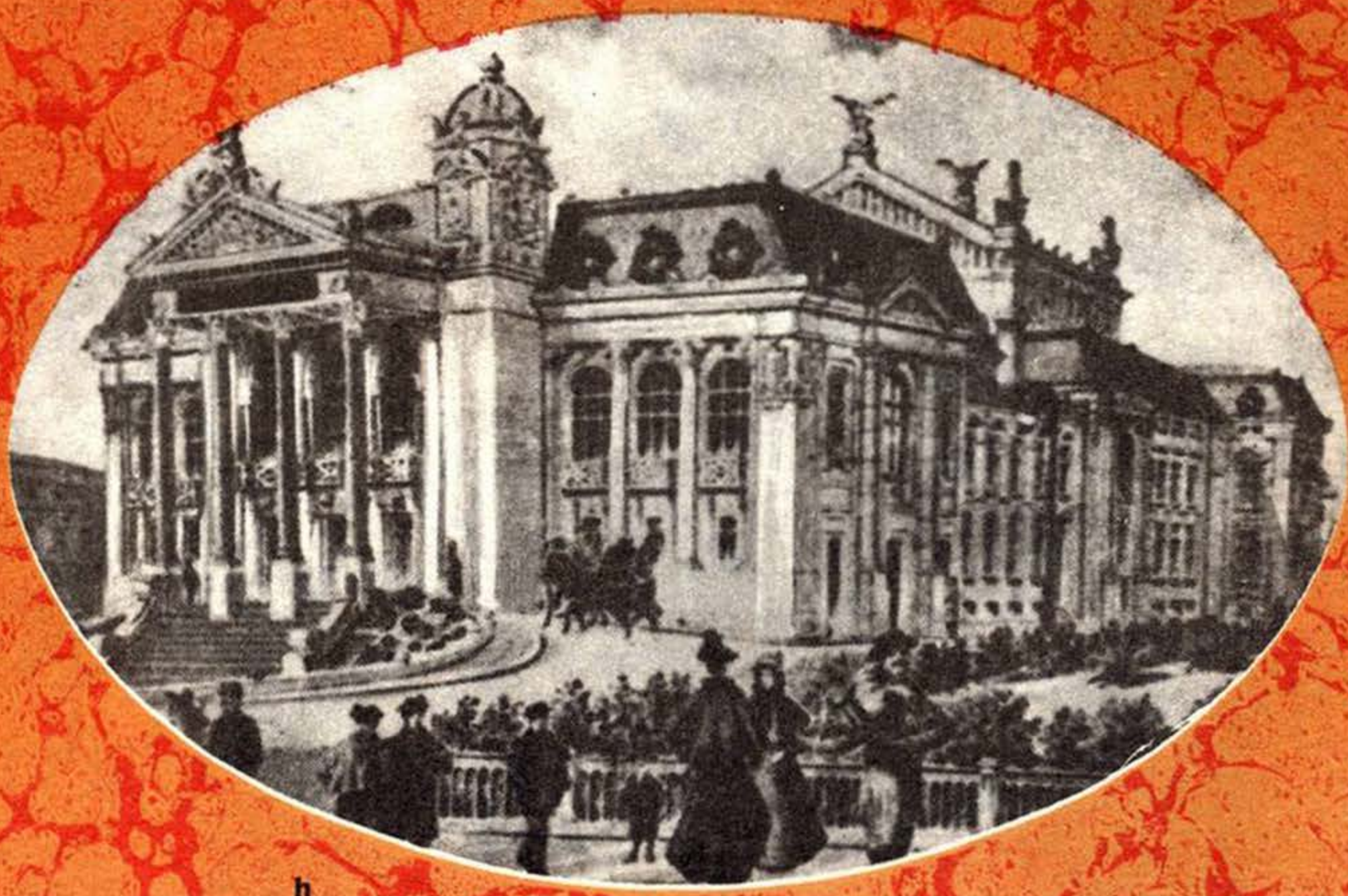

h

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

23 septembrie-25 noiembrie 1939 constituie un interval în care în țară se accentuează tensiunile politice, concomitent cu presiunile din exterior și cu cavalcada loviturilor primului trimestru al noului război mondial, circumscris deocamdată la spațiul european.

După ce asistă, la București, la ceremonia funerară pentru Armand Călinescu, Carol II reflectează, duminică 24 septembrie: „Azi e în primejdie regimul și, prin regim, eu și ideea monarhică". Ulterior va scrie în însemnările sale, că „elementele cele mai periculoase sînt Horia Sima, Vojen și Dumitrescu Borșa [căpetenii legionare], care, fiind dincolo de graniță [în Germania], conduc acțiunea teroristă" (11 decembrie 1939). Amintindu-și de acea perioadă, Al. Cretzianu nota: „Horia Sima, una din cele mai turbate căpetenii ale Gărzii de fier, care fugise în Germania [în 1938],... tocmai se întorsese în ascuns în România și devenise clar că el era acela care aranjase în toate amănuntele asasinatul. El a reușit încă o dată să fugă în Germania. Asasinii efectivi ai primului ministru se întorseseră, de asemenea, pe furiș din Germania" (The Lost Opportunity, London, 1957, p. 32).

În cele două luni la care se referă notele prezentate în acest număr al revistei, se succed trei guverne, în care Victor Slăvescu rămîne titular al Ministerului înzestrării armatei. În condițiile încetării existenței statului polon, ale stabilirii frontierei sovieto-ungare pe rîul San[1], ale „războiului ciudat" în vestul continentului, ale presiunilor statelor fasciste și revizioniste, o latură importantă a activității guvernamentale devine cunoașterea și luarea măsurilor pe teren, în țară. În ritm de cavalcadă, ministrul înzestrării armatei face inspecții între 7 și 10 octombrie la Comandamentul Armatei III și la Corpul 10 armată (Cernăuți), la Corpul 8 armată (Dorohoi), apoi la mari unități din Rădăuți, Dorohoi, Botoșani, Iași. La 21 octombrie, se află la Cugir, apoi inspectează calea ferată în construcție Deva-Brad. A doua zi e pe noul traseu Apahida-Teiuș, „apoi, prin Copșa Mică, la Sibiu — la podul Oltului, de unde pornim spre Ucea, pe linia Sibiu-Făgăraș". În 4 și 5 noiembrie vin la rînd inspecțiile la unități din zona Panciu-Mărășești-Tecuci-Huși-Galați. Sînt examinate condițiile de pe noi poligoane de tragere și ale construcției de fortificații în diferite locuri din țară.

În toiul acestor tensiuni și frămîntări, o veritabilă oază, la care V. Slăvescu nu renunță, rămîne catedra[2]: „După-amiază [5 octombrie] încep examenele la Academia Comercială". Iar miercuri, 25 octombrie, notează: „Între 9-10 dimineața deschis cursul la Academia Comercială... După-amiază, între 3-5, examene la Academie, pe care le termin definitiv[3]". Între 10 a.m. și 3 p.m. în aceeași zi discută cu I. Bujoi și O. Kiriacescu probleme de credit industrial, cu reprezentantul lui Malaxa chestiuni referitoare la mortiere Brandt, are o conferință cu fabricanții de mine antitanc. Și, cam așa, viața mergea mai departe...

Eugen FREDA

---

[1] Concomitent, la 23 septembrie 1939, s-a anunțat reluarea relațiilor diplomatice sovieto-ungare, care fuseseră întrerupte la 1 februarie 1939. La 2 februarie 1939, Agenția TASS a difuzat un comunicat în care se spunea: „Agenția TASS a fost informată de tovarășul Litvinov, comisarul poporului la afacerile externe, că ieri a anunțat ministrului plenipotențiar al Ungariei la Moscova, dr. Jungerth Arnothy, hotărîrea guvernului sovietic de a lichida reprezentanța sa plenipotențiară la Budapesta și apropiata închidere a misiunii ungare la Moscova. Agenția TASS a aflat din cercuri autorizate că această hotărîre a guvernului sovietic rezultă din faptul că Ungaria, în urma acordului de la München, a fost expusă, în ultimul timp, la o puternică presiune din partea unor state. Politica guvernului ungar arată că acesta, pierzîndu-și într-o mare măsură independența, se supune cu ușurință acestei presiuni. Se indică, îndeosebi, că hotărîrea guvernului ungar de a se alătura Pactului antikomintern nu se poate justifica prin interesele statului ungar însuși, care nu coincid în nici un fel cu obiectivele agresive urmărite, sub acoperămîntul acestui pact, de semnatarii săi, în primul rînd de Japonia și că, în consecință, această hotărîre este impusă din afară. Această poziție a Ungariei nu mai justifică menținerea relațiilor diplomatice..." (*L'U.R.S.S. dans la lutte...*, doc. 78). De fapt, inițiativa aderării la Pactul antikomintern a parvenit de la Ungaria și ca a fost comunicată la Berlin încă la *21 noiembrie 1938*, cum s-a putut constata, după război, din documentele Ministerului afacerilor externe al Germaniei (*Ibidem*, doc. 34). Ungaria à aderat în 24 februarie 1939, fiind *prima* țară care s-a alăturat pactului încheiat de Germania și Japonia la 25 noiembrie 1936 și semnat de Italia la 6 noiembrie 1937. Spania a aderat la 27 martie 1939. Pactul antikomintern, încheiat la Berlin, prevedea în textul publicat informarea reciprocă asupra activității Internaționalei Comuniste și lupta comună împotriva ei; într-un text secret se preciza că, în cazul unui conflict al unuia dintre membrii cu U.R.S.S., semnatarii săi urmau „să discute imediat măsurile de luat în vederea apărării intereselor lor comune" (*Ibidem*, p. 502).

[2] Pentru activitatea didactică a profesorului V. Slăvescu („temeinic pregătit și cu remarcabile calități pedagogice"), vezi acad. V. Malinschi, *Din trecutul învățămîntului economic*, București, 1978, pp. 181-183.

[3] Precizăm că în redarea textului din *Note zilnice* întreruperile au fost marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă mențiune și cuvintele între paranteze drepte ne aparțin. Ortografia a fost pusă în concordanță cu normele actuale.

1939

Sîmbătă, 23 septembrie. Sub impresia atotstăpînitoare a uciderii lui Ar. Călinescu lucrez la minister toată dimineața. De-abia îmi pot aduna gîndurile.

La ora 11 dimineața, după ce lucrez cu diferiți șefi de serviciu, se prezintă la mine noul ministru de război, gl. [de divizie Ioan] Ilcuș[1], cu gl. Mihail [subsecretar de stat la Ministerul apărării naționale]. Pe lîngă vizita de prezentare, discutăm împreună măsurile de luat pentru a ne procura materialul polonez, capturat de germani [în urma refuzului ori dificultăților de achiziționare din alte surse]. Stabilim felul de materiale...

Ministrul Palatului, Urdăreanu, îmi telefonează ca eu să tratez cu Clodius cedarea materialului polonez, Bujoi punînd numai chestiunea de principiu.

După-amiază vine la mine acasă [Mihail] Lăzeanu[2], cu care discutăm evenimentele zilei. Pare f. impresionat de energia reacțiunii și represiunii guvernamentale împotriva celor amestecați în mișcarea legionară.

Primesc pe von Luppin [din 15 septembrie comisia guvernamentală germană condusă de C. Clodius începuse negocierile la Ministerul economiei naționale] și Klugkist cu care discutăm chestiunile de livrări de materiale și de armament polonez. Între 3-6 vizitez toate fabricile de tăbăcărie și micii meseriași. Localuri mizerabile, atmosferă îmbîcsită și o mizerie de nedescris la muncitori.

Întors acasă, aflu prin Leon Sculy de excesele ce s-ar fi comis cu sancționarea legionarilor...

Cer să-l văd imediat pe Urdăreanu pe care îl pun la curent, cerîndu-i să se opreas-că „a se trece dincolo de măsură". Este de acord.

Îi comunic de cele vorbite cu Luppin și Klugkist asupra cedării materialului polonez și de termenul lung de livrare din cauza duratei de inventariere[3].

Apoi mă întreabă de soluția ce se va putea da, odată cu dispariția bietului Armand Călinescu.

Îi spun că soluția Argeșanu nu poate fi decît un provizorat care trebuie să se termine imediat. Nu văd decît pe Argetoianu ca președinte al Consiliului, cu un guvern remaniat și cu preocupări de destindere. Trebuiesc chemate și alte forțe. Regele trebuie acoperit.

Îmi spune că așa va fi. Totuși sînt unii miniștri tehnici care au dovedit că au ajuns să cunoască bine departamentul. Mă dădea pe mine ca exemplu — care nu pot fi schimbați.

Soluția Tătărescu — proaspăt ieșit din Ambasada de la Paris — nu poate fi luată în seamă. Ceilalți consilieri regali nu contează. De acord cu mine. Mă invită să-l văd cît de des. spre a schimba păreri.

Joi, 28 septembrie. La 9 dimineața primesc acasă pe N. Malaxa [care avea locuința peste drum], cu care discut detalii asupra unor contracte noi. Îmi cere avansuri, avînd greutăți de trezorerie.

Tratez cu un grup de industriași o mare comandă de mine antitanc...

La 7 seara Consiliu de Miniștri.

Gl. Argeșanu, vădit emoționat, ne ține în picioare cu următorul *speech* [discurs — în engleză]: Misiunea guvernului de a asigura liniștea și de a restabili ordinea fiind îndeplinită, mă voi duce acum la M.S. regele să prezint demisiunea guvernului. Mulțumiri și urări de spor la lucru. Ne strînge mîna și pleacă grăbit.

[Mihai] Măgureanu [subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, 30 martie 1938-23 noiembrie 1939] invită membrii guvernului. Mai puțin Titeanu și pr. Nicolae Popescu [1881-1963, istoric, membru al Academiei] să se prezinte la 9 seara să depună jurămîntul. Titeanu era vădit abătut, pr. Popescu recunoștea că pentru Min. cultelor și artelor [unde fusese subsecretar de stat pentru culte de la 30 martie 1938] era prea mult un ministru și 2 subsecretari.

Jurămîntul guv. Argetoianu.

Sosesc la 9 fără 5 minute. Aproape tot guvernul, cu Argetoianu în cap, cu care îmi strîng afectuos mîna. Îl felicit și îi arăt bucuria mea de a-l vedea în fruntea țării[4].

Cu inima strînsă de îngrijorare — îmi spune el — nu aveai dreptul de a nu-ți pune experiența la dispoziția țării.

Figurez în capul listei guvernamentale ca cel mai vechi ministru. Iamandi vine după mine; se repara greșala din trecut. În guvern intră, dintre prietenii lui Argetoianu, [A-

---

[1] Fost inspector general al infanteriei, fusese numit ministrul apărării naționale la 21 septembrie 1939, funcție deținută plnă la 3 iulie 1940 (între 11 mai și 3 iulie 1940 a fost și ministrul aerului și marinei ad-interim); în noua sa calitate i-a urmat lui Armand Călinescu și ca președinte al Consiliului Superior al Armatei. Conform însemnărilor lui V. Slăvescu, noul titular era „un om de treabă, dar cred că nu are încă vederea de ansamblu a problemei înarmării. Se ocupă de detalii și dă ordine inexecutabile în timp" (4 octombrie 1939); „Gl. Ilcuș îmi face impresia unui om de treabă și de bun simț, dar lipsit de vederi largi. Se pierde în detalii" (12 octombrie 1939). Conform aceleiași surse, între titularul Ministerului apărării naționale și principalul său adjunct, generalul Gh. Mihail, existau neînțelegeri.

[2] Profesor titular de finanțe publice la Academia Comercială (1927-1949); a lucrat la B.N.R. (1922-1926), referent titular la Consiliul legislativ (1936-1942), prieten cu V. Slăvescu.

[3] Germania nu numai că blocase comenzile făcute înainte de ocuparea Boemiei și Moraviei, dar misiunea trimisă în primăvară pentru achiziționări la Berlin fusese rechemată în urma ofcririi doar de material austriac din primul război mondial (vezi însemnările din 13 și din 15 mai 1939, *Magazin istoric*, nr. 2/1989 și nr. 3/1989). Conform unei însemnări din 27 septembrie 1939, C. Clodius ar fi adus un răspuns pozitiv la cele discutate cu Luppin și Klugkist, „afară de tunuri și artilerie grea". Era, mai curînd, o manevră și o presiune implicînd un șantaj în vederea obținerii încheierii altor acorduri economice. Abia la 23 octombrie „ministrul Germaniei Fabricius mă pune la curent cu acordul *în principiu* [subl. ns.] al Reichului". Era o nouă manevră. La 20 noiembrie, primindu-l pe C. Clodius, „îi cer să-mi spună ce ne poate da din materialul polonez. Îmi spune că captura este mai mică decît se așteptau și materialul este în bună parte stricat (fără închizătoare și f[ără] ap[arate] de ochire). Îmi oferă 500 tunuri de cîmp 75 mm franceze și cîteva obuziere. Nimic antitanc și antiaerian. Îi spun ce impresie rea produce astfel de atitudine, care nu se explică decît prin neîncredere". În aceeași zi, lui von Luppin, „îi spun ce am vorbit cu Clodius și îi arăt deziluzia mea față de răspunsul primit în ceea ce privește materialul polonez".

[4] Părerea s-a schimbat în scurt timp. La 22 noiembrie, într-o convorbire cu Urdăreanu, „mă întreabă cum merg lucrurile în guvern. Îi răspund că merg fără o suficientă coordonare; fiecare ministru lucrează departamental. Mă așteptam la altceva sub Argetoianu. Asta este și impresia lui: lipsă de coordonare".

lexandru] Radian[1], ca ministru al presei şi propagandei, [Nicolae] Ottescu, ca ministru de interne[2], căci [generalul] Gabriel [Gavrilă] Marinescu [1886-1940] rămîne numai min. Poliţiei şi Siguranţei[3] şi C. Giurescu, ca ministru însărcinat cu organizarea Frontului Renaşterii Naţionale. Apoi ca subsecretar la Preşedinţie intră [avocatul] August Filip [1897-1955] (un caraghios, nul, dar umbra devotată a lui Argetoianu).

Depunerea jurămîntului, după ritual. Sîntem chemaţi de Urdăreanu. Eu depun cel dintîi jurămîntul, după Argetoianu. Apoi asist la rîndul celorlalţi. În timpul acesta, Argetoianu îmi face fel de fel de reflecţii:

Mulţi mai sîntem (24-25); cînd am depus eu prima oară jurămîntul (martie 1918) [de fapt fusese ministrul justiţiei între 29 ianuarie-4 martie 1918] eram 8 miniştri. Are de gînd să schimbe din miniştri cu vremea, dar destul de curînd.

Iamandi îmi spunea că [generalul] Argeşanu [care era să fie numit comandant militar al Capitalei] nu se aştepta să-l dea aşa de repede afară, ştia că este pentru scurt timp, dar tot credea că va rămîne 1-2 luni.

Între ţărănişti oarecare dezorientare. Giurescu n-a putut fi găsit, n-a depus jurămîntul. Ottescu vine cu avionul în noaptea aceasta.

Mi se anunţă pentru mîine d.a. primul Consiliu sub preşedinţia lui C. Argetoianu...

29 septembrie. Vine C. Stoicescu de la B.N.R. împreună cu ing. [Paul Mircea Alexandru] Brătăşanu [născut la Craiova, inginer specializat în electro-chimie, electro-metalurgie şi fizică industrială; deputat 1931-1932; lider ţărănist de Romanaţi; om de afaceri („Neo-Petrol", „Molybden", „Societatea Aurum")] ca să-mi vorbească de noul procedeu de pregătit cocsul metalurgic după sistemul „B.C." (Brătăşanu-Craiova) şi să mă roage să fac legătura cu Malaxa. Îl chem pe Malaxa care se declară gata să satisfacă cererea lui Brătăşanu, adăugînd spre informarea mea că Brătăşanu este jumătate escroc, jumătate nebun, că i-a

---

[1] Făcuse parte din guvernul Iorga-Argetoianu ca subsecretar de stat la agricultură şi domenii (21 aprilie 1931-5 iunie 1932). În guvernul Argetoianu fusese numit ministru secretar de stat însărcinat cu propaganda, iar de la 3 octombrie 1939 ministru al propagandei naţionale, funcţie deţinută pînă la 23 noiembrie 1939 şi, din nou de la 30 noiembrie 1939 pînă la 10 mai 1940. A fost secretar general al Partidului Agrar, a cărui preşedinţie o avusese C. Argetoianu.

[2] Deţinuse funcţia de subsecretar de stat la acelaşi minister (20 aprilie 1931-6 iunie 1932), al cărui titular (în acelaşi interval, de la 7 mai 1931) a fost C. Argetoianu. Membru marcant al Partidului Agrar. A fost rezident regal al Ţinutului Marea (13 august 1938-28 septembrie 1939).

[3] A participat, fiind colonel, comandant de regiment în Bucureşti, la conspiraţia pentru venirea pe tron a lui Carol, în iunie 1930. Descris de unul din fruntaşii naţional-ţărănişti, Z. Boilă, ca prototip de „carierist, afacerist parvenit, plin de suficienţă, dar foarte modest dotat cu calităţi spirituale". După ce deţinuse funcţia-cheie de prefect al poliţiei Capitalei, a fost numit subsecretar de stat la interne (23 februarie-27 decembrie 1937 şi 1 februarie-20 septembrie 1939); ministru de interne (21-27 septembrie 1939). În guvernul Argetoianu era ministru secretar de stat însărcinat cu ordinea publică. Asasinat în închisoarea Jilava, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, de membri ai mişcării legionare.

Militari polonezi refugiaţi în Romînia, în urma cotropirii Poloniei de către cel de-al III-lea Reich

cheltuit 6 mil. lei, dar nu i-a dat nimic pînă acum...

[Vine] prințul Wittgestein, în numele [societății germane producătoare a] motocicletelor BMW.

Gl. [de corp de armată în rezervă Nicolae] Samsonovici[1], cu Tancred Constantinescu și ing. Teodorescu de la Cugir, în chestiunea fabricii de arme și mitraliere. Le cer să majoreze capitalul Cugirului cu aportul statului și cu lărgirea grupului particular...

La ora 6, primul Consiliu de Miniștri sub prezidența lui C. Argetoianu.

Foarte degajat și stăpîn pe el, dar și cu multă bonomie, ne arată cum vede el metoda de guvernare. Cînd Mitiță Constantinescu se lansează în tirade, el oprește cu cuvintele: „Destul, am înțeles". În general, dă soluții repezi, dar cam superficiale: „Să găsim o formulă" etc., ca să înconjure greutățile.

Vom avea consilii în fiecare joi. Ne roagă să venim în uniformă căci așa „place". Pomenește prea des: „Dorința regelui este". Mi-e teamă să nu ia lucrurile prea în ușor, cum îi este firea lui versatilă.

Luni, 2 octombrie. Gl. Dumitrescu îmi comunică ordinul ce a primit de a aduce, în cea mai mare discreție, de la Sulina, zece camioane engleze pline cu explozivi ce se vor depozita la Ploiești sau Tîrgoviște. A trimis doi colonei[2].

[1] A fost șeful Marelui Stat Major (fără a fi numit, între 21 iunie 1927-15 noiembrie 1928 și, apoi, ca titular, între 11 decembrie 1934-1 februarie 1937), ministrul apărării naționale (11 august 1932-31 noiembrie 1933). Trecut în rezervă (era general de divizie), a devenit președintele Consiliului de administrație al Societății „Uzinele Metalurgice din Copșa Mică și Cugir". Dintr-o însemnare a lui V. Slăvescu, datată 21 aprilie 1939, rezultă că în cursul unei discuții similare generalul Samsonovici „îmi anunță numirea sa ca președinte al Soc. Franco-Română".

[2] Încă în primăvară, după dezmembrarea și ocuparea Cehoslovaciei, avuseseră loc discuții la București cum să fie împiedicată Germania să acapareze sursele de petrol românești, în cazul unui atac al statelor revizioniste-fasciste. Conform însemnărilor lui A. Călinescu (1 aprilie 1939), ministrul britanic la București, R. Hoare, i-a vorbit șefului statului „de posibilitatea distrugerii sondelor de petrol în caz de primejdie a unei invazii. Un expert ar fi aici. Regele a răspuns că vrea să cunoască în ce ar consta sprijinul, să ne dea armament și să discutăm despăgubirile financiare". După is-

Joi, 12 octombrie]. Primesc pe R. Bossy[3], noul nostru ministru la Roma, venit din postul de la Budapesta. Îl pun la curent cu lucrările în curs de la Roma și cu comenzile în curs de livrare. Îi arăt reaua-credință italiană, dar și greutățile lor. Îmi vorbește de situația din Ungaria. Acum este o destindere, din groaza ce au de ruși și germani. Nu vor dezarma niciodată și

toricul britanic Maurice Pearton, „planurl pentru distrugerea cîmpurilor petrolifere și instalațiilor au fost puse de acord cu guvernul român în august 1939". Deși în ajunul invadării Poloniei, la 29 august, ministrul de externe, G. Gafencu, a fost prevenit de oficialități ale Reichului că Germania nu va tolera „sabotarea de către britanici a producției de petrol sau distrugerea acesteia", primul ministru are, la 11 și 12 septembrie, convorbiri cu șefii misiunilor diplomatice ale Franței și Marii Britanii în legătură cu aceste planuri. Jurnalul lui A. Călinescu consemnează: „*11 septembrie.* Thierry și Hoare cer să mă vadă în taină, acasă, și îmi prezintă o notă în care cer distrugerea petrolului în caz de război și propun o despăgubire. Vorbesc cu regele și arătîndu-i primejdia unui atac în Balcani, poate și sus, întreb dacă ne vom bate! Răspunde afirmativ. *12 septembrie.* La rege, cu Gafencu. Mă autorizează să răspund afirmativ pentru distrugerea petrolului". Asasinarea lui A. Călinescu, printre ale cărei motive se includea desigur și aspectul mai sus-menționat, n-a blocat Marele Stat Major Român să definitiveze planul corespunzător (vezi și *Mina petrolului*, pp. 38-39). M. Pearton arată: „Din septembrie, detalii au fost puse de acord împreună de Marele Stat Major Român și o misiune militară britanică venită din Marea Britanie și comandată de atașatul militar [lt. col. Geoffrey Macnab]. Planurile de distrugere implicau în mod necesar experiență inginerească furnizată de angajați ai societăților «britanice» [din industria petrolieră] dar distrugerea în fapt urma să fie încredințată unei [unități] speciale a Corpului regal de geniu [britanic] adusă din Egipt, cu un detașament de trupe din Siria". La 1 octombrie, León Wenger, împuternicitul special al guvernului francez pentru definitivarea și aplicarea planului, sosit la București la 16 septembrie, raporta la Paris că fusese stabilită „metoda de lucru". La 6 octombrie, *Notele zilnice* ale lui V. Slăvescu înscriu: „Col. Macnab, at. milit. englez, se interesează de... transportul de materiale explozive din Anglia". La 1 noiembrie, o altă însemnare lapidară pe aceeași temă: „Cu gl. Petrovanu și englezul [Tom] Masterson [unul dintre conducătorii Societății «Unirea», participant la discuțiile româno-franco-britanice privind planurile de distrugere în industria de petrol, ulterior diplomat și ofițer superior în Direcția Operațiilor Speciale — S.O.E.] discut chestiunea toluenului și a unor depozite de petrol pe teritoriul țării, pentru nevoi de război".

[3] *Magazin istoric*, nr. 7/1986.

cînd vor găsi un moment prielnic ne vor ataca.

Primesc pe [Miroslaw] Arciszewsky, fostul ministru polonez în București [1932-1938] și acum, în țară, venit cu guvernul polonez refugiat. Făcînd numai funcțiunea de subsecretar de stat la externe, fără a fi numit titular, nu este reținut. Îmi cere să-l ajut să aranjeze chestiunea avioanelor poloneze ce aparțin soc. [de aviație civilă] „Lot". Îi promit să-l pun în legătură cu gl. Paul Teodorescu...

Vine pentru prima oară la mine Pamfil Șeicaru [directorul ziarului *Curentul*], spre a mă informa de rezistența pasivă a birourilor mele militare în legătură cu contractele ce fac. În realitate susține pe sub mînă fabricile Breda și Boehler care iau contracte în curs pentru tunuri antitanc[4]. Mă acoperă cu laude de circumstanță...

Joi, 23 noiembrie. Primesc pe gl. [de brigadă, grad la care fusese avansat în 10 septembrie Etienne] Delhomme, at. militar al Franței, care îmi prezintă pe ajutorul său, maiorul Daru (decorat cu Mihai Viteazul), care a fost în Moldova, în timpul războiului [făcea parte din Misiunea militară franceză cu grad de căpitan, atașat la Reg. 10 vînători]; gl. Delhomme se plînge că M.St. Major nu îl informează destul.

La 11 dimineața sînt chemat de Urdăreanu, care îmi face rugămintea, în numele regelui, de a-mi prezenta demisia din guvern, așa cum a dat-o deja [Petre] Andrei [1891-1940, filosof și om politic, în deceniul patru de mai multe ori ministru; în momentul respectiv ministrul educației naționale, de la 5 decembrie 1938] și o dăduse deja Bujoi. Este vorba să i se ceară demisiunea lui Argetoianu și a întregului guvern, la ora 12, cînd venea Argetoianu la audiență.

[4] În cursul lunii septembrie 1939, un delegat al Uzinelor Breda (Milano) venise la București pentru încheierea contractului de tunuri antitanc, dar în pofida convorbirilor lui V. Slăvescu cu ministrul Italiei la București, P. Ghigi (26 septembrie și 6 octombrie), discuțiile trenau, datorită clauzelor neavantajoase pretinse de furnizor. O situație similară era și în legătură cu contractul cu Uzinele Boehler.

Se va forma probabil un guvern Tătărescu, cu oarecare schimbări în departamente. Dacă [Ion] Mihalache [1882-1965, lider al Partidului Național-Țărănesc], ar primi vicepreședința ar fi bine, dacă nu, și fără el. Gafencu, Andrei, Mitiță rămîn. Am un simțămînt dureros pentru metoda întrebuințată cu aceste demisii luate din indicație. Nu se poate face altfel? După-amiază, încep consultările. Dar soluția este deja găsită. Să vedem echipa...

Întors acasă la 11 $^1/_2$, aflu la radio demisiunea lui Argetoianu.

După-amiază vin la mine Costel Tătăranu și M. Lăzeanu după știri. Telefoanele sună necontenit după informații.

Mă duc un moment la minister, unde stau o oră să-mi expediez lucrările curente. În așteptare, liniștit acasă, citesc, scriu și mă gîndesc cu destulă îngrijorare: ce va aduce ziua de mîine! Pe la 11 $^1/_2$ noaptea, pe cînd mă pregăteam să mă culc, sînt chemat prin telefon la Tătărescu acasă [pe strada Polonă]... Sînt introdus imediat la Tătărescu, care mănîncă în „tête-à-tête" cu Vania Inculeț. Masa plină de „assiette anglaise" [farfurii cu mezeluri].

Cum mă vede, cu glasul lui teatral și răsunător, îmi spune că, pe temeiul prieteniei vechi care ne leagă, să-i dau concursul lucrînd mai departe la Min. înzestrării armatei. Adaugă că regele i-a vorbit despre mine în termeni atît de elogioși și de măgulitori, cum n-a auzit niciodată pe rege vorbind despre un om sau despre un ministru. Vrea să lucrez mereu cu mine și cum sînt multe chestiuni la ordinea zilei, cu caracter economic, mă va ruga să intru și în Delegația economică a guvernului. La aprecierile ce Tătărescu îmi aducea din partea regelui, Inculeț adaugă că și armata mă laudă mult pentru activitatea mea...

Am trecut la examinarea situației generale.

O consideră ca foarte serioasă și că nu ar fi dorit să ia acum conducerea țării, rezervîndu-se [pentru perioada] aproape de încheierea păcii generale. Dar din moment ce s-a făcut apel la el, nu poate refuza, socotindu-se ca fiind „ultima rezervă a țării și regelui", căci dacă el nu va reuși, nu poate veni decît victoria lui Maniu.

Vrea să facă un guvern nou, de largă concentrare națională, de la Grigorovici[1] la extrema dreaptă, în cadrele Frontului Renașterii Naționale. Cînd spune aceasta, Inculeț adaugă cu aerul lui de pișicher că această declarație a lui (făcută și la radio) a produs mari deziluzii (desigur în rîndurile partizanilor personali).

Va păstra cîțiva din actualii membri ai guvernului C. Argetoianu (Gafencu, Andrei, Mitiță, eu, generalii etc.), exact ce mi-a spus mie Urdăreanu de dimineață.

La întrebarea mea, la cine se mai gîndește să facă apel, mi-a spus: Cancicov, pentru economia națională, Istrate Micescu (?), apoi la cei mai tineri [Radu] Portocală [președinte al Consiliului de administrație al Băncii întreprinderilor miniere și metalifere, fost subsecretar de stat la Ministerul de interne (19 noiembrie-27 decembrie 1937), funcție pe care o va relua între 24 noiembrie-4 decembrie 1939, în continuare fiind subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și apoi ministru secretar de stat pînă la 3 iulie 1940], [Gheorghe] Vântu [desemnat subsecretar la Ministerul de interne], [Costel] Tătăranu, [profesorul George] Fotino, la Min. propagandei [ultimii doi n-au fost incluși în echipa guvernamentală] etc. L-a chemat pe Mihalache de la Topoloveni să-i propună să intre în minister. Dacă nu primește, pe altul nu vede.

Grijă mare pentru chestiunea scumpetii și a deprecierii monetare; critici la adresa lui Bujoi, regretă mîncătoria între Bujoi și Mitiță, alimentată, după părerea lui, de Călinescu care da cu unul în capul celuilalt; cuvinte de apreciere nefavorabile la adresa lui Călinescu etc. etc.

La un moment dat întreabă pe Inculeț:

— Ce zice țara de chemarea mea? Am auzit că este un adevărat delir de bucurie!

Am rămas uimit de această preocupare și această credință.

Prima mea impresie din conversația cu Tătărescu este destul de dezolantă. Tot așa de înfumurat și de plin de el a rămas, din nenorocire și pentru țară și pentru el. L-am dus pe Inculeț acasă, care mi-a spus că Iamandi nu mai poate rămîne în guvern, dar cum este personal amenințat, spre a fi păzit, va fi numit „consilier regal". Dacă aceasta este explicația numirii lui Iamandi, slabă justificare pentru el și mare depreciere pentru titlu. Poate că este o judecată de veche patimă personală a lui Inculeț în contra lui Iamandi. În orice caz, rolul de primă vioară a lui Iamandi a încetat.

Vineri, 24 noiembrie. De dimineață îmi telefonează Silviu Dragomir[2] să mă întrebe dacă știu ceva de soarta ardelenilor în noul guvern. După cum auzisem aseară pe Tătărescu, că se gîndește să păstreze pe Dragomir și [Nicolae] Zigre [om politic liberal, fost deputat și senator, ministrul cultelor și artelor de la 1 februarie 1939], îi spun informația mea.

Vine la mine Costel Tătăranu care îmi comunică [cum] că a văzut aseară pe Cancicov care ar refuza Min. ec. naționale pe motive de sănătate și de situația materială personală delabrată [ruinată]. În fond, nu-i convine momentul politic, așteptînd ceasul lui. Discută apoi poziția morală a lui Tătărescu care acum declară că va forma guvernul în cadrul F.R.N., de unde pînă acum nu credea în această formulă și aștepta epuizarea ei, spre a-i veni ceasul. Tot Costel Tătăranu mi-a spus că Tătărescu ar fi oferit lui

[1] Gheorghe Grigorovici (1871-1950), fruntaș socialist, membru al Consiliului Național Român din Bucovina, deputat în perioada interbelică, președinte al C.C. al Partidului Social-Democrat din România (1936-1938); i s-a încredințat funcția de subsecretar de stat la Ministerul muncii.

[2] Istoric, Silviu Dragomir (1888-1962) a fost ales în 1918 membru al Academiei Române și era ministru pentru minorități de la 1 februarie 1939. Funcția a deținut-o pînă la 3 iulie 1940.

[Ioan E.] Costinescu[1] un portofoliu, dar că el refuză; Georgel Gheorghiu ar fi mers la el să-l convingă.

Vine între timp și N. Budurescu cu o figură de înmormîntare. Nu-i place nici cum a plecat Argetoianu, nici cum vine Tătărescu. Regele nu trebuia să cheme acum pe T., căci după 6 luni, dacă T. se uzează, rămîne drumul liber pentru Maniu. Foarte pesimist și foarte acru în toate opiniunile ce emitea.

Costel Tătăranu îmi spune că situația lui Gabriel Marinescu ar fi zdruncinată de cînd a încercat (contra zece milioane) să-l scape pe Auș-nit[2], prin omul lui de încredere, procurorul general [Miltiade] Păcuraru [1882-1943]. Regele s-ar fi arătat indignat de această atitudine și ar vrea să-l dea deoparte.

Ofițerii de la cabinet îmi aduc lucrările curente.

Vine Leon Sculy care îmi aduce tot felul de interpretări fanteziste asupra crizei.

Mă cheamă la telefon Clodius. Evit conversația cu el.

Vine la mine gl. Paraschiv, secretarul g-ral al înzestrării, și mă pune la curent cu lucrările zilei.

Vine Bujoi, care îmi povestește cît a fost de amabil și curtenitor cu el regele la ultima audiență, cînd și-a prezentat demisia. A arătat cum toată acțiunea lui a fost sabotată de Mitiță Constantinescu...

L-am sfătuit să stea în rezervă și să aștepte evenimentele, eventual să plece în străinătate...

La Academie. Comunicarea lui Lupaș[3]. Iorga critică chemarea lui Tătărescu la guvern: (omul plimbării corpurilor [legionarilor] Moța-Marin prin țară etc.). La întrebarea mea el ce a consiliat pe rege îmi spune: „Eu am recomandat pe Pachidermul (Argetoianu)".

În tribună văd pe Fotino, cu o figură descompusă. După ce termină comunicarea sa Lupaș, îl chem și îl iau cu mine acasă, în mașină. Îmi spune că Tătărescu i-a oferit Ministerul presei și că el l-a refuzat, neputînd face în mod onest propagandă pentru un regim în care nu crede. Era profund afectat și nu știa ce să mai zică. I-am spus să se gîndească bine,să nu se interpreteze defavorabil — ca lipsă de concurs dat regelui — în aceste momente. De aceasta se temea și el.

Toată după-amiaza stau acasă și citesc în așteptarea desfășurării evenimentelor. Mi se spune că Tătărescu are greutăți. Mihalache refuză, iar Dinu Brătianu, la care s-a dus Tătărescu, nu vrea să dea voie lui Costinescu să intre în guvern.

Sînt întrebat de două ori de la Palatul regal de col. [Octav] Ulea [directorul mareșalatului Palatului] și de Pavelescu — șeful Cancelariei Ordinelor — de cînd am Cordonul Mare Cruce al Coroanei României. Îi spun că îl am din vara 1934, fără brevet, căci l-am primit „proprio-motu".

La 9 fără zece minute sînt anunțat să mă prezint la 9.20 pentru depunerea jurămîntului la Palatul din Calea Victoriei. Ajung la timp. Primul coleg ce întîlnesc în holul Palatului este Grigore Gafencu, care cu o figură contrariată nu cunoștea încă tot guvernul, dar știa cu mare regret că M. Ghelmegeanu nu mai era în guvern [a revenit ca ministru de interne la 30 noiembrie]. Încetul cu încetul văd „noii colegi" din care unii mă exasperează pur și simplu, de ex.: Istrate Micescu la justiție, pe care îl socot fără nici o autoritate morală, după viața lui publică și privată. A dispărut [profesor N.D.] Cornățeanu de la agricultură, înlocuit cu G. Ionescu-Sisești (f. bine), au dispărut generalii Marinescu (f. bine), înlocuiți cu [profesor] dr. [Nicolae] Hortolomei [1885-1961 la sănătate și ocrotiri sociale] și un subsecretar de interne [Gheorghe] (Vântu), cîțiva subsecretari noi (Portocală, [Petre] Topa [la Președinția Consiliului de Miniștri], Sibiceanu, Titus Popovici [la economia națională], Grigorovici) și doi miniștri C. Angelescu [economia națională] și I. Gigurtu[4]. Plus Nistor[5].

Ca în „corabia lui Noe". Aerul lui Tătărescu nu dovedea mare mulțumire. Regele, în cuvîntarea lui, apasă pe ideea de cinste și moralitate. Tătărescu vorbește de F.R.N. ca fiind baza guvernului. Acum două săptămîni avea alte opinii.

25 noiembrie. Plec la Patriarhie cu gl. Paraschiv la serviciul divin, unde se găsește tot guvernul (fără Tătărescu). Apare și Victor Iamandi ca consilier regal.

După Patriarhie, vin acasă, unde primesc vizita lui Costel Tătăranu. I s-a oferit subsecretariatul cooperației, pe care l-a refuzat spre ciuda lui Tătărescu. Socotește guvernul Tătărescu ca eterogen

---

[1] Medic prin formație, autor de lucrări de medicină socială, om politic liberal, industriaș. „Uzinele Costinescu"-Sinaia furnizau, între altele, muniție antitanc și corpurile de proiectile, fiind printre principalele întreprinderi care fabricau materiale necesare înzestrării armatei. Primar al Capitalei (1922-1928); ministrul muncii, sănătății și ocrotirilor sociale (26 februarie-2 octombrie 1934), al sănătății (2 octombrie 1934-23 septembrie 1935), al industriei și comerțului (ad. interim: 4 august 1935-22 septembrie 1935 și titular: 23 septembrie 1935-28 august 1936), al sănătății și ocrotirilor sociale (29 august 1936-27 decembrie 1937), al muncii, sănătății și ocrotirilor sociale (10 februarie-29 martie 1938).

[2] *Magazin istoric*, nr. 10/1988, p. 42.

[3] Ioan Lupaș (1880-1967), istoric, membru al Academiei Române din 1916 și președinte al Secției istorice (1932-1935), ministru al sănătății și ocrotirilor sociale (30 martie 1926-4 iunie 1927) și al cultelor și artelor (28 decembrie 1937-9 februarie 1938).

[4] Devenit ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor, ing. Ion Gigurtu (1886-1959) era un mare industriaș (director general al Societății „Mica") care mai fusese ministru al industriei și comerțului (28 decembrie 1937-9 februarie 1938). În declarațiile publice era un adept al orientării de dreapta și pro-germane. Președinte al Consiliului de Miniștri (4 iulie-4 septembrie 1940).

[5] Istoricul Ion Nistor (1876-1962), membru al Academiei Române din 1914; începînd din decembrie 1918, de mai multe ori ministru; i se încredințase departamentul cultelor și artelor.

și cu unele numiri rele (Istrate Micescu).

La 3 la Cameră, unde guvernul se prezintă și Tătărescu citește decretele regale de numire a guvernului. O scurtă cuvîntare a lui Tătărescu cu fraza: „fapte, nu vorbe" și „Țara le va avea"[1].

Trecem apoi la Senat. Demisia de formă a lui C. Argetoianu de la președinția Senatului. Decretele de numire a guvernului...

Am avut un moment prilejul să mă întîlnesc cu C. Argetoianu, căruia i-am spus că nu trebuie să judece demisiunea mea ca un act de ostilitate personală, ci că o necesitate politică. Rîzînd mi-a spus: „Iuda m-ai trădat" — la care a adăugat: „N-ai nevoie să-mi spui nimic, căci știu totul cum s-a petrecut și, de altfel, eu eram înțeles și de acord cu tot ce s-a întîmplat". Cred că Argetoianu nu știa că i se va cere demisiunea, și ceea ce îmi spunea era mai mult o atitudine[2]. ■

[1] Păstrarea, în linii mari, mai ales la departamentele cheie, a fizionomiei guvernului A. Călinescu, a provocat nemulțumirea reprezentanților Germaniei. La 29 noiembrie 1939, un raport informativ al Prefecturii poliției municipiului București consemna: „Legația germană din Capitală a trimis un raport la Berlin, cu expunerea programului noului guvern făcută aseară la radio de către dl. Gh. Tătărescu. Comentariile ce au însoțit raportul dovedesc că cercurile oficiale germane sînt convinse că noul guvern nu intenționează să fie mai amabil față de Germania decît guvernul Argetoianu. În cursul zilei de azi, dl. Clodius, șeful misiunii economice germane, a fost la Legație, de unde a avut o lungă convorbire telefonică cu Berlinul. Se crede, în general, că nici Reichul nu va ceda din pretențiile sale, sperînd că pînă la urmă, printr-o nouă serie de presiuni și intervenții, să obțină cele trebuincioase, fără a mai ține seama de condițiile impuse de guvernul român" (Apud. Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, 1970, p. 342).

[2] Într-adevăr, după cum rezultă și din alte surse, la 23 noiembrie cînd C. Argetoianu a venit la șeful statului (depiin informat de situație și care inițiase manevra sabordării guvernului prin demisiile aflate în posesia lui Urdăreanu), pentru a-i cere semnarea decretului de a i se încredința interimatul la Ministerul economiei naționale, în urma pleării lui I. Bujoi, Carol i-a dezvăluit că guvernul „este descompletat" și prin alte demisii și deci trebuie înlocuit.

telex...telex...

● Două fresce monumentale, „Lupta pentru unitate națională" și „Lupta pentru independență" — ambele de 6 × 3,40 m, datorate pictorului Ion Stendl —, pot fi văzute în holul Muzeului Militar Central, recent redeschis în noua sa clădire din strada Ștefan Furtună, nr. 125-127 ● Numele lui Decebal descifrat pe o inscripție epigrafică descoperită la Geoagiu (cunoscut în antichitate sub numele de Thermae Dodonae, pentru izvoarele sale fierbinți, cu ape tămăduitoare) ● Muzeul aurului din Bogotá (Columbia) expune 30 000 piese de aur făurite cu multe sute de ani în urmă, unele chiar înaintea erei noastre, de meșteri ai triburilor indiene care au locuit odinioară pe teritoriul actual al Columbiei ● Două siluete umane, realizate în manieră liniară, identificate acum în „peștera cu incizii" din apropierea satului Fînațe, comuna Cîmpani (Bihor) ● Sub titlul *Însemnări din 23 ani de activitate diplomatică*, la Moscova, *Mejdunarodnaia jizni* publică extrase din caietele de note ale Aleksandrei M. Kollontai, prima femeie ambasador din lume ● Tezaur dacic de podoabe din argint — brățări și fibule —, de un tip necunoscut pînă acum în Oltenia, descoperit pe malul Dunării, în zona satului Izvorul Frumos, jud. Mehedinți ● Cînd s-a deschis primul muzeu în Marea Britanie? În 1683, pe lîngă Universitatea Oxford. Taxa se percepea în funcție de durata vizitei ● În numărul 3/1988 al revistei americane *East European Quarterly* a apărut articolul *Precursori ai Academiei Române (1867)*, semnat de prof. dr. Cornelia Bodea ● Un megalit de tip dolmenic (1,5 tone greutate), avînd gravate o serie de însemne (cercuri, semicercuri, reprezentări ale cultului solar) se află pe valea Paltinu, în apropierea satului Gura Haitei, comuna Șarul Dornei ● Descoperirea recentă în județul Yuannou din R.P. Chineză a rămășițelor unui paleopitec, în vîrstă de 4 milioane de ani, înclină balanța în favoarea acelor antropologi care consideră Asia leagănul umanității ● Sondaje efectuate în incinta cetății feudale de la Feldioara (Brașov) au evidențiat o așezare datînd din a doua epocă a fierului (cultura La Tène) ● Vechii egipteni foloseau drept calendar... Nilul. Creșterea apelor lui, aproximativ între 10 și 15 martie, marca sosirea noului an ● Două tezaure monetare, de 38 și, respectiv, 666 denari romani imperiali de argint, scoase la iveală în așezarea carpică de la Horniceni, jud. Neamț ● Prof. Turan Yazgan, din Turcia, prezintă în publicația turcă *Metal Işçileri* articolul semnat de prof. Mihail Guboğlu în *Magazin istoric*, nr. 5/1988, privind întemeierea manufacturii de postav de la Chiperești ● Cea mai veche roată din Europa (are cca. 2 500 ani) descoperită nu departe de lacul Neuchâtel, în Elveția ● Un basorelief (păstrat fragmentar) înfățișînd cavalerul trac — aflat în localitatea Oituz, nu departe de Năvodari (ne semnalează colaboratorul nostru Cristian Matei) ● „Vreau ca în secolele ce vor veni după mine să se vorbească despre ce am fost, ce am gîndit, ce am vrut" (Talleyrand). La aniversarea a 150 ani de la moartea (17 mai 1838) celebrului ministru de externe francez din timpul Directoratului, Consulatului, Imperiului și Restaurației, în str. Saint-Florentin, nr. 2, din Paris, casa lui a fost declarată monument istoric ● La Leningrad — după mai bine de 160 ani, pornindu-se de la un desen lăsat de A.S. Pușkin — a fost recent identificat locul unde au fost înmormîntați, în mare taină, decembriștii Pestel, Rîleev, Bestujev-Riumin, Muraviov-Apostol, Kohovski: în incinta actualei întreprinderi „Almaz", de pe malul Nevei Mici.

„NE TREBUIE REGELE SAU CAPUL DUMNEAVOASTRĂ"

ANDRÉ CASTELOT

Să urmărim, în continuarea paginilor publicate în numărul trecut al revistei noastre, modul în care prinderea și aducerea lui Ludovic XVI de la Varennes la Paris a potențiat și descătușat sentimentele antimonarhiste ale poporului francez, pregătind măsura revoluționară a detronării, ulterior a decapitării regelui, și proclamarea Republicii.

Veşti alarmante

Deputaţii decid de îndată să ia toate măsurile pentru a proteja persoana regelui. În vederea executării acestor dispoziţii, domnii Latour-Maubourg, Pétion şi Barnave vor pleca la Varennes şi în alte locuri unde va fi necesar, în calitate de comisari ai Adunării naţionale; ei vor fi însoţiţi de dl. Dumas, aghiotant general al armatei, însărcinat să execute ordinele lor.

Cu puţin înainte de ora 4, în dimineaţa zilei de 23 iunie 1791, cei trei deputaţi merg să-l caute pe Dumas, în str. Thévènot, şi se îndreaptă împreună către bariera Saint-Martin.

Ajunşi acolo, în ciuda prezenţei celor doi uşieri ai Adunării aşezaţi pe capra trăsurii, garda naţională vrea să-i împiedice să îşi urmeze drumul. Se duc tratative şi, nu fără greutate, soldaţii îi lasă pe deputaţi să treacă.

Se face ziuă de-a binelea cînd trăsura o apucă pe drumul către Bondy.

Bineînţeles, discuţia care se înfiripă între cei trei deputaţi ce reprezentau fiecare o nuanţă, o grupare din Adunare — se învîrteşte în jurul punctului cel mai fierbinte: „ce să se decidă cu regele".

— Este dificil, foarte dificil să ne pronunţăm, lansează regalistul Latour-Maubourg; a fost fraier şi s-a lăsat dus. Este un nenorocit care îţi provoacă milă.

— Dumneata ce crezi, Pétion? întreabă Barnave. Pétion este deputatul cu ideile „cele mai avansate" şi cei doi colegi ai săi au convingerea că el „îl va condamna pe rege cu toată asprimea legii". Dar viitorul girondin, neîndepărtîndu-se cu totul de ideea de a-l trata pe rege ca pe un imbecil incapabil să ocupe tronul, sugerează nu înlocuirea lui Ludovic XVI printr-o republică, ci numirea unui tutore al regelui care nu ar putea să fie decît un consiliu naţional.

Dumas preferă strategia în locul politicii. El admiră peisajul.

La ora nouă dimineaţa, pe cînd luau masa la Ferté-sous-Jouarre, deputaţii află că familia regală şi escorta ei au părăsit Varennes şi au petrecut noaptea la Châlons. Deputaţii ajung la Château-Thierry la miezul nopţii şi, la ora 3, la Dormans, în vreme ce se schimbă caii de poştă, mănîncă pe fugă la „Hanul Luvrului". Nu vor nici măcar să se aşeze, spre marea dezamăgire a primarului oraşului, Jean-Baptiste Truet, proprietarul localului. Regele nu este acum prea departe şi, fără încetare, curierii aduc veşti alarmante: „Cavalerişti inamici au fost văzuţi pe partea dreaptă a Marnei... Trupa de patrioţi voluntari care supraveghează cupeul regal este prea mică şi nu ar fi capabilă să reziste unei trupe instruite... Regele va fi prins dintr-o clipă în alta... Varennes e distrus... locuitorii masacraţi..."

Comisarii se grăbesc; de-a lungul drumului întîlnesc bărbaţi înarmaţi cu coase, care se îndreaptă spre est, spre frontieră. Puţin după ora 7 seara, trăsura se opreşte; se vede avangarda cortegiului regal. Deputaţii coboară. Cupeul este oprit în faţa fermei Chêne-fendu, pe malul Marnei. Precedaţi de un uşier, cei trei deputaţi înaintează către cupeul înconjurat, cum ne spune Dumas, „de o mulţime gălăgioasă şi în mare agitaţie". Pétion se opreşte la portiera cupeului. Dinăuntru se auzeau zgomote nedesluşite. Regina şi Madame Elisabeth apar vizibil emoţionate.

— Domnilor, spun ele precipitat, cu lacrimi în ochi, domnilor! ah! domnule Maubourg! ah! domnule Barnave! Să nu se întîmple cumva o nenorocire, nu cumva oamenii care ne însoţesc să fie victime, să nu se atenteze la viaţa lor. Regele nu a vrut să plece din Franţa.

— Nu, domnilor, spune regele volubil, nu părăseam Franţa, am declarat lucrul acesta şi este adevărat.

Pétion întrerupe ceea ce el numeşte „cotcodăcitul", pentru a-i citi regelui decretul Adunării care îi investea cu puteri depline pe comisari.

Tentativa regelui de a fugi din Franța, în iunie 1791, a eșuat în localitatea Varennes. Cortegiul regal s-a reîntors la Paris, sub o puternică escortă

Apoi, urcîndu-se pe capra trăsurii, Pétion îl citește încă odată întregului cortegiu, repetînd de două ori că Dumas „este însoțit de escortă și că trebuie să i se dea ascultare".

— Cred că este mult mai bine, spune el, coborînd de la „tribuna" sa; să luăm loc în cupeu.

„Calmul Parisului"

Cei trei deputați nu încap toți înăuntru, așa că Latour-Maubourg va călători în compania celor două cameriste. Abia intrați în cupeu, Pétion și Barnave își dau seama de dificultatea situației.

— Dar, Sire, vă jenăm, vă incomodăm; este imposibil să încăpem aici.

— Doresc ca nici una dintre persoanele care m-au însoțit să nu iasă. Vă rog să luați loc, o să ne mai strîngem, va fi loc și pentru dumneavoastră.

Regina îl ia pe Delfin pe genunchi și Barnave se așază în fundul cupeului, lîngă rege. Pétion se strecoară pe bancheta din față, între Madame Elisabeth, sora regelui și doamna de Tourzel. Se mai strîng și începe și Madame Royale, fiica regelui. „Cotcodăcitul" reîncepe.

Cuvintele se strivesc, se încrucișează, fiecare spune același lucru. În sfîrșit, se face puțină ordine. Maria-Antoaneta cu un surîs palid, vrea să-l îmbuneze pe Pétion:

— Domnilor, am fost de dimineață la slujbă... dar o slujbă constituțională!

— Acestea sînt slujbele pe care trebuie să le asculte regele, răspunde Pétion cu răceală.

Deputatul republican este de-a dreptul stupefiat de „aerul de simplitate" al familiei regale. El își închipuia pe rege și pe regină așa cum îi apăruseră la ceremonia de învestitură. Acum, este cu totul zăpăcit de ușurința cu care ei tratează situația. Maria-Antoaneta și Madame Elisabeth se adresează una alteia cu „surioară"; regina îl saltă pe genunchi pe Delfin; regele oferă de băut. Barnave refuză, dar Pétion acceptă cu încîntare și, așa cum va povesti Maria-Antoaneta doamnei de Campan, „lovește cu paharul gîtul sticlei pentru a arăta că are suficient vin".

Ludovic XVI poartă un costum închis la culoare, plușat, lenjeria este foarte murdară; pălăria cu galoane se balansează în plasa cupeului. Tînărul prinț are de două sau trei ori probleme și, spre uimirea lui Pétion, chiar regele îl desface la pantaloni. În ciuda atmosferei înăbușitoare, conversația continuă „cu ușurința pe care o remarci doar între prieteni". Se rîde chiar. Sînt atît de tineri! Cel mai vîrstnic, regele, nu are decît 36 de ani! Maria-Antoaneta are cu un an mai puțin, Madame Elisabeth are 27, Barnave 30, iar Pétion 32!

Nici unul nu va supraviețui vijeliei.

Sîmbătă dimineața, pe 25 iunie 1791, părăsesc Meaux, unde au petrecut noaptea. Pétion discută cu regina despre „calmul Parisului". De fapt, „o agitație surdă, dar îngrozitoare, se răspîndește în toată Capitala" după cum constata un ziar al timpului. În atmosfera de etuvă a acestei săptămîni înăbușitoare, sub un cer din care furtuna amenință fără a izbucni, pasiunile sînt alimentate, stîrnite, de gazetari și pamfletari. Palais-Royal mișună de purtători de moțiuni, care strigă:

— Francezi. detronați-l pe regele vostru; numiți judecători dintre deputății voștri pentru a-l condamna, dacă este nevoie, la moarte. Sfîșiați-o pe regină.

În cartierul Saint-Germain, o vînzătoare de pește se laudă că „vrea să mănînce inima reginei la grătar". Cum s-a putut săpa o asemenea prăpastie între suverani și francezi, între rege și poporul său?

Pentru rege, cei 20 ani care s-au scurs au fost plini de bunăvoință și de dragoste pentru supuși, 20 ani de ignoranță, ezitări, erori, grosolănii și mai ales inconștiență și slăbiciuni. Pentru regină, au fost 20 ani de farmec, de bunătate și generozitate. Pentru supușii ei, 20 ani de oarbe prietenii, de ranchiune prea dîrz ținute minte, de cochetărie, de ușurință și mai ales 20 ani de impertinențe și bătaie de joc.

Ajunși în pădurea de la Bondy, cei doi suverani pot măsura, pentru prima oară, prăpastia care îi separă de supușii lor. „O gloată turbată — expresia este a lui Dumas — iese din pădure și se aruncă asupra gărzilor naționale. În zadar sînt împinși, căci trec pe sub crupele cailor și printre roți și atacă cupeul. Un nor gros de colb nu-ți permitea să vezi la mai mult de o sută de pași. Regina este principala țintă a atacului. Maria-Antoaneta, pentru a liniști mulțimea, îl ia pe Delfin în brațe. Numaidecît se aude o voce;

— Bine face să ne arate copilul, doar știm că nu este al lui papa Ludovic!

Regele aude insulta, pălește dar nu spune nimic. Lacrimi țîșnesc din ochii reginei, în vreme ce Delfinul țipă înspăimîntat.

Cupeul o pornește din nou la drum, supraîncărcat de bărbați și femei. Sînt peste tot: pe capră, pe oiște, chiar și pe imperială.

Ca și cum n-ar fi fost nimic...

Ceva mai tîrziu, un nou incident. Garda națională călare, care însoțește trăsura de la Meaux, și grenadierii căpitanului Lefebvre încep să se bată între ei; fiecare pretinde că postul de onoare i se cuvine lui. Este un amestec viu, în care baionetele scapără în jurul trăsurii. Dumas nu mai reușește să se facă auzit. Barnave își scoate atunci capul prin portieră, acoperind tumultul cu vocea lui:

— Gîndiți-vă, colonele, răspundeți cu capul dumneavoastră de salvarea familiei regale!

Dumas, biciuit de vocea tînărului deputat, reușește să degajeze cupeul și grenadierii au cîștig de cauză.

În apropiere de Pantin, cortegiul se ordonează. Cupeul regal este urmat de un lung car acoperit de ramuri de palmier pe care se află Drouet, Guillaume și micul grup de varenezi care-l arestase pe rege. Apoi vine cabrioleta cu cele două cameriste.

La barieră așteaptă La Fayette. Trăsurile opresc. Ludovic XVI cere un pahar cu vin „pe care îl soarbe dintr-o înghițitură". După aceea, în ropotul tobelor, cortegiul străbate Parisul.

După plecarea din Varennes, un imens tumult, un concert de urlete i-a însoțit permanent pe nefericiții prizonieri. Aici, în afară de sunetul tobelor care bat într-un ritm funebru, este liniște.

O strivitoare liniște, o liniște care este o insultă, de o sută de ori mai rea poate decît insultele din pădurea Bondy. Garda națională veghează șoseaua, cu armele întoarse, de parcă ar fi vorba

Ludovic XVI așa cum îl vedea un gravor contemporan, încă înainte de episodul Varennes

de funeralii. În spatele soldaţilor este poporul; oamenii sînt liniştiţi dar sumbri, cu pălăriile trase bine pe cap. Mulţi bărbaţi sînt înarmaţi cu suliţe, spade şi cuţite.

Trăsura, tot supraîncărcată de ciorchinele de patrioţi, ajunge la bariera de la Étoile şi coboară pe Champs-Elysées. „Participarea poporului, scrie Pétion, era imensă şi părea că întreg Parisul şi împrejurimile sale se reuniseră pe străzi. Niciodată un spectacol mai impunător nu s-a prezentat privirilor omeneşti. Acoperişurile caselor erau pline de bărbaţi, femei şi copii".

Maria-Antoaneta suferă cel mai rău. Delfinul se apleacă pe una din portiere pentru a privi spectacolul străzii. Regele îşi plimbă privirea năucită asupra mulţimii. În faţa cupeului merg opt tunuri şi în spate tot pe atîtea, cu fitilul aprins. Domnul de La Fayette călăreşte un superb cal. Un panaş alb la pălărie îl face vizibil de departe. Comandă toată această trupă cu demnitatea unui erou, povesteşte un martor ocular.

Şi tot timpul, acel praf gros, învolburat, care năvăleşte prin ferestrele coborîte, acoperind rochiile femeilor şi costumul negru al regelui cu un strat albicios, amestecîndu-se cu sudoarea şi desenînd brazde negre pe feţele acelor oameni, care erau foarte departe de a înţelege motivele urii cu care erau întîmpinaţi.

Mulţimea n-a lăsat, prin Place de la Concorde, decît un culoar îngust de trecere. Iar trăsurile se conformează. Imediat ce au pătruns în grădină, se închide podul turnant, în faţa căruia, un an şi jumătate mai tîrziu, se va ridica eşafodul.

Cupeul se opreşte în dreptul grădinilor. Portiera se deschide, regele apare şi se îndreaptă calm spre castel. O liniştе sfidătoare îl întîmpină. Coboară copiii, apoi regina. Doi deputaţi, pe care Maria-Antoaneta îi detestă, ducele de Aiguillon şi vicontele de Noailles, o însoţesc.

Cîteva minute mai tîrziu, toţi se reunesc în încăperea care se află înaintea camerei regelui. Pétion, care a fost brutalizat de una dintre gărzi, se curăţă de praf. Dumas, care şi-a pierdut pălăria, spada, centironul, are hainele sfîşiate. O mînecă de la rochia fiicei regelui, Madame Royale, este ruptă. „Regele şi familia sa stau acolo — ne spune Pétion — ca nişte simpli călători obosiţi, în dezordine, sprijiniţi de mobile".

Pétion cere de băut lui Madame Elisabeth şi sora regelui comandă bere. „Ar fi trebuit să vedeţi scena pentru a crede, scrie Pétion. Părea că regele s-a întors de la o partidă de vînătoare; i se făcu toaleta. Dacă îl vedeai, dacă îl studiai cu atenţie, n-ai fi putut nicicum ghici ce s-a petrecut. Era tot atît de flegmatic şi aşa de liniştit de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Începu să dea pe loc reprezentaţii; toţi cei care îl înconjurau — valeţi în costume obişnuite — nu păreau să se gîndească la evenimentele care avuseseră loc".

Maria-Antoaneta, retrasă la ea, îşi scoate pălăria. Părul ei, blond cu cinci zile înainte, a devenit alb de-a binelea, ca al unei femei de 70 ani. Cît despre rege, se mulţumeşte să noteze în jurnalul intim: „Am luat puţin lapte".

Partidul republican, născut în urma dramei de la Varennes, va mai aştepta 14 luni pentru a arunca cît colo monarhia. La 10 august 1792, într-o dimineaţă scăldată de soare, Ludovic XVI, uluit şi fără forţă, a părăsit Tuileries, pentru totdeauna. Regina şi Madame Elisabeth îl urmau, încercînd să-şi ascundă lacrimile.

Micul Delfin, care se amuza împrăştiind frunzele cu picioarele, avea să dispară, nu se ştie unde. Doar Madame Royale care, la braţul mătuşii sale, plîngea încet, a revenit într-o zi la Tuileries.

Adică peste 22 ani! ■

Traducere de
Elena-Liliana IONESCU

●

Celebrul istoric Theodor Mommsen (1817-1903) era deprins să-şi aprindă singur în fiecare seară lampa cu gaz, dar niciodată nu găsea chibriturile, fiindcă nu le punea la locul lor. Într-un rînd, în timp ce istoricul se afla într-o călătorie de studii, în locuinţa sa a fost introdusă lumina electrică. La înapoiere, Mommsen a declarat furios că nu renunţă în ruptul capului la lampa sa.

— Perfect, i-a răspuns soţia. Dar încearcă totuşi, şi ai să vezi cît de practică e lumina electrică: apeşi pe buton, ai lumină în casă, poţi să cauţi chibriturile şi să-ţi aprinzi lampa cu gaz.

●

Cunoscutul general englez John Churchill, duce de Marlborough (1650-1722), strămoşul lui Winston Churchill, era bine cunoscut pentru zgîrcenia sa. Într-o zi, cineva l-a solicitat să-l sprijine în ocuparea unui post.

— Dacă îl voi căpăta, i-a spus respectivul, puteţi conta pe 1 000 guinee şi vă dau cuvîntul meu de onoare că nu voi spune nimănui nimic...

— Ştii ceva, domnul meu? Dă-mi 2 000 guinee, îţi dau imediat postul şi, dacă-ţi face plăcere, poţi să povesteşti cui vrei...

●

Marele scriitor şi filosof francez François-Marie-Arouet Voltaire (1694-1778), fiind invitat la curtea regelui Prusiei, Frederic cel Mare (1740-1786), şi-a permis să critice cu nonşalanţă bucatele servite la masă.

— Credeţi-mă, i-a replicat regele, de multe ori, pe cîmpul de luptă, eu mă mulţumesc şi c-o bucăţică de pîine uscată...

— Vă cred, Maiestate, a replicat la rîndul său Voltaire, dar atunci nu sînteţi oaspetele meu!

APRILIE 1939

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Apare primul număr din Muncă și voie bună, revistă culturală săptămînală editată de Ministerul muncii; director Mihail Sadoveanu, redactor șef Octav Livezeanu.

● La 16 aprilie are loc inaugurarea noului sezon de zbor al companiei L.A.R.E.S., societatea de navigație aeriană română, ale cărei aparate asigură transportul călătorilor și mărfurilor pe trei linii internaționale și cinci linii interne.

● Rectoratul Universității din București reamintește studenților că în ziua de sîmbătă 22 aprilie, ora 6 după-amiază, se va ține, în Aula cea mare a Facultății de drept, în cadrul cursurilor de apărare pasivă, conferința Gazele de luptă și detecția lor. Intrarea este publică. Frecvența studenților este obligatorie.

● George V. Bibescu, președintele Federației Aeronautice Internaționale, revine în țară după un raid aviatic de cca. trei luni în Africa Ecuatorială, timp în care a străbătut peste 25 000 km.

● O altă publicație — Spectacolul, scoasă de Ion Anestin, „revistă de teatru, cinematograf, muzică și plastică"; în paginile ei semnează: Pompiliu Constantinescu, N. Carandino, Costin I. Murgescu.

● În librării, studiul Psychologie consonantiste de dr. St. Odobleja, 2 volume, 800 pagini. „Medicul căpitan Odobleja — notează Timpul — are meritul, indiferent de aprecierea ce va obține cartea, de a fi avut curajul să publice într-o limbă străină o lucrare voluminoasă și documentată care denotă muncă și spirit de jertfă materială, mărind astfel prestigiul medicinii militare".

● Puțin timp a mai rămas pînă la deschiderea Expoziției internaționale de la New York. Prof. Dimitrie Gusti, comisarul general al României la această manifestare internațională, conduce personal ultimele preparative pentru organizarea pavilioanelor țării noastre. Au fost trimise 25

Mediterana focar de război. Între patru ochi cu frontiera germană. Grave incidente la frontiera ungaro-slovacă. Vase de război germane trec prin Canalul Mînecii...

Iată cîteva titluri de articole și comentarii apărute într-o singură zi, 23 aprilie, în două publicații bucureștene de acum cinci decenii[1]: *Azi* (director Zaharia Stancu) și *România* (director Cezar Petrescu). Ele oglindesc situația tot mai încordată pe plan internațional — cînd pacea este grav amenințată de politica de agresiune promovată de Germania nazistă și Italia fascistă —, precum și îngrijorarea cu care opinia publică românească urmărește desfășurarea evenimentelor care prevestesc o nouă conflagrație mondială.

Împotriva războiului, masele populare din țara noastră se pronunță cu fermitate (după cum am văzut și din cronicile apărute în numerele precedente ale revistei), prin întruniri politice, prin acțiuni de protest, prin declarații în presă, prin felurite alte mijloace. Largi ecouri ale voinței de pace a maselor populare, în frunte cu muncitorimea mobilizată de partidul comunist, găsim și în paginile presei din această lună aprilie 1939. Într-un articol consacrat apropiatei sărbători a zilei de 1 Mai, ziua internațională a tuturor celor ce muncesc, săptămînalul *Azi*, de exemplu, consemnează în numărul său cu data de 30 aprilie: „Dacă ziua de 1 Mai — această singură sărbătoare a muncii — era o zi a biruințelor repurtate pe tărîm profesional, ea a fost întotdeauna și un prilej pentru manifestarea dorințelor de pace. Niciodată poporul muncitor, întors din tranșeele războiului, n-a uitat să ceară stăpînitorilor, cu acest prilej, să păstreze ceea ce cîștigase prin jertfe. Moțiunile votate în adunările ce s-au ținut în desfășurarea anilor de 1 Mai păstrează și azi mărturia unei voințe neclintite de pace".

La rîndul său, *Lumea nouă*, tot din 30 aprilie consemnează: „Masele muncitorești n-au încetat un singur moment să facă propaganda necesară și să preseze asupra guvernanților în sensul menținerii păcii pe principiile de drept public care să asigure popoarelor libertatea și independența lor. Ele reînnoiesc de 1 Mai 1939 apelul lor cald la colaborarea și solidaritatea popoarelor democrate și pacifiste, pentru ca prin forța lor, superioară, să poată instaura în toată lumea un regim de cooperație egalitară, economică și politică — chezășie sigură a păcii generale"[2].

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile din text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] Despre modul în care a fost organizată și s-a desfășurat marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 din Capitală și demonstrațiile din numeroase alte localități din țară, vezi și articolul din pp. 2-6 ale acestui număr.

Maria Tănase plecînd spre New York unde va concerta în cadrul Expoziției Universale

Winston Churchill (dreapta), într-o postură mai puțin știută — aceea de aviator

Continuă, în toată țara, acțiunea de strîngere de fonduri pentru apărarea națională, acțiune inițiată de guvernul român în contextul încordării situației internaționale după agresiunile fascisto-naziste și la care Victor Slăvescu — ministrul înzestrării armatei — se referă în însemnările sale inedite, tipărite în numerele anterioare ale revistei noastre. Presa publică zilnic știri despre contribuțiile bănești ale maselor populare la fondul apărării naționale. Astfel, funcționarii, lucrătorii și muncitorii societăților anonime „Forestiera", „Lamoș" și „Moroeni" și-au subscris salariul pe o zi; la fel funcționarii financiari din Buzău, muncitorii textiliști din București, ofițerii de rezervă din Craiova, pensionarii publici din Galați, salariații Ministerului finanțelor, funcționarii din Cluj etc.

„Am dorit și dorim pacea, scrie Cezar Petrescu în ziarul *România*, din 16 aprilie, referindu-se la această acțiune. Ne este mai necesară decît oricînd pacea noastră și pacea Europei întregi. Apărînd pacea noastră, apărăm în aceeași vreme și pacea Europei".

Hotărîrea maselor muncitorești de a apăra integritatea și suveranitatea țării este exprimată și într-o telegramă adoptată la 16 aprilie 1939 în cadrul adunării generale a breslei metalurgiștilor și trimisă primului ministru, Armand Călinescu. „Socotim — se spune în telegramă — că evenimentele prin care trecem sînt destul de grave și hoardele năvălitoare amenință să pună stăpînire pe bogățiile țării noastre. Dorim să ne spunem cuvîntul, acel cuvînt la care ne îndeamnă sentimentul național de a lupta cu dîrzenie împotriva acelora care vor să ne răpească independența și integritatea teritorială a țării noastre. Noi, muncitorimea, sîntem gata să ne dăm pentru apărarea patriei întreaga noastră viață".

Cu profundă îngrijorare, opinia publică românească ia cunoștință de retragerea Ungariei din Liga Națiunilor, la 12 aprilie, act izvorît din politica agresivă, revizionistă promovată de guvernul horthyst. După cum consemna într-un raport însărcinatul cu afaceri al Belgiei la București, atitudinea Ungariei generează „noi amenințări de complicații care se ivesc la frontiera româno-ungară".

A doua zi, la 13 aprilie, guvernele englez și francez, în declarații adoptate de parlamentele respective, acordă garanții politice României în eventualitatea unei agresiuni germano-horthyste. „România — scrie *Timpul* din 15 aprilie — și-a arătat din vreme voința ei de a-și apăra independența și hotarele. Ea a arătat, de asemeni, că urmărește cu toată hotărîrea o politică de pace și bună înțelegere cu toate puterile. Orice asigurări se pot da păcii, corespund intereselor României și politicii sale". La 15 aprilie, într-o conferință a consilierilor regali și a guvernului ținută la Palat, fruntașii politici ai țării își exprimă satisfacția pentru acordarea

Cronică măruntă

vagoane cu diverse obiecte. Două orchestre, conduse de Grigoraș Dinicu și Fănică Luca, avînd-o ca solistă pe Maria Tănase, vor concerta în cadrul restaurantului românesc.

● Se stinge din viață Sofia Dobrogeanu-Gherea, soția militantului revoluționar și intelectualului socialist C. Dobrogeanu-Gherea. Aceasta, scrie Lumea nouă, „i-a organizat soțului său un cămin liniștit și o viață de interior plăcută, dîndu-i posibilitatea să dea la lumină atîtea scrieri cu caracter literar și social din care s-au adăpat, ca de la izvoare sănătoase, cîteva generații de cărturari și muncitori. Rămasă văduvă săracă, Parlamentul țării de acum 10 ani îi votase — în semn de recunoștință pentru meritele culturale ale soțului său — o pensie viageră, grație căreia și-a prelungit cu decență bătrînețea".

● Dintr-o recenzie apărută în Revista istorică, publicație trimestrială condusă de N. Iorga: „Un tablou viu al vieții romane în cele mai strălucite zile ale Imperiului o dă Jérôme Carcopino, în La vie quotidienne à Rome à l'apogée de l'Empire, Paris, 1939. Siguranța prezentării arheologice se unește cu înfățișarea, de un strălucitor caracter literar, a obișnuințelor și moravurilor". [Cartea a apărut în românește, în 1979.]

● La 22 aprilie se inaugurează — printr-un concert — orga Ateneului care a fost cumpărată printr-o subscripție publică, inițiată de George Enescu. În cadrul concertului inaugural, organistul vienez Frantz Schütz, împreună cu orchestra simfonică dirijată de George Georgescu și corul societății „România", execută lucrări de Bach și Händel.

● Unde se bea cel mai mult ceai acum 50 de ani? O statistică publicată de Times arată că un englez bea, în medie, pe an, 1 800 cești ceai, un american — 700, un rus — 360, un german — 36, un austriac — 20, un

APRILIE 1939

Inaugurarea unui nou sezon de activitate a companiei de aviație civilă L.A.R.E.S.

Cronică măruntă

francez — 18, iar un italian 1/2 ceașcă. Nu a fost luat însă în considerație consumul de ceai din țări precum China, Japonia, India etc.

● Ansamblul de revistă „Cărăbuș", condus de C. Tănase, pleacă într-un lung turneu, pe ruta Istanbul, Cairo, Alexandria, Port-Said, Beirut, Tel Aviv, Haifa, Ierusalim, Atena.

● Cu colaborarea Academiei Române, se deschide expoziția Turismul în țările române acum un veac care, după cum scrie ziarul România, „înfățișează documentar mijloacele de transport, comunicațiile, găzduirea, stațiunile balneare, regiunile și localitățile turistice, mănăstirile și pozițiile pitorești ale Dunării, toate frumusețile naturale ale țărilor române din sec. XIX". Sînt expuse gravuri, stampe, desene etc. datorate unui mare număr de artiști români și străini din veacul trecut.

● La sala Dalles, Milița Pătrașcu expune sculptură și desene.

● Azi, prezentînd filmul Alexandru Nevski, în regia lui S. Eisenstein, notează: „Este un film al prezentului, în care trecutul istoric este evocat mai ales ca pretext. În tipologia filmelor de azi, Alexandru Nevski, prin voința progresistă pe care o afirmă, își face loc în rubrica artei luptătoare, a artei de baricadă".

● Profesorul Enrico Fermi, laureat al premiului Nobel, este silit să părăsească Italia, sub prigoana legilor rasiste. Ziarele anunță că a fost numit profesor la Universitatea Yale din S.U.A.

● O nouă publicație de cultură — bilunarul Ideea Nouă, sub conducerea lui N. Bagdasar, la care își anunță colaborarea C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici, Mircea Florian, Tudor Vianu, G. Vlădescu-Răcoasa, I. Zamfirescu, I. Conea, Edgar Papu. Revista „va publica eseuri, mici studii, informații culturale, recenzii și

acestor garanții, care, după cum se știe, nu au reușit însă să împiedice izolarea internațională a României, iar în momentul dictatului de la Viena din 30 august 1940 erau de mult inoperante. Tot în această ședință, este luată hotărîrea ca ministrul de externe român să efectueze o călătorie în mai multe țări europene, spre a sonda opiniile guvernelor occidentale în legătură cu poziția acestora față de România, precum și pentru a discuta cu liderii politici din statele respective probleme vizînd cooperarea economică, situația internațională, securitatea europeană etc.[1].

Comentînd călătoria peste hotare a șefului diplomației române — începută la 18 aprilie — *Lumea nouă* scrie, la 30 aprilie: „Interesul țării e angajat într-un moment istoric cînd se leagă trainice alianțe politice și importante convenții economice. Ca mandatar al țării, d. Gafencu a prezentat postulatele acțiunii externe a României care urmărește o politică de pace și colaborare".

În rîndul acțiunilor diplomatice promovate de statul român, evidențiind orientarea țării noastre spre menținerea tradiționalelor legături politice și culturale cu Franța, se înscrie și încheierea, în această lună aprilie 1939, a unei convenții culturale româno-franceze. Pentru a da o pondere deosebită evenimentului, din partea română, documentul este semnat de Grigore Gafencu, ministrul de externe, împreună cu Petre Andrei, ministrul educației naționale, iar din partea franceză de Adrien Thierry, ministrul (ulterior ambasadorul) Franței la București.

Însemnătatea acestui acord, arată Grigore Gafencu, „este de a consfinți în termeni precișii și limpezi tradiția limpede și precisă a culturii noastre comune și a legăturilor atît de vii de gîndire și de simțăminte care ne unesc". La rîndul său, Petre Andrei subliniază: „România este un stat pașnic, lipsit de tendințe imperialiste, doritor să pună în valoare toate forțele sale spirituale ca și bogățiile sale naturale pentru a dovedi lumii întregi ce valori este în stare să creeze și cu cît poate contribui la cultura universală".

Subliniind semnificația acestei importante convenții încheiate între cele două state, Adrien Thierry arată că documentul exprimă dorința de a acționa „pentru o afirmare comună a valorilor naționale cele mai nobile, [continuînd] să dezvolte spiritualitatea lor prin aportul reciproc al cuceririlor celor mai curate".

Paginile presei bucureștene conțin, și în această lună aprilie 1939, semnificative declarații ale unor personalități străine aflate în vizită în România, referitoare la realitățile românești, la politica de pace și colaborare promovată de țara noastră.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1989.

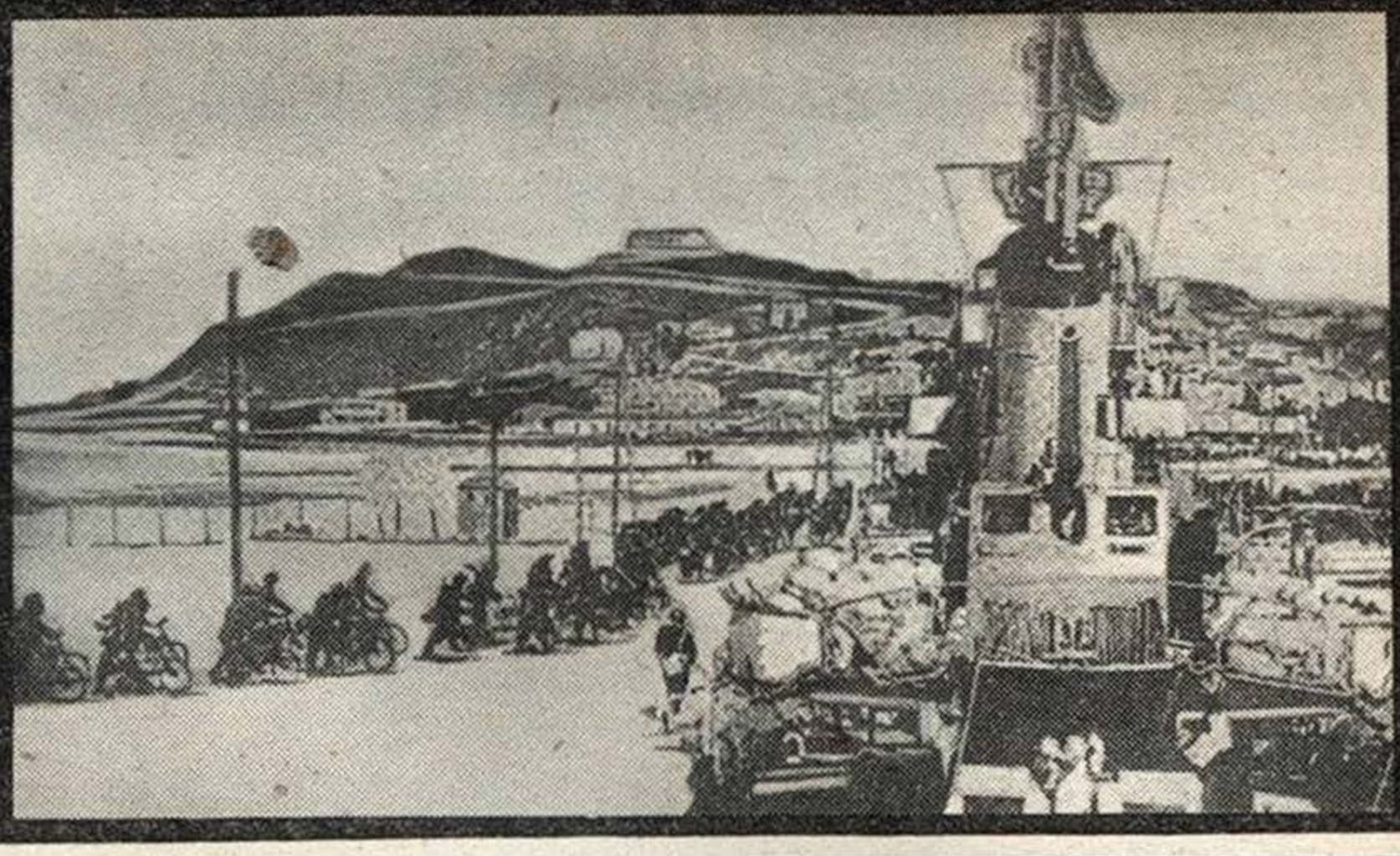

În aprilie 1939, cu toată dîrza rezistență opusă de poporul albanez, Italia fascistă ocupă Albania, agresiune întîmpinată cu indignare de opinia publică democrată din țara noastră; în imagine, trupe italiene debarcînd în portul Durrës (fotografie publicată de ziarul România din 16 aprilie)

Astfel, prof. Stanislaw Wedkiewicz, directorul Institutului de cultură poloneză din București, mărturisește: „Cunosc România de douăzeci de ani și, ca oricare polonez care s-a apropiat de viața românească, am învățat să iubesc interesanta dv. țară și să am stimă pentru marele efort creator pe care ea l-a făcut de la război încoace. Polonezii înregistrează cu vie satisfacție creșterea necontenită a forțelor economice și culturale ale vecinilor români. Pentru Polonia, o Românie puternică și prosperă este o necesitate vitală"

Revista *Transilvania*, sub genericul *Figuri și fapte pilduitoare din trecut*, publică sub semnătura dr. Vasile Bologa, un studiu consacrat începutului revoluției din 1848-1849 în județul Alba. Sînt rememorate momente și evenimente din lunile mai-octombrie 1848, respectiv din intervalul dintre a doua și a treia adunare națională a românilor de la Blaj.

La cea de-a treia adunare, ținută la 16/28 septembrie 1848 la Blaj, s-a hotărît organizarea armată a românilor, în scopul apărării revoluției[1]. Teritoriul Transilvaniei a fost împărțit în 15 prefecturi, conduse de un prefect și un subprefect. În județul Alba au fost organizate trei prefecturi: Cîmpeni, condusă de Avram Iancu, Blaj (prefect Axente Sever) și Turda (prefect Simion Balint). Într-una din taberele revoluționarilor, la Cricău, notează autorul „au fost și părinții mei, tatăl și moșul meu".

Marile publicații ale Capitalei continuă să-și informeze cititorii despre lupta antijaponeză a poporului chinez. „Cu toată superioritatea tehnică a trupelor japoneze, rezistența chineză devine tot mai de temut", scrie *Azi*, din 23 aprilie, subliniind mai departe că „apărîndu-și libertatea, poporul chinez va găsi toată forța necesară spre a bara calea agresorului".

Aceeași publicație tipărește, la 2 aprilie, în traducerea lui Mihnea Gheorghiu, un fragment din cartea ziaristei americane Agnes Smedley, *China se apără*. Înrolată în rîndurile Armatei a VIII-a, aflată sub conducerea Partidului Comunist Chinez, ziarista consemnează drumul eroic parcurs de ostașii chinezi care „își apără libertatea, împotriva forței" și luptă „pentru pace, pentru libertate, pentru țară". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1988.

Cronică măruntă

tot ce privește creația științifică și culturală românească".

● Sub titlul Bravo, Jean Gabin!, Ștefan Roll prezintă în ziarul Timpul filmul lui Jean Renoir Bestia umană (după romanul lui Zola).

● Directorul Teatrului Național, Camil Petrescu, în preocuparea sa de a îmbunătăți repertoriul și nivelul artistic al primei scene a țării, inițiază organizarea unei Școli de regie experimentală.

● Cele mai mari biblioteci ale lumii: Biblioteca Congresului (Washington) — 9 841 494 volume; Bibliothèque Nationale (Paris) — 4 500 000 volume; British Library (Londra) — 4 450 000 volume.

● În vederea deschiderii campaniei de săpături arheologice din jud. Tulcea, din ținutul Dunărea de Jos, rezidentul regal pentru acest ținut, prof. C.C. Giurescu, împreună cu prof. Scarlat Lambrino, directorul Muzeului național de antichități, vizitează obiectivele istorice și arheologice de la anticele așezări Dinogeția (Cetatea Bisericuța, Garvăn), Arrubium (Măcin), Troesmis (Iglița), Noviodunum (Isaccea), Heraclea (Enisala) (vezi și Magazin istoric, nr. 6/1976).

● La Muzeul militar național are loc o conefătuir a directorilor de muzee din țară, la care se discută „anteproiectul de convențiune internațională pe tru protecția monumentelor și obiectelor de artă în cursul conflictelor armate".

● Cîteva piese de succes pe scenele Capitalei. Scandal la Monte Carlo, de Sacha Guitry, cu V. Maximilian, Lucia Sturdza-Bulandra, Tantzi Cocea, Jules Cazaban, V. Ronea; Roata-n patru colțuri (Cvadratura cercului), de V. Kataev, cu Nineta Gusti, Radu Beligan, Al. Giugaru, în regia lui Victor Ion Popa: Iubire străine, de Frank Vosper, cu George Vraca și Beate Fredanov.

Repere istorice

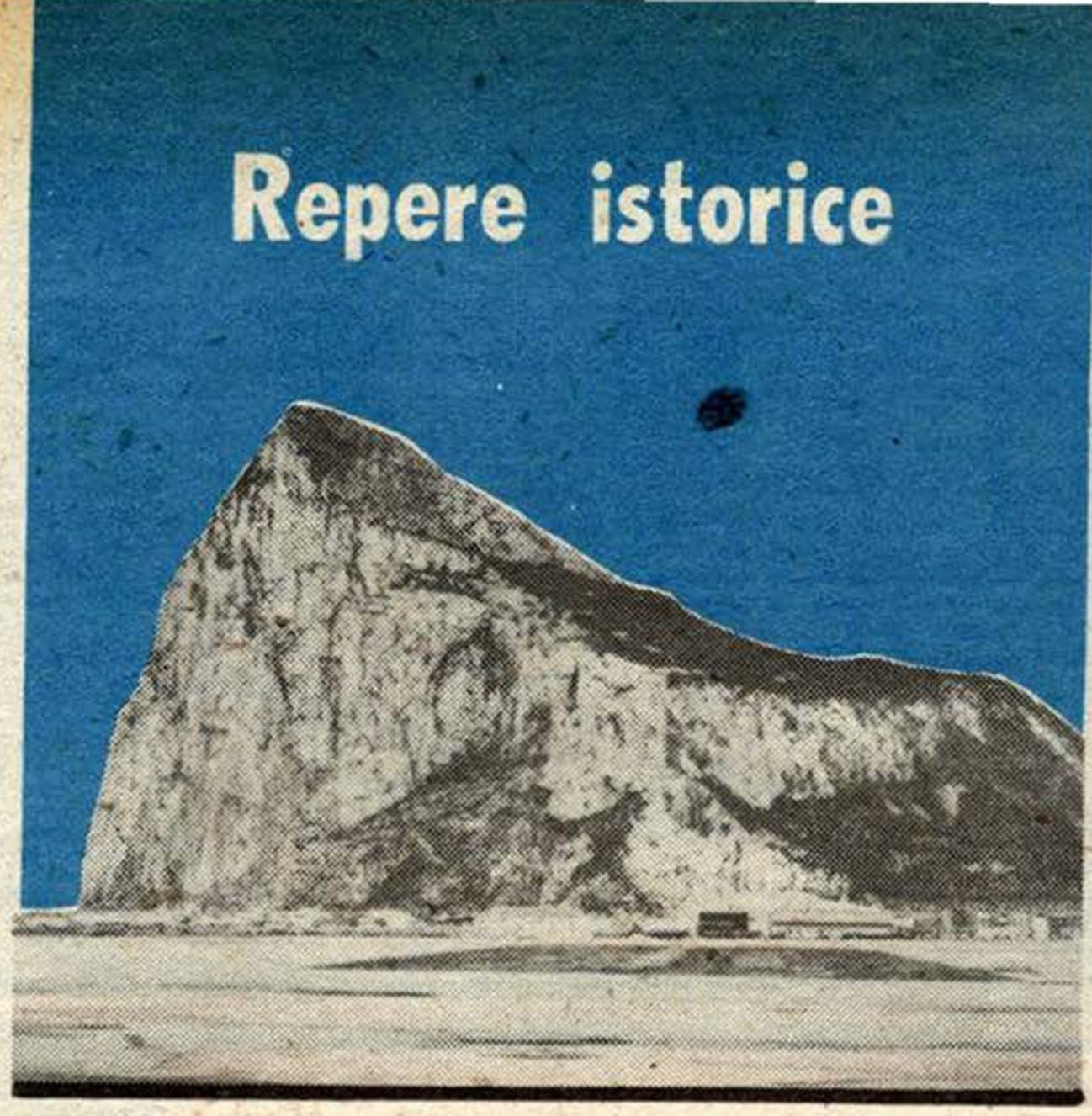

GIBRALTAR

MIHAI MANEA

Seara zilei de 4 iulie 1943. Pe aerodromul bazei militare britanice de la Gibraltar, la bordul unui aparat de tip „Liberator" urcau cîteva persoane oficiale, cu destinația Londra, în frunte cu generalul Wladislaw Sikorski, șeful guvernului polonez în emigrație. Ușile s-au închis și motoarele au fost puse în funcțiune. Avionul a început să ruleze pe pista de decolare, după care și-a luat zborul. Dar, spre stupoarea celor rămași pe aerodrom, după cîteva sute de metri aparatul s-a prăbușit în apele golfului de la poalele stîncii Gibraltar. Toți pasagerii au pierit, cu excepția pilotului, căpitanul ceh Prchal. Astfel, numele Gibraltar a fost asociat cu una dintre numeroasele enigme ale marii conflagrații mondiale, rămasă pînă azi insuficient elucidată.

* * *

În punctul cel mai apropiat dintre Europa și Africa, în sudul provinciei spaniole Andaluzia, acolo unde Marea Mediterană și Oceanul Atlantic își unesc apele, natura a zămislit un promontoriu stîncos, ce a fost transformat într-o puternică fortăreață: mai peste tot se profilează tuneluri și fortificații. Este Gibraltarul, stînca ce a jucat un important rol în istorie, fiind, între altele, obiectul a 14 asedii.

Legenda leagă nașterea acestui promontoriu de numele lui Heracle (Hercule), pus de Euristen, regele Argolidei, să caute la celălalt capăt al lumii merele de aur păzite de Hesperide.

— Te vei duce, Heracle, i-a poruncit regele Euristen, la marginile lumii, unde seară de seară coboară Helios — strălucitorul soare, ca să se odihnească...

Heracle a trecut marea în Africa, cu o plută pe care a lucrat-o dintr-un copac uriaș. De-aici, prin Libia, a sosit după multă oboseală, străbătînd tot pustiul, la capătul lumii[1]. Acolo-i o strîmtoare, unde se întîlnesc oceanul nesfîrșit, Africa și Europa.

Pentru că acest drum îl istovise mult, Heracle a vrut să lase, pe veci, o amintire a suferinței sale. Și-atunci a smuls — spune legenda — două stînci mari, albastre. Le-a așezat cu grijă, de-o parte și de alta, în strîmtoarea aceea care unea oceanul cu Africa și Europa.

Stîncile din strîmtoare s-au numit de-atunci „Coloanele lui Hercule". Ele domină, de-o parte și de alta, strîmtoarea Gibraltar, cale obligatorie de transbordare între nordul Africii și sudul Peninsulei iberice, „paznic al unei încrucișări de drumuri", cum le denumește guvernatorul britanic Sir William Jackson, în numărul din 22 mai 1988 al săptămînalului londonez *The Observer*.

Încă din 1848, descoperirile arheologice au dezvăluit aici, în peștera St. Michael, resturi de fosile asemănătoare omului de Neanderthal, ceea ce ne relevă Gibraltarul ca o arie timpurie de locuire de către om. Între populațiile ce au viețuit în aceeași zonă s-au aflat și fenicienii, de la care s-au găsit rămășițe ceramice, sticlărie și obiecte prețioase. Tot lor le-a aparținut și rezervorul subteran de apă ce poate fi văzut astăzi la Nun's Well, lîngă Europa Point. Fenicienii, împreună cu cartaginezii și romanii, au exploatat — cum scrie istoricul grec Strabon — resursele economice din zonă și au întemeiat așezări la Cadiz, Carteia și Algeciras.

În secolul VIII e.n., Gibraltarul a devenit scena incursiunilor arabe. În anul 710, o expediție de recunoaștere (de 500 pînă la 1 000 soldați), condusă de Tarif-ibn-Malik-Nakli, a debarcat la Tarifa Point, jefuind locurile din jur și luînd numeroși sclavi. În anul următor, 7 000 pedestrași și 500 cavaleriști, sub conducerea lui Tarik-ibn-Ziyad, au traversat strîmtoarea, cucerind Gibraltarul și Andaluzia. Pe stîncă a fost fondată o așezare musulmană, Djebel-al-Tarik (Muntele lui Tarik), din care derivă și denumirea actuală.

Prima epocă a dominației arabe în Gibraltar (711-1309) a coincis cu cucerirea arabă în Spania. O inscripție datînd din anul 740 menționează că pe stîncă se aflau fortificații, printre care și un castel. La începutul veacului XIV, Alonso Perez de Guzman a ase-

[1] Grecii vechi credeau că marginile lumii sînt coasta de asfințit a Africii și, în răsărit, Caucazul. La miază-zi era Libia, iar la miazănoapte așazisele ținuturi hiperboreene.

În imagine: un promontoriu stîncos, transformat, de-a lungul secolelor, într-o puternică fortăreață.

diat acest castel, preluîndu-l în numele lui Ferdinand IV, regele Castiliei (1295-1312). Castilia a început o intensă politică de colonizare în Gibraltar.

Un asediu arab, în 1316, a pus la grea încercare apărarea stîncii, pentru ca, în 1333, comandantul garnizoanei, Vasco Perez, să capituleze în fața arabilor, moment care a marcat începutul celei de a doua și ultimei epoci de dominație arabă. A fost o perioadă de accentuare a luptelor interne între formațiunile politice iberice feudale. Abia în 1462, de ziua Sfîntului Bernard, de atunci patronul spiritual al așezării, Alonso, conte de Arcos, a redat definitiv castelul și zona înconjurătoare Spaniei. Documentele atestă în acea epocă intensificarea comerțului, dezvoltarea culturii viței de vie și a pescuitului.

Carol Quintul, rege al Spaniei (1516-1556) și împărat al Germaniei (1519-155), a acordat o atenție specială consolidării fortificațiilor de la Gibraltar, cu atît mai mult cu cît, în 1540, zona a fost jefuită în mai multe rînduri de pirați sub diferite pavilioane. Ea a devenit astfel bază de acțiuni navale atît contra acestora, cît și a flotei otomane, ce urmărea controlul asupra Mediteranei[1]. Sub domnia regelui spaniol Filip III (1598-1621), situația economică a Gibraltarului a fost grav afectată de expulzarea populației de rit semit și islamic sau moriscos (grupare de elemente întreprinzătoare și deținătoare a numeroase secrete de producție). Succesorul său, Filip IV (1621-1665), a ordonat un amplu program de lucrări de fortificații — bastioane, șanțuri și platforme pentru piesele de artilerie —, încît, la jumătatea veacului XVII, așezarea era apreciată drept unul dintre cele mai întărite puncte de pe coastele Spaniei.

În 1662, Anglia, preluînd Tangerul, în Maroc, de la Portugalia, ca parte a dotei Caterinei de Braganza, soția regelui Carol II Stuart, și-a făurit pentru întîia oară proiecte să cucerească cetatea, proiecte pe care Parlamentul de la Londra le-a respins însă.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1986.

În schimbul Floridei

În anii domniei lui Ludovic XIV (1643-1715), curtea de la Versailles a impus pe Filip d'Anjou, nepotul Regelui Soare, pe tronul de la Madrid. Filip a devenit rege la 1 noiembrie 1700. În acea vreme, neglijarea întreținerii fortificațiilor a favorizat intențiile britanicilor, care urmăreau să construiască în acest punct strategic o puternică bază militară. La 21 iulie 1704, 2 000 soldați englezi au pus piciorul pe stîncă, iar 12 zile mai tîrziu, după un puternic bombardament naval, spaniolii s-au predat. Din acel an și pînă în prezent Gibraltarul s-a aflat sub stăpînirea unui corp expeditionar britanic; iar prin articolul 10 al tratatelor de pace de la Utrecht (1713)[2] a revenit Angliei. În sec. XVIII, reluarea stîncii de către spanioli a reprezentat orientarea fundamentală a politicii externe a Madridului, concomitent cu un permanent interes arătat de Londra. Într-o scrisoare din 1726 a regelui George I către Filip V al Spaniei, acesta propunea cedarea Gibraltarului în schimbul Floridei, dar tratatele de la Sevilla (1729) și Aachen (1748) au reconfirmat prevederile păcii de la Utrecht: Gibraltarul rămînea Angliei. În războiul de șapte ani (1756-1763)[3], stînca a fost baza operațiilor navale britanice în Mediterana, controlînd întreg fluxul naval.

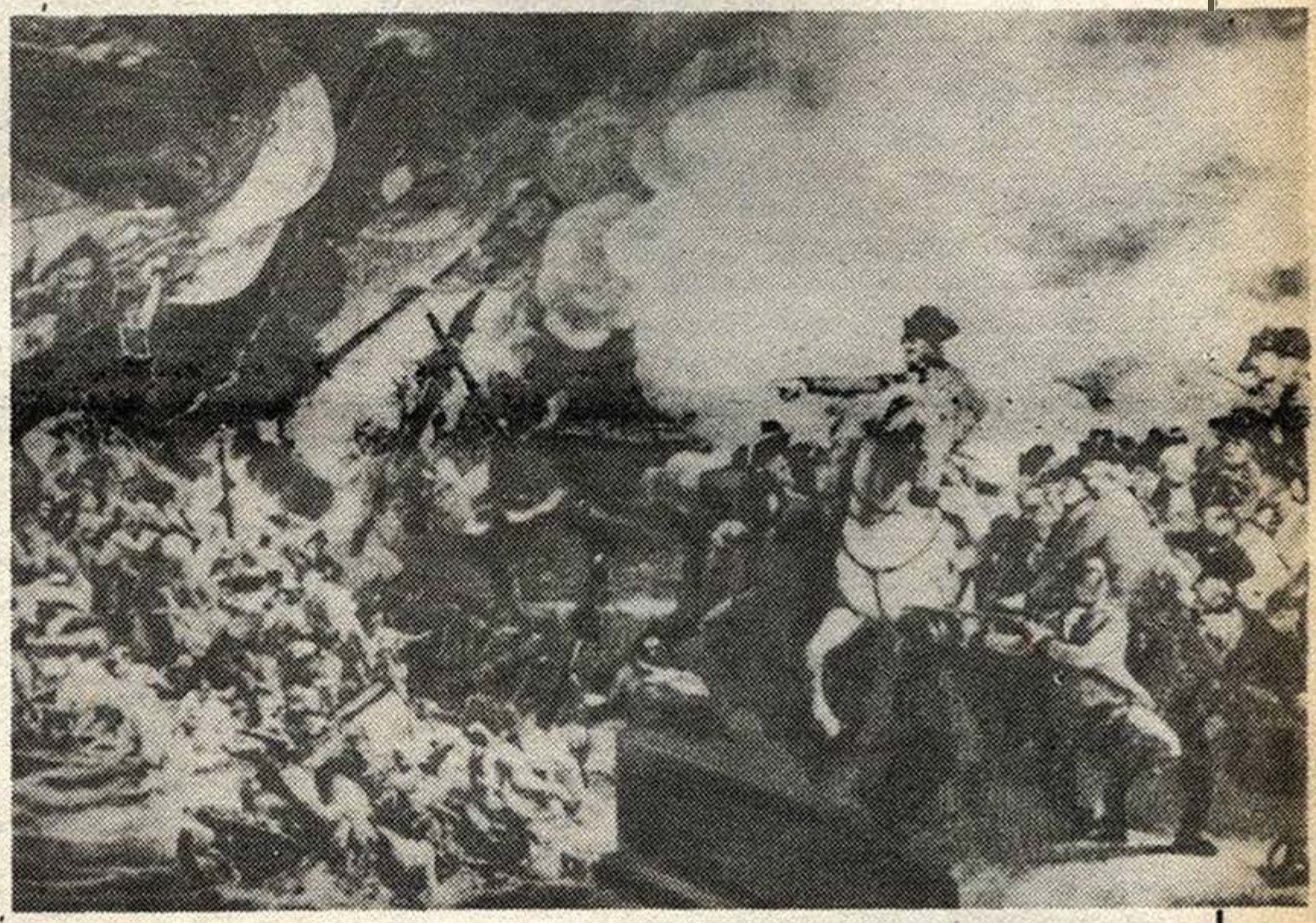

Asediul franco-spaniol al Gibraltarului, din 1779-1782, este sortit eșecului (pictură de epocă)

Cîțiva ani mai tîrziu după încheierea conflictului, britanicii au conceput un vast proiect de reconstrucție în zonă, sub supravegherea inginerului William Green și a generalului George Eliot. Au fost înălțate fortificații — printre care impresionanta Kings Bastion — și lucrări logistice, s-a completat garnizoana cu noi trupe, s-a îmbogățit cu 400 piese parcul de artilerie. Totodată, s-au întocmit cîteva schițe urbanistice, pentru asigurarea confortului aristocrației, iar vechea mănăstire franciscană a devenit reședința guvernatorului. Măsurile și-au dovedit eficiența în zilele

[2] Între 1713 și 1715 la Utrecht s-a elaborat un sistem de tratate între Franța, Spania, Anglia, Olanda, Rusia Savoia și Portugalia, participante la Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701-1714). Prevederile tratatelor de la Utrecht marcau sfîrșitul hegemoniei Franței în Europa.

[3] *Magazin istoric*, nr. 5/1974.

mărelui asediu franco-spaniol din 1779-1782, sortit din nou eşecului.

„Directiva de operaţii nr. 18"

O prosperitate economică a adus Gibraltarului veacul XIX, perioadă în care stînca a reprezentat un simbol al supremaţiei maritime a Londrei, un antrepozit uriaş şi o citadelă inexpugnabilă. Gibraltarul şi-a mărit considerabil rolul după inaugurarea, în 1869, a canalului de Suez[1], ceea ce a făcut posibilă înfiinţarea unei reţele vitale de comunicaţii pentru britanici: Gibraltar, Malta, Cipru, Suez, Marea Roşie, Aden, India. El a cunoscut o înfloritoare activitate comercială cu produse textile şi cărbune. Între 1893 şi 1905, a fost construit un mare complex naval, care adăpostea navele flotei britanice şi se adăuga fortificaţiilor existente, înzestrate cu tunuri cu bătaie lungă.

În anii primei conflagraţii mondiale, stînca a reprezentat un post înaintat de observaţie şi acţiune în disputa navală din Marea Mediterană şi Oceanul Atlantic, port de tranzit, punct de control al navelor de contrabandă, bază a patrulelor antisubmarine.

După războiul civil din Spania (1936-1939). Gibraltarul a devenit un punct fierbinte al lumii, primind numeroşi refugiaţi spanioli, iar la începutul anului 1939 a început construcţia unor mari adăposturi antiaeriene şi cazemate.

În perioada celui de-al doilea război mondial, Gibraltarul a devenit o bază strategică primordială pentru Marea Britanie, pe drumul dintre metropolă, Malta, Suez şi Capul Bunei Speranţe. El a adăpostit cartierul general al amiralului-şef al forţelor navale aliate din Atlanticul de Nord, un complex de escală, aprovizionare şi coordonare a operaţiilor din Marea Mediterană şi Oceanul Atlantic. Cu sprijinul submarinelor, al măsurilor de supraveghere aeriană, al unor cîmpuri de mine, paza strîmtorii Gibraltar s-a consolidat, încît, după 10 iunie 1940, data intrării Italiei fasciste în război, nici o navă a Axei nu a forţat trecerea prin şenalul naval.

Cu concursul regimului franchist de la Madrid, care a facilitat alimentarea cu combustibil sau refugierea submersibilelor hitleriste în porturile spaniole şi instalarea unor posturi de observaţie radio şi meteorologice în largul Gibraltarului, hitleriştii au căutat să ocupe posesiunea britanică. Înaltul comandament nazist a studiat încă din vara lui 1940 planul unui desant aerian asupra stîncii, cu scopul de a închide căile de acces în Mediterana. Fiind în vizită la Berlin, ministrul de externe spaniol Serrano Suñer a aflat despre aceste proiecte la 16 septembrie 1940. La 20 noiembrie 1940, Hitler a semnat „Directiva de operaţii nr. 18", cu numele de operaţia „Felix", prin care ordona cucerirea stîncii. O lună mai tîrziu, amiralul Canaris, şeful Abwehrului, a plecat în capitala Spaniei, pentru a-l convinge pe Franco să sprijine proiectele Berlinului. Într-o scrisoare trimisă lui Mussolini la 31 decembrie 1941, Hitler scria: „Spania a refuzat să colaboreze cu puterile Axei... Noi am terminat pregătirile pentru a trece frontiera spaniolă la 10 ianuarie şi pentru a ataca Gibraltarul la începutul lunii februarie". Teama şi ezitările Spaniei au dus însă la amînarea *sine die* a operaţiei preconizate.

Baza navală britanică a fost supusă şi altor pericole. În portul Algeciras, din imediata ei apropiere, a fost imobilizat pentru „reparaţii tehnice" cargobotul italian „Olterra". De fapt, nava a servit drept sprijin „oamenilor broască" din brigada de luptă „Scire", comandată de căpitanul de corvetă prinţul Valerio Borghese. Prin acţiuni îndrăzneţe, deplasîndu-se înot şi depunînd explozive de mare putere, scufundătorii italieni au avariat în interiorul portului, în intervalul ianuarie 1941-mai 1943, bastimente militare şi comerciale aliate, cu un deplasament de 60 000 tone.

Gibraltarul a fost şi ţinta cîtorva raiduri aeriene italiene. Bombele au provocat pierderi în rîndul populaţiei civile, inclusiv în localitatea la Linea de la Conception, de pe teritoriul Spaniei. Guvernul franchist s-a folosit de situaţia grea a oraşului şi, în 1942, a anexat aşa-numita „zonă neutră" de la graniţa cu Gibraltarul, provocînd noi tensiuni în relaţiile şi aşa încordate anglo-spaniole. În toamna lui 1942, subteranele fortificaţiei au găzduit centrul de comandă al operaţiei „Torch"[2], dirijată de generalul american Dwight D. Eisenhower. După ce convoaiele aliate s-au concentrat spre nordul Africii, coastele Algeriei şi Marocului, unde au lansat forţele de debarcare, Eisenhower s-a întreţinut aici şi a purtat tratative cu generalul francez Henri-Honoré Giraud, evadat din prizonieratul german de la Königstein[3] şi care părea destinat atunci de cercurile conducătoare din S.U.A. şi Marea Britanie conducerii forţelor Franţei Libere.

La Gibraltar s-a desfăşurat unul dintre cele mai semnificative acte ale operaţiei „Fortitude", imaginată de serviciul de informaţii britanic, pentru a distrage atenţia naziştilor de la grandioasa debarcare pregătită în vara anului 1944, pentru nordul Franţei[4]. La începutul lunii iunie 1944, un tînăr actor mobilizat în armata britanică, cu o înfăţişare izbitor de asemănătoare cu a mareşalului Bernard Montgomery, l-a înlocuit strălucit pe acesta, în vizitele de la Gibraltar şi Alger, încît Berlinul a tras concluzia că debarcarea s-a amînat. ■

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 8,9/1977; 2,3/1974; 4-6/1986; 4/1984.

1944-1945. UN PARAȘUTIST PE FRONTUL DE VEST

MAXWELL D. TAYLOR

La sfîrșitul anului 1944, balanța războiului începe să se incline definitiv de partea Aliaților, chiar dacă armatele germane mai rezistă. Comandamentul suprem sovietic definitivează planul operativ-strategic al forțelor sovietice pînă la sfîrșitul războiului din Europa și stabilește ca, într-o primă etapă, să se lichideze armatele germane din Prusia Orientală, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Austria. Într-o a doua etapă, se preconiza cucerirea orașelor Praga și Berlin și efectuarea joncțiunii cu forțele aliate ce înaintau dinspre vest. Lovitura principală avea să se dea spre centrul Europei, spre Berlin, în această operație fiind angajate fronturile bieloruse și ucrainene.

Pe frontul de vest, chiar dacă mai încetă decît se sperase, victoria Aliaților începea să se contureze limpede. În Olanda, Corpul VIII din Armata 2 britanică pătrunde cu o divizie de infanterie în orașul Venraij, aflat la numai 15 km de frontiera cu Germania. La ființă, în luna octombrie, Armata 9 americană care, după asigurarea flancului stîng al Armatei 1 canadiene (căreia i se cere să cucerească orașul Anvers), urmează să participe la cucerirea Ruhrului. Armata 2 britanică trece apoi la ofensivă, la vest de fluviul Meuse. Numeroase localități din Belgia și Olanda sînt eliberate, adeseori după lupte foarte grele.

La începutul lunii noiembrie are loc o conferință militară la Berlin, condusă de feldmareșalul Jodl, la care se stabilesc detaliile unei contraofensive germane în Munții Ardeni[1]. Numită în cod „Herbestübel", contralovitura germană se declanșează la jumătatea lunii decembrie. Germanii înaintează în Luxemburg și în Belgia, ceea ce obligă forțele aliate să-și concentreze atenția asupra Ardenilor. Generalul Eisenhower ordonă ca toate rezervele să fie dirijate spre acești munți.

Între luptele importante desfășurate în această zonă și în această perioadă, bătălia de la Bastogne se distinge în mod particular. Aflat la încrucișarea unor drumuri importante spre vest, orașul Bastogne este un punct esențial în planurile germanilor. Dar, deși înconjurat (faimoasa „pungă" de la Bastogne), el nu va fi cucerit de germani, în ciuda unor lupte grele. Mai tîrziu avea să se demonstreze că menținerea acestui oraș de către forțele aliate a însemnat un mare succes în planurile lor, deoarece, după Bastogne, germanii nu au mai fost capabili de vreo contraofensivă de amploare.

Generalul Maxwell D. Taylor și Divizia sa 101 aeropurtată au fost prezenți și la Bastogne, în miezul luptelor[2]. Rezistența și vitejia soldaților americani din această divizie, împreună cu efortul altor mari unități aveau să ducă la respingerea contraatacului german. În lunile următoare, luptele s-au deplasat pe teritoriul

[1] [2] *Magazin istoric*, nr. 5/1972; 2,3/1989

Forțele americane intră în orașul Bastogne

german. Generalul Taylor şi soldaţii săi ajunseseră atunci în Bavaria.

În degringolada ultimelor săptămîni, căpeteniile naziste mai intenţionau să reziste în munţi. Cucerirea de către Aliaţi şi a acestei zone era importantă, pentru că acolo, la Berchtesgaden, se găsea un fel de „centru" al nazismului, locul unde Hitler avea întîlnirile politice, în special în primii ani ai războiului.

Berchtesgaden este un orăşel medieval, vechi şi liniştit, din Bavaria, aflat la 145 km est-sud-est de Miinchen, astăzi lîngă frontiera cu Austria şi foarte aproape de Salzburg. Un orăşel care a avut un destin agitat. Situarea sa, într-un superb peisaj muntos, a fost rîvnită deseori, de diverse puteri. Salinele din împrejurimi, exploatate încă din veacul XII, au stîrnit o rivalitate permanentă între Salzburg şi Hallein. Înainte ca oraşul să fie încorporat, pentru un secol, regatului Bavariei, el a fost stăpînit de austrieci şi francezi.

Naziştii au hotărît să facă la Berchtesgaden o fortăreaţă. Ea va fi distrusă de un atac aerian al armatelor aliate, în aprilie 1945. Dar, pînă atunci, Berchtesgaden fusese multă vreme un loc de primire preferat al Führerului. La 12 februarie 1938, prin acordul de la Berchtesgaden, Hitler a impus lui Kurt von Schuschnigg, cancelarul Austriei, numirea nazistului Seyss-Inquart la Ministerul de Interne şi amnistia naţional-socialiştilor austrieci. Şapte luni mai tîrziu, s-a întîlnit, tot la Berchtesgaden, cu Neville Chamberlain; două săptămîni mai apoi se vor semna acordurile de la München. După izbucnirea războiului, tot la Berchtesgaden, Hitler se va întîlni cu unii dintre conducătorii altor ţări.

În adăposturile subterane ale acestei fortăreţe, divizia lui Taylor avea să descopere, cu surprindere, imensul tezaur de artă strîns de nazişti din teritoriile ocupate. „Aventura" unui paraşutist pe frontul de vest nu se putea încheia cu adevărat decît în ultimul punct german fortificat — aparent—„Cuibul de vulturi", din creierii munţilor.

Războiul în Europa luase definitiv sfîrşit. Şi acesta era faptul cel mai important.

Bătăi de cap pentru Ardeni

La începutul lunii decembrie 1944, mi s-a ordonat să mă întorc la Washington, să reprezint Corpul XVIII aeropurtat la discuţiile în legătură cu schimbările în organizare şi echipament ale diviziilor aeropurtate. Era evident, după atîţia ani de război, că multe modificări trebuiau operate în structura diviziilor aeropurtate. Experienţa de luptă şi campania din Olanda urmau a fi folosite. Am sosit la Washington la 6 decembrie. M-am prezentat la ministrul apărării, Henry Stimson, şi la şeful statului major, generalul Marshall, apoi am intrat într-o suită de conferinţe. Nu-mi era greu deloc să obţin schimbările dorite în organizarea diviziilor aeropurtate, mai ales că generalul Marshall spusese că, acum, comandanţii diviziilor combatante trebuie să obţină ce vor.

La sugestia lui, am inspectat un număr de unităţi aeropurtate şi am cercetat o parte din noul echipament în lucru: tunurile fără recul de 75 mm; noile tipuri de echipament de iarnă, noile avioane de transport, pe care compania Fairchild le construia la Hagerstown. Am mai vizitat şi Divizia 13 aeropurtată, din Carolina de Nord, care tocmai îşi încheia instrucţia, înaintea plecării în Europa.

Cînd drumurile mele erau mai în toi, presa locală a început să publice reportaje despre o nouă ofensivă germană în regiunea Ardenilor din Belgia, dar, cum păreau exagerări, nu le-am dat atenţie. Abia mă întorsesem din Olanda şi — comparativ cu ale noastre — cele mai multe unităţi germane mi se păreau slabe, cu un moral scăzut. Dar în dimineaţa de 21 decembrie, un anunţ oficial al Washingtonului, potrivit căruia era în curs un puternic atac, m-a făcut să mă întorc în grabă la Pentagon. Acolo am văzut pe o hartă simbolul albastru al Diviziei 101 aeropurtate, în centrul oraşului belgian Bastogne, înconjurat de o mare de simboluri roşii ostile. Toţi cei de acolo păreau a şti totul despre ce se întîmpla, în afară de mine, comandantul diviziei.

Mi s-a relatat repede situaţia critică creată în Ardeni, pentru Corpul VIII al generalului Troy Middleton. Ceea ce condusese la hotărîrea de a împinge în luptă cele două divizii aeropurtate, care se odihneau la Mourmelon, la vreo 100 mile depărtare. Ele s-au urcat în camioane şi au pornit în Belgia, la 18 decembrie, iar a doua zi au intrat în luptă, exact la timp pentru a opri înaintarea coloanelor germane.

Misiunea Diviziei 101 era să menţină principala răscruce de drum de la Bastogne. În felul acesta, înaintarea germanilor spre vest ar fi fost strangulată. Generalul de brigadă Tony McAuliffe, aflat la comandă în absenţa mea, desfăşurase regimentele de infanterie, pentru acoperirea principalelor drumuri de acces, şi ordonase colonelului Ewell, care comanda acum Regimentul 501 infanterie de desant, să înainteze şi, în limbajul manualelor militare, „să dezvolte situaţia".

Dar situaţia devenise foarte critică în acea zi de 21 decembrie. În noaptea precedentă, Bastogne fusese complet încercuit de germanii care veniseră dinspre vest, pe ambele părţi ale oraşului.

M-am dus la generalul Marshall, i-am făcut o prezentare orală a drumurilor mele de inspecţie din ultimele zile şi i-am cerut permisiunea să mă întorc imediat în Europa. A fost de acord şi, în ziua de 26 decembrie, am ajuns la Paris. Cum am aterizat, am sărit într-o maşină care mă aştepta şi am plecat spre cartierul general al lui Eisenhower, de la Versailles. Cu toate că purtam uniforma de general american, la intrare am fost obligat să-mi arăt actele înainte să mi se dea drumul. Era un prim semn al încordării care se întinsese din „punga" de la Bastogne pînă la Paris.

La cartierul general, m-am dus să-mi văd un vechi prieten, pe Walter Bedell-Smith, şeful de stat major al lui Ike. S-a împotrivit imediat cererii mele să fiu paraşutat la Bastogne, asigurîndu-mă că un detaşament al Diviziei 4 blindate rupsese liniile germane şi făcuse legătura cu Divizia 101 chiar în acea zi. A adăugat că tancurile americane evacuau mulţi răniţi din Bastogne, a căror soartă fusese prima preocupare a generalului Mc Auliffe. Smith nu avea decît cuvinte de laudă pentru vitejia Diviziei 101 la Bastogne, cunoscută acum în toată lumea, ca şi răspunsul monosilabic al lui Tony McAuliffe, dat comandantului german, care îi ceruse să predea oraşul: Nuts! (Aiurea!)

De la cartierul general am plecat imediat spre Mourmelon, să-mi iau echipamentul de luptă şi să-mi văd noul şef de stat major, pe Mike Michaels. Comandase Regimentul 502 de infanterie de desant, fusese rănit grav în Olanda şi abia se întorsese de la un spital din Anglia. L-am numit în locul lui Bud Millener, care murise între timp.

În „punga" de la Bastogne

Intenţionam să plec spre front a doua zi dimineaţa, dar, cum nu aveam somn, am plecat la miezul nopţii. La palatul Luxemburg i-am întîlnit pe generalii Bradley (Grupul 12 armată) şi Patton (Armata 3), amîndoi convinşi că lovitura germană slăbea şi că era vremea unui contraatac.

Părăsind palatul Luxemburg în jeep, m-am îndreptat spre nord, spre Arlon, în sectorul Diviziei 4 blindate. Am aflat că tancurile acesteia se retrăseseră din Bastogne, dar că drumul prin Assenois era încă deschis. Prietenii de la divizia de blindate mi-au oferit un tanc să intru în oraş, dar protecţiei lor i-am preferat mobilitatea şi mi-am păstrat jeepul. La ultima noastră oprire înaintea saltului spre Bastogne, am întîlnit trei corespondenţi de război. Se încălzeau la soba dintr-o cazarmă. Le-am arătat locul vacant din maşină şi m-am oferit să-l iau pe unul dintre ei cu mine. Toţi mi-au mulţumit, dar m-au refuzat. Pierdeau astfel un reportaj de primă pagină despre ceea ce, în acel moment, era cel mai spectaculos episod al războiului.

Drumul prin Assenois avea mai puţin de o milă. Era plin de resturile luptei de ieri: carcase arse de tancuri şi camioane calcinate. Am ştiut că eram pe teren sigur abia cînd am dat peste un grup de genişti ai Diviziei 101. Strîngeau

Paraşutişti germani capturaţi de trupe ale Armatei 3 americane, la Bastogne

proviziile parașutate ziua în sectorul diviziei.

Am ajuns în centrul orașului, la punctul de comandă al diviziei, la 27 decembrie, orele 4.10 p.m. Întunericul iernii cădea peste Ardenii acoperiți de zăpadă. La punctul de comandă, McAuliffe și statul major al diviziei s-au strîns pentru un pahar înainte de cină. În timpul reuniunii le-am descris reacția lumii din-afară la apărarea orașului Bastogne. Nu le venea să creadă cînd le-am spus că erau considerați eroi și s-au arătat indignați cînd au aflat că fuseseră „ajutați".

Divizia avea acum 700 ofițeri și 9 500 soldați. Mulțumită Diviziei 4 blindate, muniția fusese reînnoită și răniții evacuați. Deși rămăsese doar un drum deschis, era mai bine decît nimic. Am transmis prin radio că Divizia 101 aeropurtată era gata să se alăture operațiilor de ofensivă pe care le așteptam curînd. Era minunat să fii cu ai tăi. Una dintre marile mele dezamăgiri în timpul războiului a fost că am lipsit în primele zece zile ale luptei de la Bastogne. Dezamăgirea îmi era compensată de mîndria pentru bravura diviziei în lipsa mea și de bucuria de a fi întîlnit un ostaș remarcabil, pe Tony McAuliffe. Din păcate, datorită noii sale faime, aveam să-l pierd curînd. La Paris, Bedell-Smith îmi promisese să-i ofere comanda următoarei divizii disponibile. Ceea ce s-a și întîmplat peste cîteva zile.

Trei zile n-am făcut decît să merg în liniile de apărare și să vorbesc comandanților. Pozițiile unităților de pe linia frontului erau în general puternice, dispuneau de cîmp de foc și de observare bune. Orașul însuși se afla la încrucișarea principalelor drumuri care traversau Ardenii, încît germanii aveau o mare nevoie de el, atît pentru înaintarea lor spre vest, cît și pentru retragerea care începuse. Dar acum era prea tîrziu să-l mai obțină. Cu patru regimente de infanterie instalate ferm pe drumurile de acces, sprijinite de diviziile 9 și 10 blindate și de alte cîteva batalioane de artilerie, Bastogne nu putea fi învins. Dimpotrivă, a devenit baza potențială de plecare a atacurilor împotriva germanilor.

Vremea constituia, în multe privințe, un dușman cu mult mai de temut. Cerul era acoperit cea mai mare parte din timp, încît sprijinul aerian devenea nesigur. Evident, aceasta nu împiedica bombardierele germane să acționeze liber pe timp de noapte și, cum Bastogne se găsea la încrucișare de drumuri, îl găseau cu ușurință.

Am înțeles curînd că luptele nu s-au sfîrșit cu deschiderea drumului prin Assenois. Lupta cea mai grea de la Bastogne a avut loc după Anul Nou. A început la 3 ianuarie, în urma unui ordin de înștiințare din partea Corpului VIII, să pregătim un atac spre nord-est, în cooperare cu ofensiva generală a Armatei 3 a lui Patton. Am inițiat cîteva atacuri locale în lungul frontului. Simultan, Înaltul comandament german a ordonat noi atacuri asupra orașului Bastogne, dinspre nord-est, nord și nord-vest. Rezultatul a fost o serie de ciocniri dure, pe măsură ce coloanele se întîlneau în zăpadă și ceață. Din fericire, trupele noastre acționau într-un teren cunoscut, încît le-au produs germanilor pierderi grele, morții lor acoperind cîmpul ca niște bușteni peste care se așternuse zăpada.

A doua zi, 4 ianuarie 1945, inamicul, înfrînt în toate celelalte părți, și-a concentrat acțiunile în perimetrul de nord-vest. Dar și aici a fost dat peste cap după numai două zile de lupte. Pentru prima dată de la începutul bătăliei pentru Bastogne, germanii și-au dovedit capacitatea de a organiza atacuri simultane în locuri diferite. Dacă ar fi acționat la fel și pînă atunci, poate că deznodămîntul ar fi fost diferit pentru ei.

La 9 și 10 ianuarie divizia s-a pregătit din nou să sprijine o contraofensivă către sud. Dar, și acum, după două zile de lupte aprige în frig și zăpadă, atacul s-a contramandat, datorită unei amenințări germane la sud de zona Saarbrücken. Ofensiva a început, în sfîrșit, la 13 ianuarie, divizia atacînd spre nord-est, și a continuat pînă la succesul deplin, din 17 ianuarie. La vremea aceea, forțele blindate americane de pe flancurile nordic și sudic se întîlneau la nord de Bastogne și încercuirea dispăruse. În aceeași zi, Divizia 101 și-a atins obiectivul final, Bourcy, o ridicătură de teren la nord-est de orașul Bastogne.

O altă petrecere grozavă

După Bastogne, restul războiului n-a mai oferit Diviziei 101 prilejul unor noi fapte de vitejie. Hitler își pierduse în acel oraș ultimele sale divizii bune. N-a mai fost în stare să opună o reală rezistență pe frontul de vest. Drept urmare, contribuțiile noastre finale s-au limitat la două episoade: apărarea la vest de Rin și deplasarea spre sudul Germaniei, spre Berchtesgaden. Primul sector de apărare a fost în Alsacia, în apropiere de Hochfelden. L-am ținut între 26 ianuarie și 25 februarie. Acțiunile militare erau limitate în mare măsură la patrularea peste rîul Molder, în vreme ce primeam recruți, care soseau în număr mare.

Spre deosebire de diviziile de infanterie care, odată scoase din luptă, au puține șanse de a fi refăcute și reantrenate, Divizia 101 aeropurtată era mult mai norocoasă. În fiecare din campaniile noastre mari, în Normandia, Olanda și la Bastogne, n-am pierdut decît aproximativ o treime din puterea de luptă. Iar după fiecare campanie am avut norocul să ne retragem, de două ori în Anglia și acum în Alsacia. De aceea, deși pierdusem mulți dintre minunații noștri soldați, niciodată n-am simțit că Divizia 101 și-ar fi pierdut forța. Mare parte din această forță rezulta din atenția acordată instruirii tinerilor soldați care ni se alăturau.

La sfîrșitul lunii februarie, divizia s-a înapoiat la Mourmelon, să se pregătească pentru următoarele lupte și să primească întîia „Presidential Distinguished Unit Citation", acordată vreodată unei întregi divizii, pentru curaj în acțiune. Distincția se decerna pentru apărarea orașului

● *parte din comorile de artă strînse de Goering pentru colecţia sa partioulară, descoperită de soldaţii aliaţi în apropiere de Berchtesgaden*

Bastogne. Ne-a fost înmînată la 15 martie 1945, de generalul Eisenhower personal, de faţă fiind ofiţerii superiori americani şi britanici prezenţi la Mourmelon. A fost o zi magnifică.

Apoi am aflat că ne vom alătura Armatei 7 în înaintarea ei prin Bavaria, către aşanumita „redută naţională". Nu ştiu dacă Hitler a intenţionat vreodată cu adevărat să-şi organizeze poziţia finală în Alpi, în jurul Berchtesgadenului, dar în aprilie şi mai 1945 Aliaţii au luat foarte serios în consideraţie această posibilitate. Drept urmare, trei divizii au pornit într-acolo. Onoarea de a conduce înaintarea spre Berchtesgaden a revenit Diviziei blindate franceze a generalului Philippe Leclérc; Divizia 3 infanterie, a generalului O'Daniel, şi Divizia 101 urmau în eşalonul doi.

În apropiere de Landsberg, lîngă München, am văzut primul lagăr de concentrare şi am simţit duhoarea deţinuţilor morţi, mulţi dintre ei arşi de gardieni cu cîteva ore înaintea sosirii trupelor americane. La Landsberg se afla închisoarea în care, în 1924, Hitler scrisese *Mein Kampf*. Pentru el lupta se încheiase în bunkerul din Berlin.

La 4 mai, divizia a primit ordinul să înainteze spre Berchtesgaden, în spatele tancurilor lui Leclérc împreună cu Divizia 3 infanterie. Din nefericire, un pod distrus de partea noastră a autostrăzii a făcut ca unităţile Diviziei 3 să sosească înaintea noastră la Berchtesgaden.

Aici luptele erau în toi: Aliaţii abia încetaseră bombardarea cartierului general al lui Hitler, garnizoana S.S.-istă deschisese şi ea focul înainte de a fugi în munţi, iar soldaţii francezi îşi celebrau intrarea în oraşul sfînt al nazismului, descărcîndu-şi armele în clădiri. Ne-au căzut în mînă o mulţime de prizonieri, cel mai important fiind feldmareşalul Albert Kesselring, apărătorul german al Italiei, în 1943, şi ultimul comandant-şef numit de Hitler pe frontul occidental din Germania.

Pe Kesselring l-am capturat la bordul trenului său de comandă la Saalfelden, la sud de Berchtesgaden, unde mi s-a predat la 10 mai. De acolo l-am dus la Berchtesgaden, să-l ţin pînă voi primi instrucţiuni din partea cartierului general de la München. I-am găsit un loc într-un hotel, imediat asaltat de reporterii care ne solicitau interviuri cu el. După ce am primit autorizaţia, am aranjat o întîlnire între Kesselring şi presă în holul hotelului. L-am aşezat pe feldmareşal la capătul unei mese lungi, reprezentanţii presei stînd la celălalt capăt al ei. Cîteva sticle cu răcoritoare, ceai şi vin fuseseră aduse în faţa reporterilor. Le-am

spus că pot pune întrebări, dar nu au voie să fotografieze. M-am așezat, împreună cu generalul Gerry Higgins, în spatele feldmareșalului, cuprinzînd cu privirea întreaga întrunire.

După întîlnirea cu reporterii, l-am trimis pe Kesselring la cartierul general de la München. Dar episodul nu s-a sfîrșit astfel. Cîteva zile mai tîrziu, un prieten din Anglia mi-a trimis o tăietură dintr-un ziar londonez, care tipărise o fotografie cu Kesselring, flancat de generalii Higgins și Taylor, în fața cărora apăreau o grămadă de pahare și sticle. Dedesubt scria: „O altă petrecere grozavă cu naziștii". Un reporter neștiut făcuse o fotografie neautorizată, de la capătul mesei unde se aflau, și sticlele din fața reporterilor păreau acum a fi în fața feldmareșalului și a noastră, cei doi generali americani. Aproape imediat au sosit inspectori de la cartierul general al armatei, care ne-au luat serios la întrebări pe Higgins și pe mine. Era gata-gata să-mi pierd funcția pînă să le spun toată istoria.

Ceilalți prizonieri ne-au produs mai puțină bătaie de cap. Generalul Guderian, celebru pentru tancurile sale, scund și negricios, spunea multe anecdote de pe frontul sovietic. Alt captiv interesant a fost generalul-locotenent Tolsdorf, comandantul Corpului LXXXII. Printre civili se găseau: Robert Ley, liderul Frontului german al muncii [Deutsche Arbeitsfront], Julius Streicher, cunoscutul hăitaș al evreilor, Franz Schwarz, trezorierul Partidului nazist. Important, dar într-altfel, era Eric Kempke, șoferul lui Hitler, care ne-a făcut prima relatare autentică despre ultimele ore ale lui Hitler în bunkerul său din Berlin.

Dar nu ne-am ales numai cu prizonieri importanți, ci și cu un tezaur valoros. La scurt timp după sosirea noastră, am găsit un tren de marfă cu vreo opt vagoane, abandonat pe o linie laturalnică din Berchtesgaden. Cînd le-am deschis, am descoperit picturi și statui de mare valoare[1]. Pe cînd desfăceam obiectele de artă, un informator german ne-a spus că un tren similar sosise în oraș cu cîteva zile înaintea venirii noastre și că el văzuse cum se descărcau obiecte din el într-un adăpost antiaerian din apropiere.

Peșterile lui Ali Baba

Am cercetat adăpostul, care părea complet gol, dar geniștii, ciocănind în pereți, au detectat sunete de gol în cîteva locuri. Sub beton am găsit două pivnițe șiroind de umezeală, doldora de superbe obiecte de artă. Păreau peșterile lui Ali Baba. Deși cîteva dintre picturi și tapiserii fuseseră deteriorate de apă, am salvat totul, ducînd operele de artă în cazărmile din apropiere ale aviației, unde am început să le inventariem. Le apăram astfel de foc, vreme rea și de furt. Ascunzătoarea s-a dovedit a fi cea în care Goering strînsese aproape toate colecțiile furate din țările invadate, în momentul cînd sovieticii se apropiau de Berlin. Împreună cu trenurile, Goering îl trimisese și pe curatorul și achizitorul său Walther Andreas Hofer, care ne-a dat de știre despre prezența sa la Berchtesgaden. L-am pus pe Hofer să catalogheze toată colecția. Ne-a fost foarte util, deoarece cunoștea toate picturile și sculpturile și locul de unde proveneau.

Foarte curînd, am avut de făcut față unei alte probleme — turiștii militari americani, care veneau la Berchtesgaden ca lăcustele. Centrul de interes îl constituia Obersalzburg, unde Hitler avusese faimosul său castel, acum ars, ca și toate celelalte clădiri din apropiere. Deasupra Obersalzburgului se afla „Cuibul de vulturi", pe care cei mai mulți îl văzuseră în filme, descris drept locul de meditație diavolească al lui Hitler. Cînd divizia a sosit în vîrf, piscul de la Cuibul de vulturi era acoperit cu zăpadă, iar ascensorul pînă acolo fusese scos din funcțiune de trupele S.S., care fugiseră. Ca să ajungem sus, la peste 500 picioare, a trebuit să ne cățărăm prin zăpadă. Cuibul de vulturi era însă un motiv de dezamăgire pentru cei care se așteptau la ceva măreț de la ultimul punct de comandă al fortăreței naziste. De fapt, nu era decît o mare încăpere ovală, evident o încăpere destinată odihnei.

Între 23 mai și 22 iunie, am fost în Statele Unite. Am aflat acolo ceea ce bănuiam, că Divizia 101 trebuia să plece în Pacific; nu se știa precis cînd. Revenind în Europa, la sfîrșitul lunii iunie, am trecut pe la unități să le vorbesc despre viitor. Intuindu-le lipsa de entuziasm pentru alte lupte, am făcut apel la mîndria lor. Vorbind în fața unui regiment, mi-am sfîrșit pledoaria cu întrebarea: „Am învins tot ce Hitler avea mai bun în Franța, Olanda și Germania. Ei, și acum, unde vom merge?" În loc de „Japonia", cum mă așteptam eu, au strigat într-un glas: „Acasă!", apoi s-au amuzat pe seama comandantului pus în încurcătură, care ar fi trebuit să știe răspunsul și să nu pună o asemenea întrebare.

Zilele mele în Europa cu Divizia 101 aeropurtată erau pe sfîrșite. Curînd am primit un ordin care mă elibera din funcție și mă numea inspector la Academia militară West Point. La 22 august, mi-am luat un emoționant adio de la trupele mele. În picioare și cu capul descoperit la trecerea în revistă, am primit ultimul salut din partea acelor bravi soldați. Ei îmi puseseră stelele pe umeri și medaliile pe piept. Lor le datoram viitorul și le eram recunoscător. ■

Introducere, selecție și traducere:

Stelian ȚURLEA

[1] *Magazin istoric*, nr. 1-3/1979.

Itinerar istoric

DE LA VÎLCELE LA MALNAŞ BĂI

GHEORGHE DAVID

O gravură în lemn, realizată de francezul Chaillou şi reprodusă în anul 1861 de publicaţia pariziană L'Illustration înfăţişa una din cele mai vestite staţiuni balneoclimaterice din România, anume Vîlcele. La data apariţiei acestei gravuri, staţiunea avea deja o „vechime" de un secol, cele dintîi analize chimice asupra izvoarelor de ape minerale de aici fiind făcute în anul 1761 şi publicate ulterior în lucrarea lui Lucas Wagner, Dissertatio inauguralis medico-chimica de acquis medicalis Magni Principatu Transsylvaniae; staţiunea a fost descrisă şi în cea dintîi lucrare datorată unui specialist român, doctorul Vasile Pop, intitulată Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc şi Covasna şi publicată în anul 1821. Vîlcele fiind cunoscut şi sub numele de Arpătac. Denumirea Vîlcele vine de la poziţia geografică a staţiunii, aşezată într-o zonă pitorească, în judeţul Covasna, pe drumul ce duce de la Sf. Gheorghe la Feldioara (locul unde Petru Rareş l-a învins în anul 1529 pe Ferdinand de Habsburg), între dealuri acoperite de păduri, care asigură locurilor un cli-

Băile Vîlcele, aşa cum apăreau în gravura lui Chaillou, la 1861

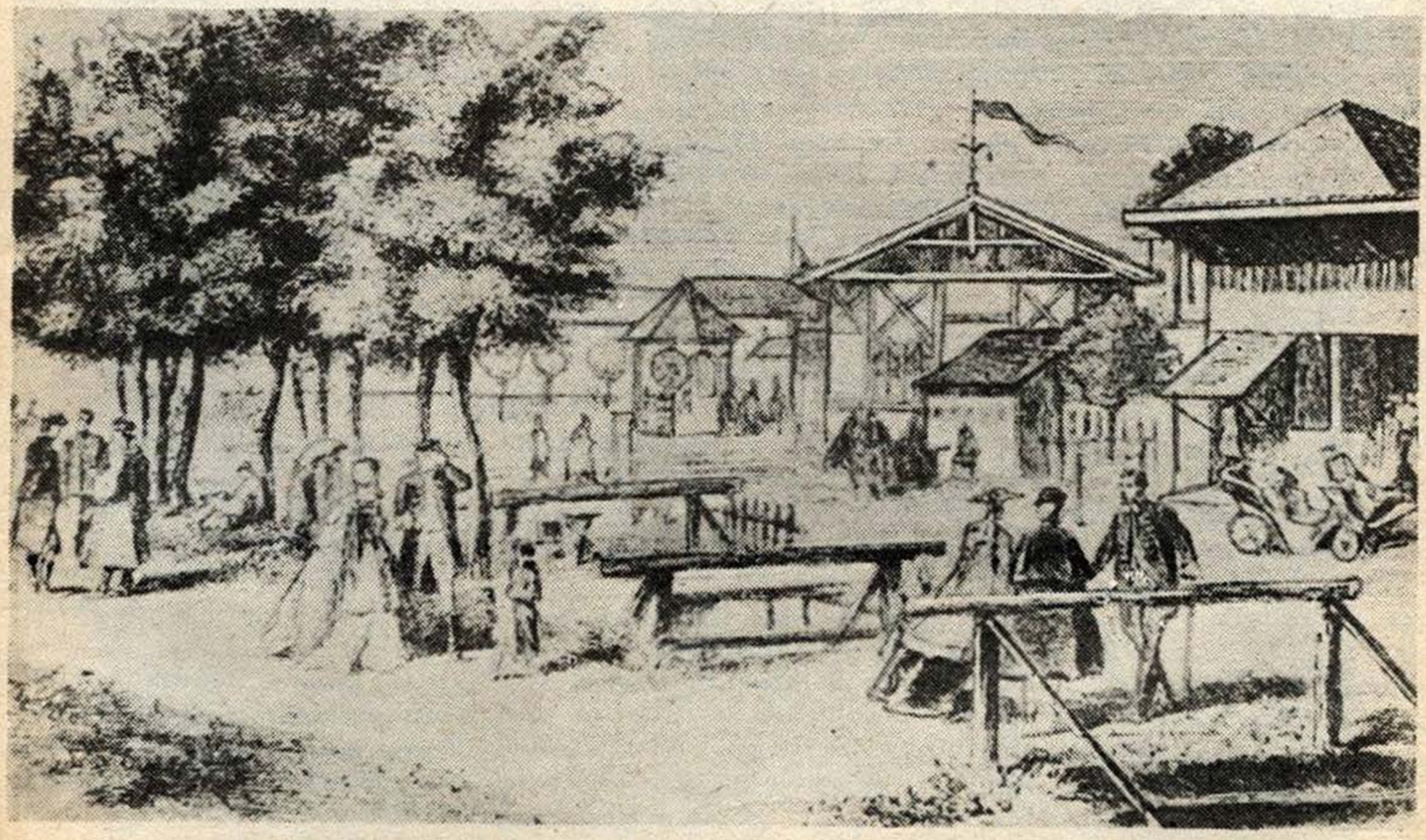

mai sedativ, calm, lipsit de vînturi puternice şi puternic ozonat.

Încă de la întemeiere, locul a cunoscut o mare popularitate, fiind gazda a numeroşi vilegiaturişti, unii veniţi de peste Carpaţi, din Ţara Românească. O descriere a felului în care, pe la jumătatea veacului trecut, se călătorea de la Bucureşti la Vîlcele găsim în jurnalul generalului Ştefan Stoika, erou al Războiului de independenţă şi participant la lupta pentru realizarea unităţii naţionale; în timpul Războiului Crimeei, copil fiind, el a efectuat împreună cu părinţii, o astfel de călătorie:

„Călătoriile de acest fel (nefiind căi ferate) — scrie el — erau foarte grele. Trebuia să pleci, cum zice românul, cu casa şi cu masa cu tine. Cu două zile înaintea plecării, sosiră în curtea caselor [din Bucureşti] două chervane. Chervanul era un car mare, acoperit cu un coş (coviltir), deasupra căruia erau sistematic fixate rogojini, aşa că nici soarele, nici ploaia nu puteau răzbate. Trăsura era trasă de cinci cai: doi la roată şi trei înaintaşi. În chervan, se aşezau mai întîi lăzile cu veselă de bucătărie şi masa, apoi celelalte lăzi cu ibrice, ligheane şi căni, toate metalice, pentru toaletă, deasupra lor un braţ de fîn, apoi covoare, peste care se aşezau saltelele. Chervanul acesta era destinat nouă [copiilor], guvernantei şi doicii... În al doilea chervan se aşezau geamantanele cu bagajele familiei, lăzile cu bagajele servitorilor: femeia din casă, spălătoreasa, bucătăreasa şi ordonanţa... Tata şi mama călătoreau... în cupeul lor, tras de patru cai (telegari)...

Ziua plecării căzuse într-o luni din iulie. Caravana se opri în drum la jumătatea drumului dintre Bucureşti şi Ploieşti, unde se găsea un han cu firma La doi lei. După cîteva ore de repaos al cailor porniram şi noaptea o petrecurăm la Ploieşti, la un văr al mamei... De aici poposirăm la Cîmpina, la mînăstirea din Sinaia, la Predeal şi apoi la Vîlcele, unde debarcarăm.

În astă localitate, tata angajează locuinţa unui sas, care îşi rezervă atenansele. Locuinţa se compunea din trei camere şi o sală mare. Pe dinaintea casei trecea un izvor, prin care se scurgea apa de borviz. Pe cheiu trecea publicul la baie şi la promenadă. Aici întîlnirăm familiile cunoscute: Constantin Bălăşeanu, un mare boier din Muntenia, familia lui Costache Butculescu... familia colonelului Lăcosteariu,... d-na Paladi, cu fiul său, paharnicul Dumitrache Sorescu, socrul lui beizadea Scarlat Ghica şi alte familii de cari nu îmi mai amintesc".

Vilegiatura a debutat cu un incident amuzant; în localitate se afla o unitate a armatei habsburgice, ai cărei ofiţeri, dornici de petrecere, au anunţat într-o manieră neprotocolară că seara va fi serată dansantă şi „să poftească cucoanele". Acestea, „toate româncele", — povesteşte mai departe Stoika — socotindu-se ofensate, s-au sfătuit, hotărîndu-se să trimită la serată cameristele îmbrăcate însă, în toaletele stăpînelor lor. Abia a doua zi farsa a ieşit la iveală, spre hazul general.

În anul 1875, staţiunea a fost gazda celei dintîi consfătuiri pe teme balneo-medicale din ţara noastră, în cadrul căreia geologii şi medicii din Cluj, Odorheiul Secuiesc şi Bucureşti au dezbătut diferite aspecte ale curei balneare.

După o perioadă de declin, staţiunea şi-a recăpătat, în ultimele decenii, prestigiul ei. Analizele chimice de la cele trei izvoare — Izvorul Sărat, Izvorul Nou şi Izvorul Principal — vădesc deosebita calitate a apelor de aici, eficacitatea lor într-o serie de afecţiuni hepato-biliare, ale tubului digestiv, boli respiratorii ş.a.

Dotată cu instalaţii moderne, dintre care se cuvin menţionate cele pentru băi calde cu ape minerale şi buvetele pentru cura internă, staţiunea Vîlcele oferă toate premisele pentru revenirea în prim-planul staţiunilor noastre balneo-climaterice, acolo unde, de fapt, s-a mai aflat în decursul existenţei sale.

Din bogatul rezervor de ape minerale al judeţului Covasna se cuvin amintite şi cele din staţiunea Malnaş-Băi, localitate aflată la 23 km de reşedinţa judeţului, Sf. Gheorghe, pe malul stîng al Oltului, într-un peisaj pitoresc, înconjurat de păduri, la altitudinea de 565 m. Staţiunea îşi are începuturile în primii ani ai secolului nostru, cînd apa izvorului Syculia a început a fi exploatată sistematic. Debitul mic al izvorului, doar 4 m³/24 h a făcut însă ca această apă numită şi „apa izvorului Maria-Malnaş" să fie deosebit de scumpă. De aceea, după primul război mondial au fost efectuate noi lucrări de prospecţie, depistîndu-se şi alte izvoare, cu ape, de asemenea, de foarte bună calitate. Apa de Malnaş este recomandată în tratamentul a numeroase afecţiuni: cardio-vasculare, hepato-biliare, boli de nutriţie şi de metabolism.

Staţiunea dispune şi de instalaţii pentru băi calde, buvete, şi un ştrand, toate folosind apă minerală. Malnaş oferă condiţii foarte bune şi pentru tratamentul cu mofete. De menţionat şi faptul că bioxidul de carbon existent aici, încă de la începutul secolului, este exploatat industrial, prin construirea unei staţii de îmbuteliere. Staţiune permanentă, cu posibilităţi de tratament tot timpul anului, Malnaş Băi este totodată şi un punct de plecare în numeroase drumeţii în Munţii Baraolt, la poalele cărora se află.

În ambele staţiuni — Vîlcele şi Malnaş Băi — vizitatorii găsesc largi posibilităţi de cazare în vile şi pavilioane confortabile.

AMBASADORII SERENISSIMEI RAPORTEAZĂ...

CONSTANTIN ANTONIADE

Cum am văzut în numărul trecut al revistei, după bătălia de la Pavia, din anul 1525, evenimentele politice şi militare din Peninsula italică s-au succedat rapid. Carol Quintul l-a eliberat din captivitate pe regele Franţei, luat prizonier, dar era uşor de prevăzut că războiul dintre cele două monarhii va reizbucni.

La începutul anului 1527, trupele Sfîntului Imperiu roman de naţiune germană înaintau deja în Peninsula italică. Florenţa, aliata Franţei, prin Liga de la Cognac (1526), împreună cu papa şi cu veneţienii, se afla în drumul imperialilor, care avansau spre Roma. Speriat, Machiavelli, numit de papa Clement VII în fruntea magistraturii florentine nou create, pentru conducerea lucrărilor de fortificare a oraşului, scria că niciodată situaţia Florenţei nu fusese atît de grea. La 26 aprilie 1527, pentru a se putea apăra de ameninţarea imperialilor, oraşul s-a răsculat împotriva guvernării Medicilor, protejaţi ai acestora. La 16 mai, guvernarea lor a fost înlăturată şi republica restaurată.

Dar, după pacea de la Cambrai, din 1529, prin care Franţa lui Francisc I a renunţat la pretenţiile asupra Italiei, Carol Quintul a rămas singur stăpîn pe această ţară. Împăcîndu-se cu papa, el şi-a putut plasa prietenii cum a dorit. La umbra halebardelor germano-spaniole Medici s-au înapoiat la Florenţa.

Publicăm în acest număr alte fragmente din lucrarea lui Constantin Antoniade Les Ambassadeurs de Venise au XVI-e siècle, despre misiunile ambasadorilor veneţieni la Florenţa în perioada 1557-1587. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

V. Ş.

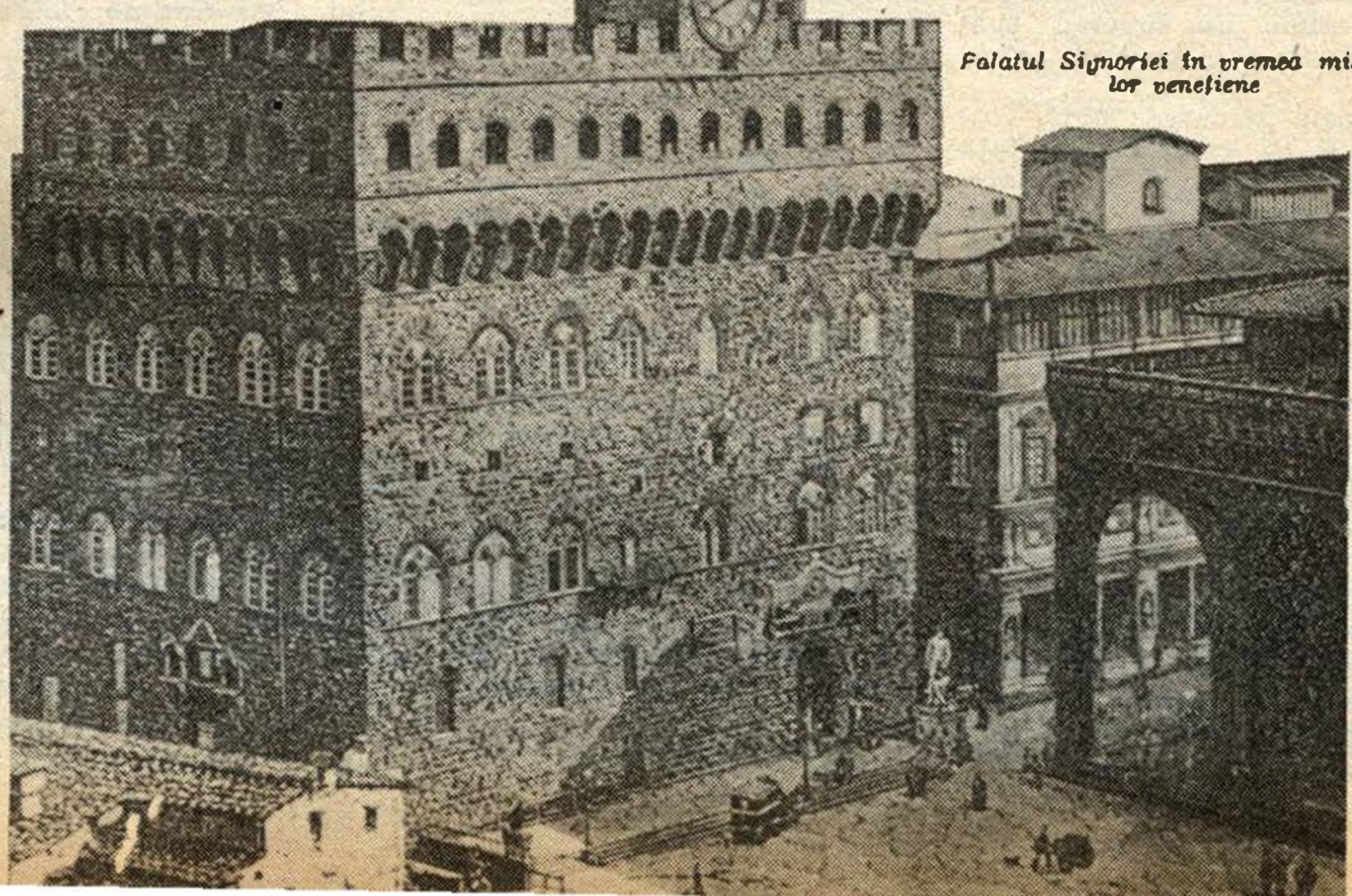

Palatul Signoriei în vremea misiunilor veneţiene

Fiul condotierului...

Medici erau din nou stăpîni ai Florenței. Papa, de acord cu împăratul, a desemnat ca „șef al guvernului republicii florentine" pe tînărul Alessandro de Medici, în vîrstă de 20 ani, fiul natural al lui Lorenzo de Medici, nepotul lui Leon X.

În timpul domniei lui Alessandro și în primii 20 ani ai domniei lui Cosimo, următorul Medici care a guvernat Florența, Veneția s-a abținut de a se face reprezentată în orașul de pe Arno. Signoria aprecia probabil că statul Medicilor nu avea nimic comun cu un stat independent. Dar în 1557 s-a produs un eveniment care a venit să ridice prestigiul ducelui de Florența. Spania și-a dat consimțămîntul pentru reunirea statului Siena cu Florența, sub ducele Cosimo, reuniune confirmată prin tratatele de pace de la Cateau-Cambrésis[1]. Toscana devenind astfel o putere de prim ordin în Italia, Veneția s-a gîndit să trimită la Florența un ministru rezident. A fost ales Vincenzo Fedeli, care fusese secretar al lui Carlo Cappello, fostul ambasador venețian la Florența, în timpul memorabilului asediu al orașului. El nu avea rangul de ambasador. Veneția nu voia să dea prea multă strălucire acestei misiuni, neconsiderîndu-l pe Cosimo un suveran egal cu dogele sau cu regii străini.

Fedeli parcurge toată Toscana și se extaziază în fața frumuseților ei și a caracterului florentinilor: „Oamenii sînt aici ingenioși și îndemînatici în orice treabă; ei se adaptează ușor păcii, războiului, artelor, literelor, negoțului și agriculturii și fac dovada unei mari hărnicii".

„Dar acest tablou — spune venețianul — are un revers foarte obscur și tenebros; atîtea familii foarte nobile și

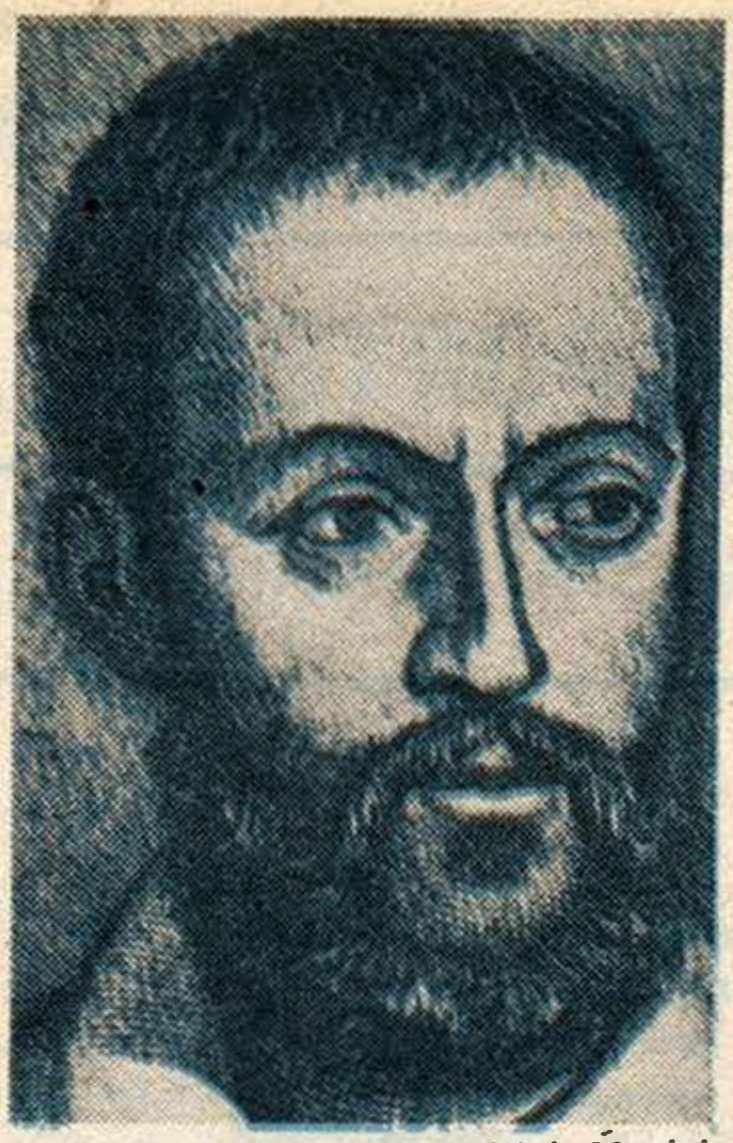

Doi dintre membrii familiei Medici, stăpîni ai Florenței: Cosimo I...

foarte bogate, care au dat atîția oameni mari, obișnuiți să trăiască liberi și să guverneze un stat atît de frumos, care era opera lor, se văd acum dominate și guvernate de un singur om, propriul lor concetățean; din stăpîni și seniori au ajuns șerbi".

Este destul să-i vezi, notează Fedeli, că se simte oprimarea din sufletul lor.

Ducele Cosimo a venit la putere printr-o pură întîmplare, povestește Fedeli. Fiu al lui Giovanni delle Bande Nere, unul dintre marii condotieri[3] ai Renașterii italiene, și al Mariei Salviati, nepoată a lui Leon X, el ducea, sub tutela mamei sale — o femeie devotată memoriei soțului și educației fiului ei — o viață din cele mai simple, deoarece acești Medici nu erau bogați. Tînărul trăia departe de curtea în care ducele Alessandro, un Medici nelegitim, nu-i arăta nici o simpatie unui fiu legitim al unui mare căpitan; gîndind că niciodată nu va domni, el se ocupa, la vila sa, de pescuit și vînătoare. Cînd ducele Alessandro a fost asasinat, în 1537, Consiliul suprem al Florenței s-a reunit în mare grabă pentru a-i stabili un succesor și a evita tulburările, la care florentinii erau foarte dispuși. Ei se gîndeau să aleagă un fiu natural al lui Alessandro, dar nu au reușit să se pună de acord. În timp ce Consiliul delibera, s-a auzit un zgomot în piața Signoriei: un soldat doborîse, dintr-un foc de archebuză, un porumbel așezat pe vîrful turnului. Poporul îl aclama. Cei 48 au crezut că este vorba de o răscoală; unii s-au apropiat de ferestre pentru a vedea ce se întîmplă; ei l-au văzut atunci plimbîndu-se liniștit pe tînărul Cosimo: a fost exact momentul în care le-a venit ideea de a-l numi duce pe acest Medici inofensiv — și încă de a o face repede — pentru a nu se ajunge la o răscoală adevărată.

Este istoria pe care o povestește Fedeli. Probabil însă că unii dintre cei 48 se gîndiseră mai înainte la Cosimo, iar printre ei, Francesco Guicciardini[3], rudă a sa, mereu doritor de a juca un mare rol în patria lui; el credea că prin ascendența pe care o avea asupra tînărului și cu marea sa experiență politică ar putea să-l conducă pe duce și statul. Dar se înșela.

...îl jignește pe doge

Această alegere nu a plăcut nici papei, nici împăratului. Dar Cosimo, foarte abil, a reușit să intre în grațiile amîndurora. El s-a căsătorit cu Eleonora, fiica lui Pedro de Toledo, vicerege al Neapolelui, care aparținea uneia dintre cele mai mari familii din Spania, înrudită cu împăratul. La moartea lui Carol Quintul, a devenit prietenul fiului său, Filip II[4], care l-a favorizat întotdeauna.

„Datorită experienței și perseverenței, ajutat și de noroc — scrie Fedeli —, Cosimo a devenit înțelept și prudent, s-a menținut și a crescut, depășind toate dificultățile. El a descoperit toate conjurațiile țesute împotriva lui și și-a suprimat toți dușmanii. Azi el este temut de supușii și de vasalii

---

[1] Tratatele de la Cateau-Cambrésis (2-3 aprilie 1559), încheiate între Franța, Anglia și Spania, marcau sfîrșitul războaielor pentru supremație în Peninsula italică. Italia rămînea sub dominația spaniolă. Francezii abandonau toate cuceririle lor, cu excepția orașelor Torino, Saluzzo, Pignerolo și Asti.

[2-4] *Magazin istoric*, nr. 2/1987; 5/1970; 8,9/1983.

săi, stimat de vecini şi considerat de toţi principii ca un senior abil şi informat.

Chiar de la începutul domniei, Cosimo a guvernat cu vigoare şi severitate, a suprimat facţiunile şi partidele, a curmat orice veleitate de răscoală. Justiţia sa era expeditivă, implacabilă şi egală pentru toţi. El nu urmărea decît pacea şi liniştea propriului său popor. Şi-a organizat miliţii bune, pedestre şi călare, artileria şi a ştiut să-şi aleagă căpitani buni; a avut finanţele bine aşezate şi nu a perceput impozite prea dure".

Veneţianul îi remarcă inteligenţa vie şi o mare putere

...şi Francesco I

de adaptare la circumstanţe. „Este ajutat de o memorie extraordinară, cunoaşte pe toată lumea şi pe fiecare îl cheamă pe nume. Are o judecată solidă în treburile de stat; este hotărît şi nu-şi schimbă niciodată părerea; curajos în război şi abil — nu degeaba era fiul lui Giovanni de Medici — preferă totuşi pacea, prin care obţine mai mult.

Îi plac şi respectă mult pe oamenii care excelează în profesiunea lor *(i virtuosi)*, se delectează cu tot felul de studii, apreciază sculptura şi pictura; pune permanent pe artişti să lucreze pentru a produce opere rare şi demne de timpul său. Îi plac, de asemenea, bijuteriile, statuile, medaliile antice; posedă o întreagă colecţie care-l costă scump şi va rămîne memorabilă; dispune să se scrie, de către istorici remarcabili, istoria timpului său, în latină şi italiană. Prin pictură, sculptură şi scrieri el îşi va face numele glorios şi etern după moartea sa. Viaţa sa particulară este un model de cumpătare; de cînd s-a căsătorit, se spune că nu a cunoscut altă femeie decît pe ducesă. Face mare caz de onoarea femeilor şi pedepseşte sever cea mai mică ofensă adusă unei domnişoare"

Cînd Fedeli ajunge la Florenţa, ducele Cosimo domnea deja de douăzeci de ani; după ce trăise „cu măreţie în toate", el îl găseşte acum ducînd o viaţă simplă şi fără fast, „nu ca un prinţ somptuos, ci ca un bun tată de familie"; suprimase toate cheltuielile inutile, „mînca împreună cu soţia şi copiii săi la o masă moderat ornată"; începuse să acumuleze tezaure. Se scula întotdeauna în zori şi muncea fără răgaz.

Imparţial, veneţianul descrie partea bună a guvernării acestui Medici, dar nu ascunde nici aspectele tiranice şi odioase ale regimului său: un regim de teroare poliţistă şi de spionaj generalizat. Pentru a cunoaşte „toate stările de spirit din oraşul şi statul său", ducele întreţinea atît la Florenţa şi în Toscana, cît şi în străinătate, peste tot unde existau florentini, o întreagă armată de spioni, care trebuiau să-i raporteze tot ce se spunea despre el, „în case, în biserici, în mănăstiri, pe stradă şi în pieţe". Cheltuia anual peste 40 000 de ecu[1] pentru aceste servicii. Spionii lui erau „evitaţi ca ciuma" şi se ajunsese la o asemenea frică, încît nimeni nu mai îndrăznea să zică nimic, nici chiar de bine, şi fiecare îşi bănuia chiar şi rudele cele mai apropiate şi prietenii că ar fi spioni ai ducelui.

Pentru cea mai mică bănuială, pentru o vorbă spusă în vînt, era imediat arestat. Cosimo avea închisorile sale secrete: odată intrat acolo, fără ca cea mai mare parte a timpului să ştii pentru ce, nu mai ieşeai curînd; iar execuţiile în taină erau numeroase. La Florenţa se spunea: Să mă ferească Dumnezeu de secretele ducelui!

Cosimo avea arhivele sale secrete, pe care le ţinea într-o casetă „îmbrăcată în catifea verde", a cărei cheie o purta permanent asupra sa şi pe care o ducea cu sine cînd se deplasa. Scria adeseori *manu propria* papei Pius IV, care se dădea drept un Medici, precum şi regelui Filip II.

Misiunea lui Fedeli s-a încheiat precipitat din cauza unei chestiuni de prioritate. Corpul diplomatic îl însoţise pe duce la Siena. În timpul unei ceremonii, se pare că reprezentantul Veneţiei nu obţinuse locul protocolar ce i se cuvenea. Este adevărat că Fedeli, care făcea parte din clasa secretarilor, nu avea rang de ambasador, dar el reprezenta Serenissima, mare putere în Italia. Signoria nu a suportat ceea ce considera drept o ofensă la adresa demnităţii sale şi şi-a rechemat trimisul.

Primit în camera prinţesei

Timp de cinci ani, Veneţia nu a mai trimis o misiune permanentă la Florenţa. Abia în decembrie 1565, cu ocazia căsătoriei prinţului Francesco, moştenitorul tronului, cu arhiducesa Ioana de Austria, a revenit cu o ambasadă extraordinară. Şeful acesteia a fost Lorenzo Priuli, pe care îl regăsim în cele mai mari posturi diplomatice ale Serenissimei. În raportul său, Priuli se plînge de primirea puţin onorabilă de care s-a bucurat la curtea din Florenţa. Înainte de a ajunge acolo, la frontieră, vameşii i-au deschis toate bagajele şi l-au pus să plătească taxe pentru cele mai mici lucruri pe care le avea — „obicei mai degrabă barbar decît civilizat, contrar drepturilor omului şi care nu este practicat nici chiar în ţara turcilor". Nici el şi nici nobilii care

[1] Veche monedă de argint, valorînd 3 sau 6 livre *(n. tr.)*.

îl însoțeau nu au înregistrat nici cel mai mic semn de curtoazie din partea ducelui și a miniștrilor săi, deși misiunea venețiană a fost una dintre puținele trimise la această ocazie: cea mai mare parte a suveranilor și principilor, inclusiv papa, s-au abținut. Cu ocazia audienței la duce, nu s-au dat onorurile cuvenite Serenissimei: la sosire și la plecare, ambasadorul a fost primit în camera prințesei, printre femei; Cosimo s-a manifestat destul de sfidător și n-a avut nici un cuvînt de mulțumire pentru gestul amical al Veneției. Prințul Francesco a avut aceeași atitudine îngîmfată, iar cînd Priuli a vrut să-și ia rămas bun de la prințesă, aceasta l-a primit culcată în pat... Toate acestea nu prevesteau nimic bun pentru relațiile veneto-florentine.

Priuli nu se arată deloc entuziasmat de acești Medici și de guvernarea lor. Iată portretul pe care i-l face lui Cosimo, la vîrsta de 46 ani: „Înalt și puternic, cu tenul brun, el avea o privire trufașă și înspăimîntătoare, *una guardatura altiera e terribile*. Este un prinț foarte îngîmfat, răzbunător și foarte sever; severitatea i-a fost profitabilă, deoarece a făcut uz de ea împotriva celor care unelteau împotriva lui". Florentinii l-au suportat atîta timp cît el a respectat onoarea femeilor; dar după moartea ducesei Eleonora, el și-a schimbat complet comportarea: din cumpătat a devenit libidinos și se ocupa prea mult de femei, mai ales de o damă nobilă florentină (Camilla Martelli, cu care se va căsători ulterior). La una dintre festivitățile căsătoriei fiului său — povestește Priuli — , „el s-a mascat de mai multe ori într-o singură noapte pentru a nu fi recunoscut și a dansat tot timpul cu aceeași damă, făcînd mii de nebunii, puțin compatibile cu rangul său și încă și mai puțin cu vîrsta sa. Este văzut deseori mergînd în trăsură cu un singur servitor prin oraș și chiar noaptea, fără a veghea prea mult la securitatea sa". Venețianul se teme că, dată fiind ura veche și universală a florentinilor contra uzurpatorului libertății lor, i s-ar putea întîmpla o nenorocire. Ducesa Eleonora fusese îngerul lui cel bun; începe să se creadă că tot ceea ce a făcut el bine se datorește influenței și sfaturilor ei bune. Unii florentini i-au mărturisit lui Priuli că trăiau „disperați și aproape turbați — *che gnuno vive disperato e quasi arrabiato*".

Deși a renunțat la guvernare în favoarea fiului său, pentru ca acesta să dobîndească experiență, cel care decide totul este tot Cosimo, deoarece el și-a rezervat finanțele, armata și fortificațiile. La el totul se petrece în modul cel mai secret; nu există consiliu de stat: este un adevărat monarh absolut. Trăiește foarte parcimonios, „potrivit obiceiului patriei sale", cu o curte foarte redusă.

Ca o plantă, nu ca un om

Moștenitorul, prințul Francesco, are 25 ani: are dificultăți în luarea deciziilor; este încet și nehotărît: tatăl său și-a dat seama de aceasta și nu i-a cedat guvernarea decît pentru a se adapta puțin meseriei.

Priuli nu-și face nici o iluzie privind bunele relații dintre Florența și Veneția. „Ducele Florenței, fiind florentin, nu poate, după părerea mea, să aibă intenții bune față de Sublimitatea Voastră (el se adresează dogelui), deoarece inamiciția și ura între această națiune și a noastră sînt foarte vechi; afară de aceasta, ducele fiind un principe nou — pentru a nu spune tiranul a trei republici (Florența, Pisa, Siena) — este clar că detestă în mod necesar numele foarte sfînt al libertății". Mai mult, fiind strîns legat de casa de Austria, căreia îi datorează ridicarea și grandoarea sa, el se consideră obligat, pentru a face pe placul acesteia, să facă puțin caz de prietenia Serenissimei; de altfel, el aspiră să devină cel mai mare principe din Italia și arbitrul păcii, războiului și tuturor treburilor în această țară și nu vede decît un singur stat care s-ar putea opune pretențiilor sale: Veneția.

Hotărît lucru, vechile rivalități și animozități dintre Florența și Veneția nu erau aproape de a fi netezite.

Au trecut ani fără ca Veneția să trimită la Florența ambasadori permanenți. În 1574, la moartea marelui duce Cosimo — fusese ridicat la acest rang în ultimii ani de domnie — Signoria a trimis, pentru a-l saluta pe noul mare duce, Francesco, pe oratorul Andrea Gussoni. Da data aceasta, misiunea venețiană a fost primită într-un mod mai onorabil: ambasadorul a fost adăpostit la palatul Pitti, a fost permanent însoțit de miniștri, marele duce i-a pus la dispoziție propria sa trăsură, a cerut să-l vadă frecvent, l-a invitat la masă, i-a arătat minunile palatului său, colecțiile sale unice, atelierul în care se dedica lucrărilor de chimie și mineralogie și i-a dăruit chiar o fiolă conținînd un elixir preparat de el însuși și care proteja împotriva tuturor otrăvurilor.

El a mers atît de departe cu familiaritatea *(domestichezza)*, încît l-a invitat pe ambasador la un dineu amical în castelul său de la Pratolino, în împrejurimile Florenței. Gussoni nu s-a mirat deloc: el știa că în acel moment marele duce nu era în bune relații cu nici un prinț italian și căuta cel puțin prietenia Veneției.

În raportul său, emisarul Veneției relatează sfîrșitul lui Cosimo I. Schimbîndu-și modul de viață, după moartea ducesei Eleonora, el își scurtase viața: s-a îmbolnăvit grav și, în patru ani, pierzîndu-și „odată cu mișcările, aproape toate simțurile, el trăia mai degrabă ca o plantă, decît ca un om".

Noul mare duce, Francesco I, avea atunci 35 ani. În timpul domniei lui, Veneția n-a mai trimis ambasadori la Florența. La moartea acestuia, a fost desemnat Tommaso Contarini, pentru a-l saluta pe noul mare duce (octombrie 1587). Cum Francesco nu a avut descendență bărbătească, la tron i-a succedat fratele său, Ferdinando.

Rapoartele lui Contarini sînt ultimele cunoscute în secolul XVI. ■

În românește de
Silvia ȘANDRU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ROMÂNII ÎN SECOLUL XVIII

DUMITRU IONAȘCU, din București, dorește să știe dacă pentru istoria românească a sec. XVIII există vreo lucrare de referință bibliografică, așa cum pentru sec. XIX-XX este Bibliografia istorică a României, din care au apărut pînă în prezent șase volume.

Recent, sub egida Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași", în cadrul seriei Românii în istoria universală, a apărut volumul întîi (328 p.) din lucrarea Românii în secolul XVIII. O bibliografie, de Ștefan Lemny, realizat în cadrul colectivului de istorie a culturii din cadrul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" din Iași. Volumul (care poate fi procurat de la Institutul de istorie „A.D. Xenopol", str. K. Marx nr. 5, Iași) cuprinde 4 922 fișe bibliografice ale unor lucrări, studii, articole, însemnări, note, memorii etc. referitoare la istoria românilor dintre 1701 și 1821, datorate atît unor autori români cît și străini. În acest prim volum, materialul bibliografic este organizat în trei părți: Instrumente de lucru, Izvoare și Scrieri din epocă, subîmpărțite, la rîndul lor, în mai multe secțiuni. „Dincolo de intențiile și limitele sale, prezenta bibliografie — arată autorul în Nota lămuritoare a cărții — se dorește încă un instrument de lucru menit să instaureze un plus de ordine într-o vastă informație și să înlesnească apoi orientarea cercetătorului în hățișul de informații referitoare la secolul XVIII".

STATISTICE

Statornicul cititor ROMAN MIHĂESCU, din Timișoara, ne trimite alte cîteva date statistice privind colecția revistei noastre, întocmite în continuarea celor trimise anterior și publicate în nr. 2/1985 și 4/1986 ale revistei. Apreciem efortul cititorului nostru de a centraliza informații privind activitatea în cei 22 ani care au trecut de la apariția primului număr al Magazinului istoric, în aprilie 1967, mulțumindu-i, totodată, pentru nedezmințitul său atașament față de revistă. Deci, iată cîteva dintre datele primite de la cititorul timișorean: în cele 261 numere apărute, în intervalul aprilie 1967-decembrie 1988, au fost tipărite peste 4200 articole, semnate de aproximativ 2 850 autori români și străini. În perioada 1971-1988, revista a organizat 27 concursuri (ultimul în curs de desfășurare), la primele 26 luînd parte 293 487 concurenți, dintre care 125 517 au răspuns exact la toate cele 738 de întrebări.

ABONATUL OCTOGENAR

Cititorul și colaboratorul nostru ing. NICOLAE BOGLUȚ, din com. Ucuriș, jud. Bihor, ne scrie despre un statornic cititor și popularizator al revistei noastre: La cei pes e 80 ani ai săi, învățătorul pensionar NISTOR STATNIC este un pasionat prieten al Magazinului istoric, a cărei colecție completă o are de la primul număr, din aprilie 1967, și pe care, cu dragă inimă, o pune la dispoziția altor îndrăgostiți de istorie din comuna noastră. Astfel, cu sprijinul său, am reușit mai mulți cititori de aici să participăm la concursurile organizate de revistă, dînd răspunsuri exacte tuturor întrebărilor. De cîteva ori, ne-am aflat și pe lista cîștigătorilor.

Reînnoindu-și abonamentul la revistă an de an, octogenarul învățător constituie un rumos exemplu pentru mai tinerii cititori de la noi din comună.

Felicitări și cele mai bune urări, stimate tovarășe Nistor Statnic.

TRICOLORUL

Prof. DORU NISTOR, din Craiova, după ce ne mărturisește că este un statornic cititor al Magazinului istoric, pe care îl apreciez, ne trimite două note istorice: una referitoare la Barbu Bălcescu, fratele mai mic al lui Nicolae Bălcescu, care în anii 1874-1875 a fost primar al Craiovei; cealaltă, privind măsurile luate de Guvernul provizoriu la 1848 în legătură cu stabilirea culorilor drapelului național, așa cum au fost fixate printr-un Decret apărut în publicația Învățătorul satului, an V, nr. 15, din 1 august 1848: „Stindardele vor fi tricolore — se arată în Decret. Colorele sînt albastru închis, galben deschis și roșu carmin. Lîngă lemn vine albastru, apoi galben și roșu fîlfîind".

Învățătorul satului, precizează corespondentul nostru, era scoasă sub îndrumarea lui Petrache Poenaru, „inspectorul școalelor", fiind una dintre cele mai răspîndite publicații din Țara Românească. În colecțiile Bibliotecii județene din Craiova se află mai multe exemplare din această gazetă pașoptistă.

Cristian POPIȘTEANU

Curier școlar

STATORNICI PRIETENI AI REVISTEI

Primim noi vești de la cititorii și corespondenții noștri din școli și institute de învățămînt superior, cărora le-am pus la dispoziție această rubrică deschisă dialogului între ei și redacție.

● Din Roman, CIPRIAN BUMBU, clasa a VIII-a, Școala generală nr. 7, ne împărtășește pasiunea sa pentru istorie, pentru revistă, precum și faptul că participă cu multă plăcere la olimpiadele de istorie. Succes, în continuare, prietene!

● LOREDANA-ELENA DRONDOE, de la Liceul industrial nr. 2, din Tîrgu Jiu: Îmi place foarte mult să citesc Magazinul istoric, istoria fiind pasiunea mea. Din paginile revistei mi-am îmbogățit mult cunoștințele de istorie. Am început să particip, de asemenea, la concursurile organizate, pe care le găsesc foarte atractive.

● Prof. C.A. PROTOPOPESCU, din Strehaia, ne scrie despre împlinirea a 150 ani de la înființarea Școlii generale cu clasele I-X din Strehaia, care și-a început activitatea la 31 octombrie 1838 cu un număr de 69 elevi. În cele 15 decenii de existență, pe băncile școlii au trecut 35 586 elevi, care au urmat lecțiile predate de 101 învățători și 114 profesori. Din rîndul absolvenților ei, au ieșit 73 medici și farmaciști, 151 profesori, 163 ingineri, 57 economiști, 21 juriști, 28 ofițeri, 86 învățători, numeroase alte cadre cu studii medii, marea majoritate a acestora făcîndu-și studiile în anii socialismului.

● Un statornic cititor al revistei noastre este și CORNEL CIREȘ, din clasa a VIII-a a Școlii generale nr. 19, din Timișoara, care urmă este Magazinul istoric încă de pe cînd învăța în clasa a IV-a.

● Frumoase vești primim și de la membrii ECHIPAJULUI PIONIERESC „DACIA FELIX", de la Școala generală cu clasele I-VIII, din com. Chendrea, jud. Sălaj, care, în cadrul concursurilor expedițiilor pionierești, din vara anului 1988, au primit trofeele republicane „Miorița" și „Pana de bronz".

Felicitări, dragi prieteni din Chendrea.

● Despre activitatea cercului de istorie din cadrul Liceului industrial nr. 7 din Buzău, ne scrie EUGENIU STĂNESCU, din clasa a XII-a. Astfel, între altele, în anul 1988, un grup de membri ai cercului, condus de prof. Doina Ciobanu, a întocmit un Ghid școlar al locurilor istorice și colecțiilor muzeale din județul Buzău, care, după cum scrie corespondentul nostru, urmărește atragerea a cît mai multor tineri iubitori de istorie în cunoașterea istoriei locale. Lucrarea a primit premiul I la sesiunea de referate și comunicări ale elevilor, faza județeană.

Îi felicităm călduros pe toți cei care ne-au împărtășit din bucuriile succeselor lor, mulțumind totodată tuturor celor care ne-au scris.

Așteptăm, în continuare, dragi prieteni, vești de la voi, despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre difuzarea revistei, despre abonamentele din școala voastră, despre prietenii și colegii care au colecții complete Magazin istoric sau se evidențiază în popularizarea revistei.

CONTENTS (Romanian History) **I. Popescu-Puţuri** May Day 1939. Bucharest's Greatest Demonstration against Fascism and War ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. The R.C.P. — the Maker of the National Consensus Policy ● **E. Alexandrescu, M. Şimon** A Unique Neolithic Art Representation: the Statuary Group of Sultana ● **V. Jinga** A Genuine Peasant War: Bobîlna, 1437 ● **R. McNally (USA), C.R. Staicu** Again on the Romanian Lands' Resistance under the Rule of Vlad the Impaler ● **G. Bengescu** Vasile Alecsandri as a Diplomat ● **G. Strempel** The Romanian Manuscripts Treasury ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (VII) ● In Bucharest. 50 Years Ago ● **Gh. David** Historical Itinerary. From Vîlcele to Malnaş Băi

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. Popescu-Puţuri** Le 1er Mai 1939. La grande manifestation de Bucarest contre le fascisme et la guerre ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. Le P.C.R.—le réalisateur de la politique du consensus national ● **E. Alexandrescu, M. Şimon** Un exemplaire unique de l'art néolithique: le groupe statuaire de Sultana ● **V. Jinga** Une authentique guerre paysanne: Bobîlna, 1437 ● **R. McNally** (États-Unis), **C.R. Staicu** A nouveau sur la résistance des pays roumains sous le règne de Vlad l'Empaleur ● **G. Bengescu** Vasile Alecsandri — diplomate ● **G. Strempel** Le trésor des manuscrits roumains ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (VII) ● A Bucarest, il y a 50 ans ● **Gh. David** Itinéraire historique. De Vîlcele à Malnaş Băi

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуцурь 1 мая 1939. Большая демонстрация против фашизма и войны в Бухаресте ● **М.К. Станеску** 1941-1944. РКП — творец политики национального согласия ● Е. Александреску, М. Шимон Единичный экземпляр неолитического искусства: групповая статуя в Султане ● В. Жвига Подлинная крестьянская война: Бобылна, 1437 ● Р. МакНалли (США), К.Р. Стайку Снова о сопротивлении румынских княжеств под владычеством Влада Цепеша ● Г. Бенджеску Василе Александри — дипломат ● Г. Штремпел Сокровище румынских рукописей ● Е. Преда 1938-1940. Виктор Славеску — дневник (VII) ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Г. Давид Исторический маршрут. От Вылчеле до Малнаш Бэй

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. Popescu-Puţuri** 1. Mai 1939. Die grosse antifaschistische und Antikriegsdemonstration von Bukarest ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. Die RKP — der Begründer der Politik des nationalen Konsens ● **E. Alexandrescu, M. Şimon** Ein Unikat neolithischer Kunst: die Gruppe von Statuen aus Sultana ● **V. Jinga** Ein richtiger Bauernkrieg: Bobîlna, 1437 ● **R. McNally** (USA), **C.R. Staicu** Von neuem über den Widerstand der rumänischen Länder unter Vlad der Pfähler ● **G. Bengescu** Vasile Alecsandri als Diplomat ● **G. Strempel** Der Schatz der rumänischen Handschriften ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen (VII) ● In Bukarest vor 50 Jahren ● **Gh. David** Reise durch die Geschichte. Von Vîlcele nach Malnaş Băi

SUMARIO (Historia rumana) **I. Popescu-Puţuri** El 1° de Mayo de 1939. La grande manifestación de Bucarest antifascista y contra la guerra ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. El Partido Comunista Rumano—forjador de la política del consentido nacional ● **E. Alexandrescu, M. Şimon** El grupo estatuario de Sultana, piezas únicas del arte neolítico ● **V. Jinga** Una auténtica guerra campesina: Bobîlna, 1437 ● **R. McNally** (EE. UU.), **C.R. Staicu** De nuevo sobre la resistencia de los principados rumanos bajo Vlad el Empalador ● **G. Bengescu** Vasile Alecsandri — diplomata ● **G. Strempel** El tesoro de los manuscritos rumanos ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias (VII) ● En Bucarest hace 50 años ● **Gh. David** Itinerario histórico. Desde Vîlcele hasta Malnaş Băi

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

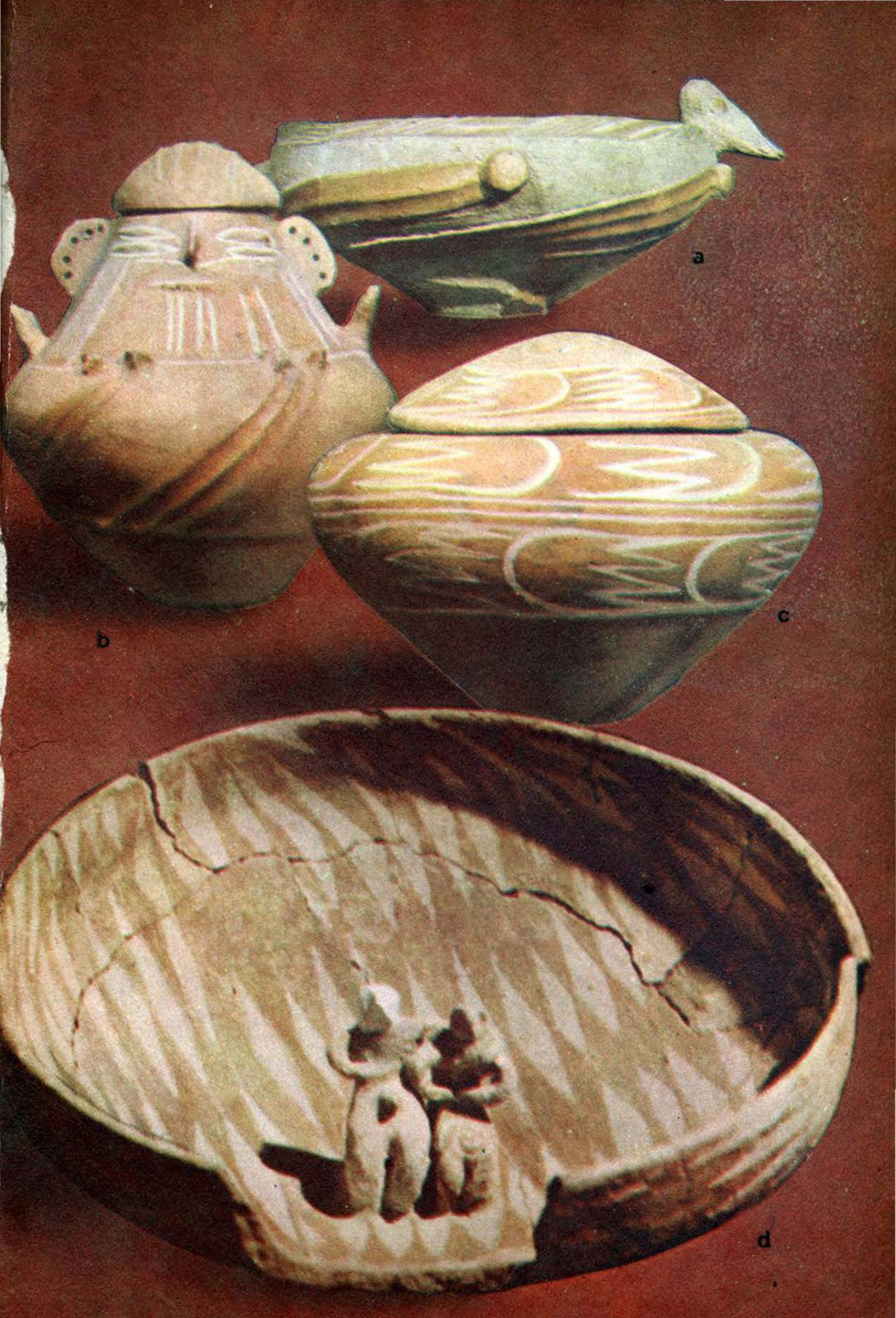
a
b
c
d